

Total No. of Questions : 6]

SEAT No. :

P2215

[Total No. of Pages : 4

[5147]-11
B.Ed. (General)
101 - EDUCATION FOR DEVELOPMENT IN THE 21ST
CENTURY
(2014 Pattern) (Credit System)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) All questions are compulsory.*
- 2) Figures to the right indicate full marks.*
- 3) Essay type question carry twelve marks. and the answer of the same are expected to be written in 300 to 350 words.*
- 4) Short answer type question carry five marks. and answer to the same are expected to be written in 140 to 160 words.*
- 5) Students should strictly follow word limit while writing answer.*
- 6) No supplement will be provided by the student in any condition.*

Q1) What are the aims and principles of education in Buddhist period? How it is reflected in present educational system, explain with four examples. [12]

OR

Write the objectives and features of the following

- i) National curriculum framework (NCF) (2005).
- ii) State policy on education (2010).

Q2) What is the meaning of education for National integration? What activities will you integrate in school curriculum to develop national integration among your students, explain it with five activities. [12]

OR

Explain the meaning of education for human right? State the importance of education for human right in today, era, explain it with four examples.

P.T.O.

Q3) Explain the educational thoughts of Savitribai Phule? Explain the contribution of savitribai Phule in the women education. [12]

OR

Explain the educational thought of Dr. Babasaheb Ambedkar? How these educational thoughts is reflected in 21st century. Explain with four examples.

Q4) Explain the meaning of school and community? 'School as a community development centre' explain this statement with suitable examples. [12]

OR

What are the various forces working in Indian society? Explain any two forces with its constructive and distructive effect created on Indian society.

Q5) Write the government efforts for empowering the weaker section of the followng : [12]

- i) Minorities
- ii) Backword classes

OR

What is mass communication media? Explain the strength of mass communication media with four examples? What precaution will you take while using mass communication media, explain with six examples?

Q6) Write short answer any four of the following : [20]

- i) Explain the concept of education for peace?
- ii) Explain the nature of Mahatma Gandhi's Basic education system?
- iii) Write the educational importance of peer group?
- iv) Explain the concept of education for sustainable development?
- v) What are the different ways to access to education?
- vi) Explain the modern fuctions of family?

Total No. of Questions : 6]

P2215

[5147]-11

B.Ed. (General)

101 - EDUCATION FOR DEVELOPMENT IN THE 21ST
CENTURY

(2014 Pattern) (Credit System)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना :- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक
2) उजव्या बाजुचे अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
3) निबंध वजा प्रश्न बारा गुणांचा असून उत्तर 300 ते 350 शब्दांत अपेक्षित आहे.
4) लघुत्तरी पाच गुणांच्या प्रश्नांचे उत्तर 140 ते 160 शब्दात अपेक्षित आहे.
5) विद्यार्थ्यांनी उत्तरासाठी दिलेली शब्दमर्यादा कटाक्षाने पाळाव्यात.
6) कोणत्याही परिस्थितीत विद्यार्थ्यांना पुरवणी मिळणार नाही.

प्रश्न 1) बुद्धिस्ट काळातील शिक्षणाची ध्येये व शिक्षणाची तत्वे कोणती? सध्याच्या शिक्षणप्रणालीत ते कसे प्रतिबिंबित होतात हे चार उदाहरणासह स्पष्ट करा. [12]

किंवा

खालील बाबतीत उद्दिष्ट्ये व वैशिष्ट्ये लिहा.

- राष्ट्रीय शैक्षणिक आराखडा (NCF) (2005)
- राज्य शैक्षणिक धोरण (2010)

प्रश्न 2) राष्ट्रीय एकात्मतेचे शिक्षण म्हणजे काय? विद्यार्थ्यांमध्ये राष्ट्रीय एकात्मता विकसित करण्यासाठी शालेय अभ्यासक्रमात कोणत्या उपक्रमाचा अंतर्भाव कराल हे पाच उपक्रमासह स्पष्ट करा. [12]

किंवा

मानव अधिकाराचे शिक्षण म्हणजे काय? सध्याच्या काळात मानव अधिकाराच्या शिक्षणाचे महत्व काय आहे हे चार उदाहरणासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) सावित्रीबाई फुले यांचे शैक्षणिक विचार स्पष्ट करा? स्त्रि शिक्षणातील सावित्रीबाई फुले यांचे योगदान स्पष्ट करा. [12]

किंवा

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे शैक्षणिक विचार स्पष्ट करा? एकविसाव्या शतकात ह्या शैक्षणिक विचारांचे कसे प्रतिबिंब पडलेले आहे हे चार उदाहरणासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 4) शाळा व समुदाय यांचा अर्थ स्पष्ट करा? 'शाळा हे समुदाय विकासाचे केंद्र आहे' हे विधान योग्य उदाहरणासह स्पष्ट करा. [12]

किंवा

भारतीय समाजात कार्यरत असणाऱ्या विविध शक्ती कोणत्या? कोणत्याही दोन शक्ती भारतीय समाजावर पाडत असलेल्या सकारात्मक व नकारात्मक परिणामासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) खालील दुर्बल घटकांसाठी शासन करीत असलेले प्रयत्न कोणते? [12]

- i) अल्पसंख्यांक
- ii) मागासवर्गीय घटक

किंवा

समूहसंपर्क साधने म्हणजे काय? समूहसंपर्क साधनांचे सामर्थ्य चार उदाहरणासह स्पष्ट करा? समूहसंपर्क साधने वापरताना तुम्ही कोणती दक्षता घ्याल हे सहा उदाहरणासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 6) खालीलपैकी कोणतेही चारांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. [20]

- i) 'शांततेसाठी शिक्षण' ही संकल्पना स्पष्ट करा.
- ii) महात्मा गांधीजींच्या मूलभूत शिक्षण प्रणालीचे स्वरूप स्पष्ट करा.
- iii) समवयस्क गटाचे शैक्षणिक महत्व लिहा.
- iv) 'शाश्वत विकासासाठी शिक्षण' ही संकल्पना स्पष्ट करा.
- v) शिक्षण घेण्याचे वेगवेगळे मार्ग कोणते?
- vi) कुटुंबाचे आधुनिक कार्य स्पष्ट करा?

Total No. of Questions : 6]

SEAT No. :

P2216

[Total No. of Pages : 4

[5147]-12
B.Ed. (General)
PSYCHOLOGY OF THE LEARNER AND LEARNING
(2014 Pattern) (Credit System)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate full marks.*
- 3) *Essay type questions carry 12 marks and answers should be 300 to 350 words.*
- 4) *Word limit of 5 marks question is 140 to 160.*

Q1) Explain the concept of heredity. What do you mean by social heredity? Write the importance of social Heredity in teaching - learning with examples.[12]

OR

'Adolescence is a period of storm and stress' Explain the statement with respect to emotional and social characteristics of Adolescent. As a teacher how will you guide adolescent students?

Q2) Explain the concept of Inclusive Education. Write the characteristics of gifted children. As a teacher what strategies will you adopt to include gifted children in general classroom? [12]

OR

Explain the meaning and concept of multiculturalism. Write about the role of teacher in multicultural classroom with examples.

Q3) What is learning? What are the various factors affecting learning? How is the knowledge of these factors helpful for a teacher? [12]

OR

What is co-operative and collaborative learning? As a teacher how will you use these techniques for effective learning of students? Give examples.

P.T.O.

Q4) What is thinking? Explain different types of thinking with examples. As a teacher how will you develop creative thinking in your students? [12]

OR

What is concept? What are the steps in process of concept formation? As a teacher what efforts will you take for concept formation in your students.

Q5) Explain the concept of social aspects of behaviour. As a teacher how will you use the following aspects in your teaching-learning. Explain with examples. [12]

- i) Motivation
- ii) Group dynamics
- iii) imitation

OR

What is stress? What are the causes of stress? Write with examples, how will you manage stress.

Q6) Answer the following (any four) : [20]

- i) Write the difference between sensation and perception.
- ii) Write about the role of teacher in preventing exploitation of child.
- iii) Write the educational importance of brain-based learning.
- iv) Write about the role of teacher in wholistic development of adolescent
- v) Explain the types of learning styles.
- vi) Explain about concept mapping.

Total No. of Questions : 6]

P2216

[5147]-12

B.Ed. (General)

PSYCHOLOGY OF THE LEARNER AND LEARNING

(2014 Pattern) (Credit System)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना :- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
2) 12 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा 300 ते 350 शब्द आहे.
3) 5 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा 140 ते 160 शब्द आहे.
4) उजवीकडील अंक गुण दर्शवितात.

प्रश्न 1) 'अनुवंश' संकल्पना स्पष्ट करा. सामाजिक अनुवंश म्हणजे काय? अध्ययन-अध्यापनामध्ये सामाजिक अनुवंशाचे महत्व सोदाहरण लिहा. [12]

किंवा

'कुमारावस्था हा वादळी अशांततेचा काळ आहे' हे विधान कुमारावस्थेतील विद्यार्थ्यांच्या भावनिक आणि सामाजिक वैशिष्ट्यांच्या संदर्भात स्पष्ट करा. शिक्षक म्हणून तुम्ही कुमारावस्थेतील विद्यार्थ्यांना कसे मार्गदर्शन कराल?

प्रश्न 2) 'समावेशक शिक्षण' संकल्पना स्पष्ट करा. प्रज्ञावान विद्यार्थ्यांची गुणवैशिष्ट्ये लिहा. एक शिक्षक म्हणून, प्रज्ञावान मुलांचे सर्वसाधारण वर्गात समावेशन करण्यासाठी तुम्ही कोणत्या योजनांचा अवलंब कराल? [12]

किंवा

बहुविध संस्कृती (मल्टिकल्चरलिझम) अर्थ व संकल्पना स्पष्ट करा. बहुविधसंस्कृती वर्गामधील शिक्षकाची भूमिका याबाबत सोदाहरण लिहा.

प्रश्न 3) अध्ययन म्हणजे काय? अध्ययनावर परिणाम करणारे विविध घटक कोणते? या घटकांविषयीचे ज्ञान शिक्षकाला कसे उपयुक्त ठरते? [12]

किंवा

सहकार्यात्मक आणि सहभागात्मक अध्ययन म्हणजे काय? शिक्षक म्हणून तुम्ही या तंत्रांचा विद्यार्थ्यांचे अध्ययन परिणामकारक होण्यासाठी कसा कराल ते सोदाहरण लिहा.

प्रश्न 4) 'विचार' म्हणजे काय? विचार प्रक्रियेचे विविध प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा. शिक्षक म्हणून तुम्ही तुमच्या विद्यार्थ्यांमध्ये सर्जनशील विचार कसे विकसित कराल? [12]

किंवा

'संकल्पना' म्हणजे काय? संकल्पना प्राप्तीच्या पायऱ्या कोणत्या? शिक्षक म्हणून तुमच्या विद्यार्थ्यांमध्ये संकल्पना विकसित होण्यासाठी तुम्ही कोणते प्रयत्न कराल?

प्रश्न 5) वर्तनाची सामाजिक अंगे (घटक) ही संकल्पना स्पष्ट करा. शिक्षक म्हणून खालील घटकांचा तुम्ही अध्ययन-अध्यापनात कसा उपयोग कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

- i) प्रेरण
- ii) समुह गतिशीलता
- iii) अनुकरण

किंवा

ताण म्हणजे काय? ताणाची कारणे कोणती? ताणाचे व्यवस्थापन तुम्ही कसे कराल ते सोदाहरण लिहा.

प्रश्न 6) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) : [20]

- i) संवेदना आणि अवबोध फरक लिहा.
- ii) बालकांचे शोषणास प्रतिबंध करण्यात शिक्षकाची भूमिका लिहा.
- iii) मेंदु-आधारित शिक्षणाचे शैक्षणिक महत्त्व लिहा.
- iv) कुमारावस्थेतील मुलाच्या सर्वांगीण विकासामध्ये शिक्षकाची भूमिका लिहा.
- v) अध्ययनाच्या पद्धतीचे (स्टाडल्स) प्रकार स्पष्ट करा.
- vi) संकल्पना चित्रण स्पष्ट करा.

Total No. of Questions : 6]

SEAT No. :

P2217

[Total No. of Pages : 4

[5147]-13

B.Ed. (General)

**103 : QUALITY & MANAGEMENT OF SCHOOL
EDUCATION - ISSUES AND CONCERNS**

(2014 Pattern) (Credit System)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Essay type questions carry 12 marks and the answers of the same are expected to be written in 300 to 350 words.*
- 3) *Short answer type questions carry five marks & answers to the same are expected to be written in 140 to 160 words.*

Q1) What are the causes of wastage & stagnation problems at the stage of Secondary Education? Suggest remedies to over come them.

OR

Explain the functions of Government strategies :

- i) Sarva Shiksha Abhiyan (SSA)
- ii) Right to Education (RTE) with suitable examples.

Q2) Explain the functions of Maharashtra state Bureau of Text book production & curriculum Research and Maharashtra State Council of Educational Research and training.

OR

Write the Educational Administrative frame work of Maharashtra state. Write the function of education.

P.T.O.

Q3) What is meant by Leadership? Explain in detail types of leadership with example.

OR

What is meant by pre-service training? Explain need, advantages and limitations of pre-service training.

Q4) Give the concept of Management. Explain various functions of Management.

OR

Explain with suitable examples the aspects which are to be considered for classroom management & event management.

Q5) As a teacher what will you do for optimum management of physical resources in school? Write the examples.

OR

Explain the concept of 'An Ideal School'. What type of physical resources are necessary to an Ideal School.

Q6) Answer any four of the following :

- i) Explain the principles of Fayol's theory of management.
- ii) Explain the concept of Total Quality Management in Education.
- iii) Write the objectives of teacher's organization.
- iv) Write the functions of C.B.S.E. Board.
- v) Write the importance of Action Research.
- vi) Explain SWOT Analysis, with suitable example.

Total No. of Questions : 6]

P2217

[5147]-13

B.Ed. (General)

103 : QUALITY & MANAGEMENT OF SCHOOL
EDUCATION - ISSUES AND CONCERNS

(2014 Pattern) (Credit System)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना :- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक.
2) निबंधवजा प्रश्न 12 गुणांचा असून उत्तर 300 ते 350 शब्दांत अपेक्षित आहे.
3) लघुत्तरी पाच गुणांच्या प्रश्नाचे उत्तर 140 ते 160 शब्दात अपेक्षित आहे.
-

प्रश्न 1) माध्यमिक शिक्षणातील स्थगन व गळतीच्या समस्येची कारणे कोणती, त्या समस्या दूर करण्यासाठी उपाय सुचवा.

किंवा

शासकीय धोरणांची कार्ये स्पष्ट करा.

- i) सर्व शिक्षा अभियान
- ii) शिक्षणाचा अधिकार

प्रश्न 2) महाराष्ट्र राज्यातील शैक्षणिक प्रशासनाचा आराखडा लिहा. शिक्षण संचालकाची कामे लिहा.

किंवा

राज्य पाठ्यपुस्तक निर्मिती व अभ्यासक्रम संशोधन मंडळ आणि महाराष्ट्र शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद यांची कार्ये स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) नेतृत्व म्हणजे काय? नेतृत्वाचे प्रकार उदाहरणासह स्पष्ट करा.

किंवा

सेवापूर्व प्रशिक्षण म्हणजे काय? सेवापूर्व प्रशिक्षणाची आवश्यकता, फायदे व मर्यादा स्पष्ट करा.

प्रश्न 4) वर्गाचे व्यवस्थापन व प्रसंग व्यवस्थापन करताना कोणकोणत्या बाबी विचारात घ्याव्या लागतात ते सोदाहरण स्पष्ट करा.

किंवा

व्यवस्थापनाची संकल्पना सांगून व्यवस्थापनाची विविध कार्ये स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) भौतिक संसाधनांच्या पर्याप्त व्यवस्थापनासाठी शाळेतील एक शिक्षक म्हणून तुम्ही काय कराल, सोदाहरण लिहा.

किंवा

‘आदर्श शाळा’ संकल्पना स्पष्ट करा. आदर्श शाळेसाठी कोणकोणत्या पायाभूत सुविधा आवश्यक आहेत, ते उदाहरणासह लिहा.

प्रश्न 6) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) :

- i) व्यवस्थापन विषयक फेयॉलच्या उपपत्तीचे तत्वे स्पष्ट करा.
- ii) शिक्षणातील एकूण गुणवत्ता व्यवस्थापन (TQM) संकल्पना स्पष्ट करा.
- iii) शिक्षक संघटनेची उद्दिष्टे लिहा.
- iv) सी.बी.एस. ई. बोर्डाची कार्ये लिहा.
- v) कृती संशोधनाचे महत्त्व लिहा.
- vi) शत्रूसंधो (SWOT) विश्लेषण उदाहरणासह स्पष्ट करा.

२२२२

Total No. of Questions : 6]

SEAT No. :

P2218

[Total No. of Pages : 4

[5147]-14

B.Ed. (General)

**104 : ADVANCED PEDAGOGY AND TEACHING
(2014 Pattern) (Credit System)**

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate full marks.*
- 3) *Word limit for 12 marks questions (325 to 350)*
- 4) *Word limit for 5 marks questions (125 to 150)*

Q1) What is advanced Pedagogy? Explain the need of advanced pedagogy?
Write the principles of advanced pedagogy. **[12]**

OR

Explain the phases of Philip Jackson model? Write the role of teacher in each phase.

Q2) Write the use of 'ICT' and student's engagement in teaching learning process.
Explain problem based learning with example. **[12]**

OR

Explain 'field based learning' and 'situation based learning' with example.
Write teacher's role in both the methods.

Q3) What is teaching? What are the functions of teaching? Explain the importance of remedial teaching in teaching-learning process. **[12]**

OR

Explain the concept of annual plan and unit plan. Write the need and importance of annual plan and unit plan.

P.T.O.

Q4) Explain any six maxims of teaching with example.

[12]

OR

Explain concept attainment model with respect to following points.

- i) Concept
- ii) Phases
- iii) Implications.

Q5) Explain 'blended learning' and 'flipped classroom' these recent pedagogical trends with example. **[12]**

OR

What is reflective teaching? What are the advantages of reflective teaching for teacher and student.

Q6) Answer in short (any four) :

[20]

- i) Write the importance of advanced pedagogy for teacher.
- ii) Explain the concept of differentiation with example.
- iii) Write the use of internet in teaching process.
- iv) Explain any two teaching skills with examples.
- v) Write any five principles of teaching.
- vi) What is team teaching? What are the advantages of team teaching?

Total No. of Questions : 6]

P2218

[5147]-14

B.Ed. (General)

104 : प्रगत अध्यापनशास्त्र व अध्यापन

(2014 Pattern) (Credit System)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना :- 1) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
3) 12 गुणांच्या प्रश्नासाठी शब्दमर्यादा (325 ते 350)
4) 5 गुणांच्या प्रश्नासाठी शब्दमर्यादा (125 ते 150)

प्रश्न 1) प्रगत अध्यापन शास्त्र म्हणजे काय? प्रगत अध्यापन शास्त्राची गरज स्पष्ट करा. प्रगत अध्यापनशास्त्राची तत्वे लिहा. [12]

किंवा

फिलीप जॅक्सन मॉडेलच्या अवस्था स्पष्ट करा. प्रत्येक अवस्थेतील शिक्षकाची भूमिका लिहा.

प्रश्न 2) अध्ययन अध्यापन प्रक्रियेमध्ये 'माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान (ICT)' व 'विद्यार्थ्यांचा सहभाग' याचा उपयोग लिहा. समस्या आधारित अध्यापन उदाहरणाद्वारे स्पष्ट करा. [12]

किंवा

'क्षेत्र आधारित अध्ययन' व परिस्थिती आधारित अध्ययन उदाहरणाद्वारे स्पष्ट करा. दोन्ही पद्धतीतील शिक्षकाची भूमिका लिहा.

प्रश्न 3) अध्यापन म्हणजे काय? अध्यापनाची कार्ये कोणती? अध्ययन अध्यापन प्रक्रियेमधील उपचारात्मक अध्यापनाचे महत्व स्पष्ट करा. [12]

किंवा

वार्षिक नियोजन व घटक नियोजन या संकल्पना स्पष्ट करा. वार्षिक नियोजन व घटक नियोजनाची गरज व महत्व स्पष्ट करा.

प्रश्न 4) अध्यापनाची कोणतीही सहा सूत्रे उदाहरणासह स्पष्ट करा.

[12]

किंवा

संकल्पना प्राप्ती प्रतिमान खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा.

- i) संकल्पना
- ii) अवस्था
- iii) परिणाम

प्रश्न 5) 'संमिश्र अध्ययन' व 'प्लिप क्लासरूम' हे अध्यापन शास्त्रातील नवीन प्रवाह उदाहरणासह स्पष्ट करा. [12]

किंवा

विमर्षि अध्यापन म्हणजे काय? विमर्षि अध्यापनाचे शिक्षकाला व विद्यार्थ्याला होणारे फायदे कोणते.

प्रश्न 6) थोडक्यात उत्तरे लिहा (कोणतीही चार) :

[20]

- i) प्रगत अध्यापन शास्त्राचे शिक्षकाला होणारे फायदे लिहा.
- ii) फरकाची (differentiation) संकल्पना उदाहरणाद्वारे स्पष्ट करा.
- iii) अध्यापनामध्ये इंटरनेटचे उपयोग लिहा.
- iv) कोणतीही दोन अध्यापन कौशल्ये उदाहरणासह स्पष्ट करा.
- v) अध्यापनाची कोणतीही पाच तत्वे लिहा.
- vi) संघ अध्यापन म्हणजे काय? संघ अध्यापनाचे फायदे कोणते

Total No. of Questions : 6]

SEAT No. :

P2219

[Total No. of Pages : 4

[5147]-15
B.Ed. (General)
105 : ADVANCED EVALUATION PROCEDURES IN
LEARNING
(2014 Pattern) (Credit System)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) All questions are compulsory.*
- 2) Figures to the right indicate full marks.*
- 3) Essay type questions carry twelve marks and the answers of the same are expected to be written in 300 to 350 words.*
- 4) Short answer type questions carry five marks and the same are expected to be written in 140 to 160 words.*
- 5) In any situation students will not get supplement.*
- 6) Use of single memory calculator is allowed.*

Q1) Classify the educational objectives of Revised Dr. Bloom's Taxonomy. Explain the educational objectives of Cognitive Domain with examples.[12]

OR

Write the principles of Evaluation. Write meaning of Measurement, Evaluation and Assessment. Explain the class room objectives and specifications taking examples from your subject Education. (any two objectives)

Q2) What are the qualitative tools of Evaluation. Explain rating scale and check list. construct a 5 point rating scale with five criteria to evaluate group discussion. [12]

OR

Write the characteristics of good evaluation tool along with their meaning. How will you increase the reliability of a test?

P.T.O.

Q3) Write the meaning and characteristics of Internal and External Evaluation. Explain Norm Referenced test with their characteristics. [12]

OR

Explain continuous comprehensive Evaluation and choice based credit system with their characteristics.

Q4) Enumerate the importance of feedback in learning. Explain the types of feedback with examples. [12]

OR

Give the meaning and importance of Blue print. Construct a three dimensional Blue print from your subject education for a unit.

Q5) a) Calculate the mean by 'Assume mean' method of the following class interval. [8]

Class Interval (CI)	60-69	50-59	40-49	30-39	20-29	10-19	0-9
Frequency (f)	2	3	3	10	6	4	2

b) Explain Normal Probability curve. [4]

OR

a) Calculate the Quartile Deviation of the following class intervals. [8]

Class Interval (CI)	35-39	30-34	25-29	20-24	15-19	10-14	5-9
Frequency (f)	1	6	8	5	4	4	2

b) Write difference between Histogram & frequency polygon [4]

Q6) Write short notes of following (any four) : [20]

- Formative and Summative Evaluation.
- Open Book Examination.
- Measures of Variability.
- Cumulative record.
- Percentile and percentile Rank.
- Observative technique.

Total No. of Questions : 6]

P2219

[5147]-15

B.Ed. (General)

**105 : ADVANCED EVALUATION PROCEDURES IN
LEARNING**

(2014 Pattern) (Credit System)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना :-
- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे.
 - 2) प्रश्नांच्या उजवीकडील अंक प्रश्नांचे गुण दर्शवितात.
 - 3) निबंधवजा प्रश्न 12 गुणांचा असून प्रत्येकी 300 ते 350 शब्दांत उत्तर अपेक्षित आहे.
 - 4) लघुउत्तरी प्रश्न 5 गुणांचा असून प्रत्येकी 140 ते 160 शब्दांत उत्तर अपेक्षित आहे.
 - 5) कोणत्याही परिस्थिती मध्ये पुरवणी मिळणार नाही.
 - 6) आकडेमोडीसाठी एकच स्मृती असलेले गणकयंत्र वापरण्यास परवानगी आहे.

प्रश्न 1) डॉ. ब्लूम यांचे सुधारित श्रेणीनुसार शैक्षणिक उद्दिष्टांचे वर्गीकरण करा. बोधात्मक क्षेत्रातील उद्दिष्टे सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

किंवा

मूल्यमापनाची तत्वे लिहा. मापन, मूल्यमापन व मूल्यनिर्धारण या संकल्पनांचा अर्थ सांगा. तुमच्या विषय शिक्षणातील उदाहरणाद्वारे वर्गअध्यापनाची कोणतीही दोन उद्दिष्टे व त्यांची स्पष्टीकरणे स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) मूल्यमापनाची विविध गुणात्मक साधने कोणती. पदनिश्चयन श्रेणी आणि पडताळा सूची स्पष्ट करा. गट चर्चेचे मूल्यमापन करण्यासाठी पाच निकषांकरिता पंचबिंदू पदनिश्चयन श्रेणी तयार करा. [12]

किंवा

चांगल्या मूल्यमापन साधनांची वैशिष्ट्ये अर्थासहित लिहा. कसोटीची विश्वसनियता तुम्ही कशी वाढवाल?

प्रश्न 3) अंतर्गत व बहिर्गत मूल्यमापनाचा अर्थ व वैशिष्ट्ये लिहा. प्रमाणक संदर्भिय कसोटी वैशिष्ट्यांसह स्पष्ट करा. [12]

किंवा

सातत्यपूर्ण सर्वकष मूल्यमापन आणि निवड आधारीत श्रेयांक पद्धती (CBCS) त्यांच्या वैशिष्ट्यांसह स्पष्ट करा.

प्रश्न 4) अध्ययनातील प्रत्याभरणाचे महत्व लिहा. प्रत्याभरणाचे प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

किंवा

संविधान तकत्याचा अर्थ व महत्व लिहा. तुमच्या विषय शिक्षणातील एका घटकासाठी त्रिमिती संविधान तकता तयार करा.

प्रश्न 5) अ) खालील वर्गांतर विभाजन सारणीचे 'गृहीत मध्यमान' पद्धतीने मध्यमान काढा. [8]

वर्गांतरे (CI)	60-69	50-59	40-49	30-39	20-29	10-19	0-9
वारंवारिता (f)	2	3	3	10	6	4	2

ब) प्रसामान्य संभव वक्र स्पष्ट करा. [4]

किंवा

अ) खालील वर्गांतर विभाजन सारणीचे चतुर्थक विचलन काढा. [8]

वर्गांतरे (CI)	35-39	30-34	25-29	20-24	15-19	10-14	5-9
वारंवारिता (f)	1	6	8	5	4	4	2

ब) स्तंभालेख व वारंवारिता बहुभूज यातील फरक स्पष्ट करा. [4]

प्रश्न 6) टिपा लिहा. (कोणतेही चार) : [20]

अ) सकारिक व अकारिक मूल्यमापन (formative & summative evaluation)

ब) मुक्त पुस्तक परीक्षा (Open book examination)

क) विचलनशीलतेची परिमाणे

ड) संकलित नोंदपत्रक

इ) शततमक व शततमक क्रम

फ) निरीक्षण तंत्र

Total No. of Questions : 6]

SEAT No. :

P2220

[Total No. of Pages : 4

[5147]-16
B.Ed. (General)
EDUCATION
106 : Integration of ICT in Teaching
Learning and Instructional Design
(2014 Pattern) (Credit System)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) All questions are compulsory.*
- 2) Figures to the right indicate full marks.*
- 3) Essay type questions carry 12 marks and the answers of the same are expected to be written in 300 to 350 words each.*
- 4) Short answer type questions carry five marks and the same are expected to be written in 140 to 160 words each.*
- 5) Suppliment will not be provided.*

Q1) Explain the concept, need and importance of ICT in Education. Illustrate the skills and qualities of ICT teachers. **[12]**

OR

Explain how paradigm has been shifted in the following fields of education:

- i) Methods of Teaching
- ii) Evaluation Procedure
- iii) Educational Management

Q2) Illustrate the concept and educational uses of following communication tools. **[12]**

- i) Mobile
- ii) e-mail
- iii) Online conferencing

OR

What do you meant by social networking? Illustrate the educational uses of social networking. What precautions should be taken in the educational use of social networking sites.

P.T.O.

Q3) Describe 'Virtual classroom' with the following points. **[12]**

i) concept	ii) Elements
iii) Educational uses	iv) Limitations

OR

Describe 'Edusat' with the following points.

i) concept	ii) Elements
iii) Educational uses	iv) Limitations

Q4) Write the concept of Instructional system. Explain the stages of development of ISD. **[12]**

OR

Explain the concept of Instructional system design. Explain the components of an ISD.

Q5) Explain the concepts and educational uses of the following instructional strategies: **[12]**

- i) Self Instruction
- ii) Computer Assisted Instructions.

OR

Explain the concept and educational uses of the following models of instructional system :

- i) Mastery learning model
- ii) Synectic

Q6) Answer in brief (any four) : **[20]**

- i) As a teacher how will you protect your computer from computer virus.
- ii) How teacher would ensure the net safety of students?
- iii) Explain the integration of ICT in co-operative learning.
- iv) What are the educational uses of e-library.
- v) Explain the difference between education and training.
- vi) Write the educational advantages of online learning material.

Total No. of Questions : 6]

P2220

[5147]-16

B.Ed. (General)

EDUCATION

106 : Integration of ICT in Teaching
Learning and Instructional Design

(2014 Pattern) (Credit System)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना :-
- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे.
 - 2) उजव्या बाजूचे अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
 - 3) निबंधवजा प्रश्न 12 गुणांचा असून प्रत्येकी 300 ते 350 शब्दांत उत्तरे लिहा.
 - 4) लघुत्तरी प्रश्न 5 गुणांच्या असून प्रत्येकी 140 ते 160 शब्दांत उत्तरे लिहा.
 - 5) पुरवणी दिली जाणार नाही.

प्रश्न 1) शिक्षणातील माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान'ची संकल्पना गरज आणि महत्व स्पष्ट करा. माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान शिक्षकाची कौशल्ये आणि गुण सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

किंवा

माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानामुळे शिक्षणाच्या खालील क्षेत्रामध्ये कसा बदल घडून आला आहे, ते स्पष्ट करा.

- i) अध्यापन पद्धती
- ii) मूल्यमापन प्रक्रिया
- iii) शैक्षणिक प्रशासन

प्रश्न 2) खालील संप्रेषण साधनांची संकल्पना आणि शैक्षणिक उपयोग स्पष्ट करा. [12]

- i) मोबाईल
- ii) इ-मेल
- iii) ऑनलाईन कॉन्फरसिंग

किंवा

सोशल नेटवर्कींग म्हणजे काय? सोशल नेटवर्कींगचे शैक्षणिक उपयोग सोदाहरण स्पष्ट करा. सोशल नेटवर्कींगचे शैक्षणिक उपयोग करतांना कोणती काळजी घ्यावी?

प्रश्न 3) 'आभासी वर्ग' खालील मुद्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [12]

- i) संकल्पना
- ii) घटक
- iii) शैक्षणिक उपयोग
- iv) मर्यादा

किंवा

'एज्यूसॅट' खालील मुद्यांच्या आधारे स्पष्ट करा.

- i) संकल्पना
- ii) घटक
- iii) शैक्षणिक उपयोग
- iv) मर्यादा

प्रश्न 4) अनुदेशन प्रणालीची संकल्पना लिहा. अनुदेशन प्रणाली अभिकरण विकसनाच्या पायऱ्या स्पष्ट करा. [12]

किंवा

अनुदेशन प्रणाली अभिकल्पची संकल्पना स्पष्ट करा. अनुदेशन प्रणाली अभिकल्प (ISD) चे घटक स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) खालील अनुदेशनीय कार्यनीतींची संकल्पना आणि शैक्षणिक उपयोग स्पष्ट करा. [12]

- i) स्वयं-अनुदेशन
- ii) संगणक सहायित अनुदेशन

किंवा

खालील अनुदेशन प्रणाली प्रतिमानांची संकल्पना आणि शैक्षणिक उपयोग स्पष्ट करा.

- i) प्रभुत्व अध्ययन प्रतिमान
- ii) भिन्नान्वयन प्रतिमान

प्रश्न 6) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) : [20]

- i) शिक्षक म्हणून तुम्ही संगणकाचे संरक्षण संगणक विषाणू पासून कसे कराल?
- ii) विद्यार्थ्यांच्या नेटसेफ्टीची काळजी शिक्षक कशी घेऊ शकतात?
- iii) सहकार्यात्मक अध्ययनातील माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाचे एकात्मिकरण स्पष्ट करा.
- iv) इ-ग्रंथालयाचे शैक्षणिक उपयोग कोणते?
- v) शिक्षण आणि प्रशिक्षणातील फरक स्पष्ट करा.
- vi) ऑनलाईन अध्ययन साहित्याचे शैक्षणिक फायदे लिहा.

Total No. of Questions : 3]

P2221

SEAT No. :

[Total No. of Pages : 17

[5147]-17

B.Ed. (General)

107 : ELECTIVE COURSE

(2014 Pattern) (Credit System)

(107 A : Elective I and 107 B : Elective II)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Student can select one elective from each Elective I (107 - A) and Elective II (107 - B) and write answers in a separate answer book.*
- 3) *Figures to the right indicate full marks.*
- 4) *Word limit for long answers is 300 - 350 words and for short answer is 130 - 150 words.*
- 5) *Supplements will not be provided to the students in any situation.*

सूचना:

- 1) **सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे.**
- 2) **इलेक्टिव I (107 - A) आणि इलेक्टिव II (107 - B) यापैकी निवडलेल्या प्रत्येकी एका वैकल्पिक विषयाची उत्तरे स्वतंत्र पत्रिकेत लिहावी.**
- 3) **उजवीकडील अंक प्रश्नांचे गुण दर्शवितात.**
- 4) **दीर्घोत्तरी प्रश्नांसाठी शब्दमर्यादा 300 - 350 शब्द आणि लघुत्तरी प्रश्नांसाठी शब्दमर्यादा 130 - 150 शब्द आहे.**
- 5) **आपणास दिलेल्या उत्तरपत्रिके शिवाय इतर पुरवणी मिळणार नाही.**

P.T.O.

107 - B : INCLUSIVE EDUCATION

[Max. Marks : 40]

Q1) Explain the importance of Inclusive Education. What are the benefits of inclusive education to following? Explain with examples. [12]

- a) Teachers
- b) Parents
- c) Students with special needs

OR

How will you use following instructional strategies for inclusion of all students? Explain with examples

- a) Buddy system
- b) Co-teaching
- c) Remedial help

Q2) What is an Ideal inclusive school? What are various infrastructural facilities required for an Inclusive school? Explain with examples. [12]

OR

What are the qualities of an inclusive teacher? Explain about teachers role in shaping the inclusive classroom.

Q3) Answer the following (any four) [16]

- a) Write the importance of teachers attitude regarding Inclusion
- b) Write brief about PWD Act. - 1995.
- c) Write about co-operative learning techniques for inclusion of all in the classroom.
- d) Write about the role of teacher educators in facilitating inclusive education.
- e) Role of inclusive schools in modern times.
- f) What are various social skills for inclusion.

107 : B : समावेशक शिक्षण
(मराठी रूपांतर)

[एकूण गुण : 40]

प्रश्न 1) समावेशक शिक्षणाचे महत्त्व स्पष्ट करा. खालील घटकांसाठी समावेशक शिक्षणाचे कायदे काय आहेत ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

- अ) शिक्षक
- ब) पालक
- क) विशेष गरजा असणारे विद्यार्थी

किंवा

सर्व विद्यार्थ्यांच्या समावेशनासाठी तुम्ही खालील अनुदेशन धोरणांचा कसा उपयोग कराल? उदाहरणासह स्पष्ट करा.

- अ) बडी पद्धत
- ब) सह अध्यापन (को-टिचिंग)
- क) उपचारात्मक मदत

प्रश्न 2) आदर्श समावेशक शाळा म्हणजे काय? समावेशक शाळेसाठी आवश्यक अशा विविध भौतिक सुविधा कोणत्या? उदाहरणांसह स्पष्ट करा. [12]

किंवा

समावेशक शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये कोणती? समावेश वर्गास आकार देण्यासाठी शिक्षकाची भूमिका स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) [16]

- अ) समावेशनासंबंधी शिक्षकाची अभिवृत्ती व तिचे महत्त्व यावर लिहा.
- ब) PWD-कायदा-1995 याबद्दल थोडक्यात लिहा.
- क) वर्गामध्ये सर्वांचे समावेशन करण्यासाठी सहकार्यात्मक अध्ययन तंत्राचा वापर लिहा.
- ड) समावेशक शिक्षणाला चालना देण्यामध्ये शिक्षक प्रशिक्षकांची भूमिका लिहा.
- इ) आधुनिक काळामध्ये समावेशक शाळांची भूमिका
- फ) समावेशना साठीची विविध सामाजिक कौशल्ये कोणती?

107 - B : Education for Sustainable Development

[Max. Marks : 40]

Q1) Explain the concept, scope and need of environment education. As an environment education teacher how do you contribute to reduce environment degradation? Explain it giving suitable example. [12]

OR

What do you mean by economic growth and sustainable consumption? How can one use forest produces sustainably? Illustrate your answer with suitable examples.

Q2) What is the concept of community participation in natural resources management? How Indian Government initiating community participation in water resource management. [12]

OR

Write the structure and function of eco-system? What are the reasons damaging the eco-system. Suggest any four activities to balance the eco-system.

Q3) Answer any four questions from the following. [16]

- a) Explain "Earth is the living planet"
- b) Explain the concept of greening the text book
- c) Write about role of an individual in energy conservation.
- d) Write about government initiatives in conservation of Bio-diversity.
- e) Write about role of local community in management of environment.
- f) How will you inculcate habit of conservation of environment in secondary school students.

107 : B : शाश्वत विकासासाठी शिक्षण
(मराठी रुपांतर)

[एकूण गुण : 40]

प्रश्न 1) पर्यावरण शिक्षणाची संकल्पना, व्याप्ती व गरज स्पष्ट करा. एक पर्यावरण शिक्षक म्हणून पर्यावरणाची न्हासा थांबविण्यासाठी तुम्ही कसे योगदान द्याल हे सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

किंवा

आर्थिक वाढ आणि शाश्वत वापर म्हणजे काय? शाश्वत विकासासाठी वनसंपत्ती कशी उपयोगी आहे? शाश्वत जंगल उत्पादन तुम्ही कसे कराल ते योग्य उदाहरणासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) नैसर्गिक संसाधन व्यवस्थापनात समुदाय सहभागाची संकल्पना म्हणजे काय? जलसंसाधन व्यवस्थापनात समुदाय सहभागासाठी भारत सरकारने कसा पुढाकार घेतला आहे? [12]

किंवा

परिसंस्थेची रचना व कार्य लिहा. परिसंस्था बिघडण्याची कारणे कोणती? परिसंस्थेचा समतोल राखण्यासाठी कोणतेही चार उपक्रम सुचवा.

प्रश्न 3) कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [16]

- अ) “पृथ्वी हा सजीव ग्रह आहे” स्पष्ट करा.
- ब) पाठ्यपुस्तकाचे हरितीकरण ही संकल्पना स्पष्ट करा.
- क) ऊर्जा संवर्धनामध्ये व्यक्तीची भूमिका सांगा.
- ड) जैवविविधता संवर्धनासाठी शासनाने केलेले प्रयत्न
- इ) पर्यावरण व्यवस्थापनात स्थानिक सस्थांची भूमिका
- फ) माध्यमिक शालेय विद्यार्थ्यांमध्ये पर्यावरण संवर्धन कसे रूजवाल?

107-B : Introduction to Educational Research

[Max. Marks : 40]

Q1) Explain the concept of educational Research. Write the characteristics and need of educational research. [12]

OR

Explain the survey method to following points.

- a) Nature
- b) Characteristics
- c) Areas

Q2) Write down the characteristics of good questionnaive. Write merits and demerits of questionnaire. [12]

OR

Explain the use of interview technique in research. Write down the merits and demerits of interview.

Q3) Write in short (any four) [16]

- a) Write four points of experimental and Historical research.
- b) Write down the types of observation, write merits also.
- c) Write characteristics of achievement test.
- d) Write short note on purposive sampling method.
- e) Write short note on need of action research.
- f) Write short note on single and double research design

107-B : Introduction to Educational Research
(मराठी रुपांतर)

[एकूण गुण : 40]

प्रश्न 1) शैक्षणिक संशोधनाची संकल्पना स्पष्ट करा. व शैक्षणिक संशोधनाची गरज व वैशिष्ट्ये सांगा. [12]

किंवा

खालील मुद्द्यांच्या आधारे संशोधनाची सर्वेक्षण पध्दती स्पष्ट करा.

- अ) स्वरूप
- ब) वैशिष्ट्ये
- क) क्षेत्रे

प्रश्न 2) चांगल्या प्रश्नावलीची वैशिष्ट्ये सांगा. प्रश्नावलीचे गुण व मर्यादा लिहा. [12]

किंवा

संशोधनात मुलाखत तंत्राचा उपयोग स्पष्ट करा. मुलाखतीचे फायदे व मर्यादा लिहा.

प्रश्न 3) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) [16]

- अ) प्रायोगिक व ऐतिहासिक पध्दतीतील फरकाचे चार मुद्दे लिहा.
- ब) निरीक्षणाच्या पध्दती लिहून, त्याचे फायदे लिहा.
- क) संपादन चाचणीची वैशिष्ट्ये लिहा.
- ड) टिप लिहा - सहेतुक नमुना निवड.
- इ) टिप लिहा - कृती संशोधनाची गरज
- फ) टिप लिहा - एकलगत व द्विगत अभिकल्प

107 - A : Introduction to Guidance and Counselling in School

[Max. Marks : 40]

Q1) Explain the concept of guidance? Explain the steps of guidance at school level with an example. [12]

OR

Explain the types of guidance with suitable example. Write need of guidance at school level.

Q2) Explain the types of counselling. Explain the usability of lecture and dramatics of counselling with an examples. [12]

OR

Explain the concept of counselling? Explain the steps of counselling at school level with an example.

Q3) Write shorts notes (any four) [16]

- a) Check list - concept and uses.
- b) Interview technique in guidance concept & importance
- c) Principles of counselling
- d) Seven point plan in guidance
- e) Follow-up service concept & importance
- f) Characteristics of directive counselling

107 - A : शालेय मार्गदर्शन आणि समुपदेशनाची ओळख
(मराठी रुपांतर)

[एकूण गुण : 40]

प्रश्न 1) मार्गदर्शनाची संकल्पना स्पष्ट करा? शालेय स्तरावर मार्गदर्शनाच्या पायऱ्या सोदाहरण स्पष्ट करा.[12]

किंवा

मार्गदर्शनाचे प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा. शालेय स्तरावर मार्गदर्शनाची गरज स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) समुपदेशनाचे प्रकार स्पष्ट करा. व्याख्यान व नाट्यीकरण तंत्राची उपयुक्तता सोदाहरण स्पष्ट करा.[12]

किंवा

समुपदेशनाची संकल्पना स्पष्ट करा. शालेय स्तरावर समुपदेशनाच्या पायऱ्या सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) टिपा लिहा. (कोणत्याही चार) [16]

- अ) पडताळा सूची-संकल्पना व उपयोग
- ब) मार्गदर्शनातील मुलाखत तंत्र - संकल्पना व महत्व
- क) समुपदेशनाची तत्वे
- ड) मार्गदर्शनातील सप्तसूत्री
- इ) अनुधावन कार्य - संकल्पना व महत्व
- फ) निर्देशित समुपदेशनाची वैशिष्ट्ये

107 - A : Education for Peace and Human Rights

[Max. Marks : 40]

Q1) Write an action plan and its implementation to create awareness among the students on terrorism in Global society. [12]

OR

Write the meaning of peace education. Why peace is important in the world? What are challenges in establishing peace? What are the values, skills and attitude essential for peace education.

Q2) Write the meaning and need of human rights education. Suggest advanced pedagogical strategies for human rights education. [12]

OR

Suggest advanced pedagogical skills and strategies for human rights related to examination phobia and physical disipline.

Q3) Answer any four questions from the following : [16]

- a) Write the need and importance of awareness of child rights to teachers.
- b) Write about one project to create awareness about women's right.
- c) Write about the initiatives and work done by Ravindranath Tagore to establish peace.
- d) With love and compassion how pain and bullying can be removed at school and social level? Write in short
- e) Write about foundation laid by Swami Vivekanand to establish the peace.
- f) Explain the role of teacher to increase the mental courage of student about peace education.

107 - A : Education for Peace and Human Rights
(मराठी रुपांतर)

[एकूण गुण : 40]

प्रश्न 1) वैश्विक समाजात दहशतवादावर उपाययोजना करून शांतता प्रस्थापित करण्याकरिता विद्यार्थ्यांमध्ये जाणीव जागृती कार्यक्रमाची व अंमलबजावणीची कार्ययोजना सविस्तर लिहा. [12]

किंवा

शांतता शिक्षणाचा अर्थ लिहा. जगात शांतता का महत्त्वाची आहे? शांतता प्रस्थापित करण्यासाठी कोणती आव्हाने आहेत? शांतता शिक्षणाकरीता कोणती अभिवृत्ती कौशल्ये व मूल्ये आवश्यक आहेत?

प्रश्न 2) मानवाधिकार शिक्षणाचा अर्थ व गरज स्पष्ट करा. मानवाधिकार शिक्षणासाठी प्रगत अध्यापन शास्त्रीय कार्यनिती सूचवा. [12]

किंवा

परिक्षेची भीती, शारीरिक शिस्त यासंबंधी मानवाधिकारासाठी अध्यापन शास्त्रीय कौशल्ये व कार्यनिती स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [16]

- अ) शिक्षकांकरीता बालक हक्कांबाबत जागरूकतेची गरज व महत्व स्पष्ट करा.
- ब) स्त्रियांच्या अधिकारांसंबंधीच्या जाणीव जागृतीसाठी कोणत्याही एका प्रकल्पाची कार्ययोजना लिहा.
- क) शांततेकरीता रवींद्रनाथ टागोरांनी घेतलेला पुढाकार व कार्य लिहा.
- ड) शालेय व सामाजिक स्तरावर दुःख, अपमान हे प्रेम व करुणेच्या आधारे कसे टाळता येतील ते लिहा.
- इ) स्वामी विवेकानंदानी दिलेल्या शांततेसाठीचे अधिष्ठान काय आहे.
- फ) विद्यार्थ्यांचे शांतता प्रस्थापित करण्याकरिता मानसिक धैर्य वाढविण्यासाठी शिक्षकाची भूमिका स्पष्ट करा.

107 - A : Adult Education and Population Education

[Max. Marks : 40]

Q1) State the role of educational institutes in Adult Education. As a teacher how will you play this role through your teaching subject. [12]

OR

Discuss the problems of population in India. As a teacher how will you implement this role through your teaching subject?

Q2) What is meant by androgogy? State Knowle's assumptions of this theory. How will you use these assumptions to impart education to adult? [12]

OR

Explain the concept and need of population education state its objectives in detail.

Q3) Write short notes (any four) [16]

- a) Life skills education
- b) Life long learning
- c) Literate society and development
- d) Objectives of adult education
- e) High population and environment problems
- f) Human resource development (HRD) and qualities of population in India.

107 - A : प्रौढ शिक्षण आणि लोकसंख्या शिक्षण
(मराठी रुपांतर)

[एकूण गुण : 40]

प्रश्न 1) शालेय संस्थांची प्रौढ शिक्षणातील भूमिका सांगा. तुम्ही शिकवित असलेल्या विषयाच्या माध्यमातून ही भूमिका कशी पार पाडाल. [12]

किंवा

भारतातील लोकसंख्येच्या समस्यांची चर्चा करा. शालेय शिक्षणाच्या माध्यमातून त्यावरील उपाययोजनाची अमलबजावणी कशी कराल.

प्रश्न 2) प्रौढांचे अध्ययनशास्त्र म्हणजे काय? नोल (knowle) ची प्रौढ शिक्षणाची गृहित तत्वे सांगा. ह्या तत्वांचा प्रौढ शिक्षण देण्यासाठी कसा उपयोग कराल. [12]

किंवा

लोकसंख्या शिक्षणाची संकल्पना व गरज स्पष्ट करून त्या शिक्षणाची उद्दिष्टे सविस्तर सांगा.

प्रश्न 3) टीपा लिहा. (कोणात्याही चार) [16]

- अ) जीवन कौशल्ये शिक्षण
- ब) आजीवन शिक्षण
- क) साक्षर समाज आणि विकास
- ड) प्रौढ शिक्षणाची उद्दिष्टे
- इ) वाढती लोकसंख्या आणि पर्यावरण समस्या
- फ) भारती लोकसंख्येची गुणवत्ता आणि मानवी संसाधन विकास

107 - A : HEALTH, PHYSICAL EDUCATION & YOGA

[Max. Marks : 40]

Q1) Develop school health programme & discuss the role of teacher in development of health. [12]

OR

What is 'Physical Education'? Discuss need & Importance of physical education at secondary & higher secondary level.

Q2) Define 'Physical Fitness'. Discuss types & factors affecting physical fitness.[12]

OR

What is meant by 'Yoga'? Discuss eight stages of Yoga with suitable example.

Q3) Answer the following (any four) [16]

- a) Importance of balanced diet
- b) Objectives of physical fitness
- c) Importance of physical activities at school level.
- d) Importance of meditation in school
- e) Types of Yoga
- f) Dimensions of health

107 - A आरोग्य , शारिरीक शिक्षण आणि योग
(मराठी रूपांतर)

[एकूण गुण : 40]

प्रश्न 1) शालेय आरोग्य कार्यक्रम तयार करा. आरोग्य विकासात शिक्षकाची भूमिका स्पष्ट करा. [12]

किंवा

‘शारिरीक शिक्षण’ म्हणजे काय? माध्यमिक व उच्च माध्यमिक स्तरावरील शारिरीक शिक्षणाची गरज व महत्व – चर्चा करा.

प्रश्न 2) ‘शारिरीक सुदृढता’ व्याख्या सांगा. शारिरीक सुदृढतेचे प्रकार व त्यावर परिणाम करणाऱ्या घटकांची चर्चा करा. [12]

किंवा

‘योगा’ म्हणजे काय? योगाच्या आठ पायऱ्या सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) [16]

- अ) समतोल आहाराचे महत्व
- ब) शारिरीक सुदृढतेची उद्दीष्टे
- क) शारिरीक उपक्रमांचे शालेय स्तरावर महत्व
- ड) शालेय स्तरावर ध्यानधारणेचे महत्व
- इ) योगाचे प्रकार
- फ) आरोग्याची परिमाणे

107 - B : ENVIRONMENT EDUCATION AND DISASTER MANAGEMENT

[Max. Marks : 40

Q1) Explain causes of Air pollution. Suggest solutions to minimize Air pollution. **[12]**

OR

Explain the relation between environmental health and human life.

Write different governmental policies for environment protection.

Q2) What is disaster management? Write the need of disaster management. Explain the disaster management cycle. **[12]**

OR

Explain the meaning of the term "Disaster preparedness". As a teacher how will you plan disaster preparedness for an educational institute? Explain with example.

Q3) Answer any four of the following **[16]**

- a) Write the importance of rescue teams in disaster management.
- b) What are different responsibilities of a teacher in disaster management in school.
- c) Write the need of environment preservation
- d) Write the causes of water pollution
- e) Write different types of disasters with examples
- f) Write different activities at ground zero security zone.

107 - B : पर्यावरण शिक्षण आणि आपत्ती व्यवस्थापन
(मराठी रुपांतर)

[एकूण गुण : 40]

प्रश्न 1) वायू प्रदूषणाची कारणे स्पष्ट करा. वायू प्रदूषण कमी करण्याकरिता उपाय सूचवा. [12]

किंवा

पर्यावरणाचे आरोग्य आणि मानवी जीवन यातील संबंध स्पष्ट करा.

पर्यावरण संरक्षणासाठी विविध शासकीय धोरणे लिहा.

प्रश्न 2) आपत्ती व्यवस्थापन म्हणजे काय? आपत्ती व्यवस्थापनाची गरज लिहा. आपत्ती व्यवस्थापन चक्र स्पष्ट करा. [12]

किंवा

“आपत्तीची पूर्व तयारी” या संज्ञेचा अर्थ स्पष्ट करा. एक शिक्षक या नात्याने शैक्षणिक संस्थेसाठी आपत्ती पूर्व तयारीचे नियोजन कसे कराल ते उदाहरणासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [16]

अ) आपत्ती व्यवस्थापनातील बचाव गटाचे (Pesume Teams) महत्व लिहा.

ब) शाळेतील आपत्ती व्यवस्थापनात शिक्षकाच्या विविध जबाबदाऱ्या कोणत्या? ते लिहा.

क) पर्यावरणाच्या जतनाची गरज लिहा.

ड) जल प्रदूषणाची कारणे लिहा.

इ) आपत्तीचे विविध प्रकार उदाहरणासह स्पष्ट करा.

फ) शून्य क्षेत्रात करावयाची विविध कार्ये लिहा.

Total No. of Questions : 3]

P2222

SEAT No. :

[Total No. of Pages : 21

[5147]-18

B.Ed. (General)

Subject Education (A & B)

Pedagogy and Learning Resources

**(Marathi, English, Hindi, Sanskrit, Urdu, Mathematics, Science, History,
Geography, Economics, Commerce, Information Technology)**

(2014 Pattern) (Credit System)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:-

- 1) *All questions are compulsory,*
- 2) *Answers of the two subjects should be written in separate answer books.*
- 3) *Figures to the right of the questions indicate marks.*
- 4) *Write answers of question nos. 1 and 2 in about 350 words each.*
- 5) *Write answer of question no. 3 in about 150 words.*
- 6) *Students should strictly follow word limit while writing answers*
- 7) *No supplements will be provided to the students.*

सूचना :

- 1) *सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे.*
- 2) *दोन विषयांची उत्तरे स्वतंत्र उत्तर पत्रिकेत लिहावीत.*
- 3) *प्रश्नांच्या उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.*
- 4) *प्रश्न क्रमांक 1 व 2 ची उत्तरे प्रत्येकी 350 शब्दांपर्यंत लिहावित.*
- 5) *प्रश्न क्रमांक 3 चे उत्तर 150 शब्दांपर्यंत लिहावे.*
- 6) *विद्यार्थ्यांनी उत्तरासाठी दिलेली शब्द-मर्यादा कटाक्षाने पाळावी.*
- 7) *कोणत्याही परीस्थितीत विद्यार्थ्यांना पुरवणी मिळणार नाही*

P.T.O.

मराठी शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

प्रश्न 1) मातृभाषा मराठी अध्यापनाच्या विविध पद्धती कोणत्या? त्यापैकी कोणत्याही एका पद्धतीची वैशिष्ट्ये लिहून त्या पद्धतीच्या अध्यापनातील मर्यादा उदा. सह स्पष्ट करा. [12]

किंवा

मातृभाषा मराठीचे महत्त्व स्पष्ट करा. सद्यस्थितीत मराठीचे स्थान उचावण्यासाठी शिक्षक म्हणून तुम्ही काय प्रयत्न कराल?

प्रश्न 2) मातृभाषा मराठीच्या चांगल्या पाठ्यपुस्तकाचे अंतर्गत व बहिर्गत निकष माध्यमिक स्तरावरील कोणत्याही एका पाठ्यपुस्तकाच्या आधारे स्पष्ट करा. [12]

किंवा

अभ्यासक्रमातील गाभाभूत घटकाचे महत्त्व लिहा. मराठी विषयाच्या अध्यापनातून 'स्त्री पुरुष समानता व 'पर्यावरण संरक्षण' हे गाभाघटक विकसित करण्यासाठी कोणते प्रयत्न कराल ते पाठ्यपुस्तकाच्या आधारे लिहा.

प्रश्न 3) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. [16]

- अ) शैक्षणिक साधनांची गरज व महत्त्व सोदाहरण स्पष्ट करा.
- ब) लेखी परीक्षेचे फायदे लिहा. या परीक्षेतील दोष कमी करण्यासाठी उपाय लिहा.
- क) मराठी व इतिहास या विषयातील समवाय उदाहरणासह स्पष्ट करा.
- ड) वैज्ञानिक दृष्टीकोन' हे मूल्य रूजविण्यासाठी पाच उपक्रम लिहा.
- इ) मराठी अध्यापनात तंत्रज्ञानाचा वापर कसा कराल ते लिहा.
- फ) आशय विश्लेषणाची गरज व वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.

ENGLISH EDUCATION

[Max. Marks : 40]

Q1) Explain the internal and external aspects of textbook analysis with suitable examples. [12]

OR

What is language? Explain the importance of English and place of English in School Curriculum.

Q2) Explain difference between traditional learning resources and technology based learning resources with the help of suitable examples. [12]

OR

State the different methods of English Language teaching. Explain direct method of English language teaching with the help of following points:

- a) Steps
- b) Teacher's role
- c) Merits
- d) Limitations

Q3) Write the answers of following questions (any four): [16]

- a) Objectives of teaching English
- b) Explain any two life skills with suitable examples
- c) Use of internet for teaching English language.
- d) Difference between curriculum and syllabus
- e) Explain any four qualities of an english teacher.
- f) Importance of situational approach

हिन्दी शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

प्रश्न 1) हिन्दी भाषा अध्यापन के सामान्य उद्देश्य लिखिए । भारत की भाषिक समस्या को स्पष्ट कीजिए । [12]

अथवा

पद्य अध्यापन के उद्देश्य बताइए । पद्य अध्यापन के विविध पद्धतियों को संक्षिप्त में लिखिए ।

प्रश्न 2) हिन्दी अध्यापन द्वारा विविध जीवन कौशल्य का विकास कैसे करेंगे विविध उदाहरणों द्वारा स्पष्ट कीजिए । [12]

अथवा

हिन्दी अध्यापक के विशेष गुणों की सूची बनाइए । हिन्दी के प्रभावी अध्यापक बनने के लिए आप कौन से प्रयास करेंगे ।

प्रश्न 3) संक्षिप्त में उत्तर लिखिए (केवल चार) [16]

- अ) हिन्दी भाषा के विविध रूप लिखिए ।
- ब) गद्य अध्यापन के उद्देश्य लिखिए ।
- क) लिखित रचना कौशल्य विकास के लिए किन उपक्रमों का आयोजन करेंगे.
- ड) आशय विश्लेषण संकल्पना स्पष्ट करें ।
- इ) हिन्दी की विधा के अनुसार संरचना बनाइए ।
- फ) हिन्दी अध्यापन में प्रयुक्त पारंपारिक एवं तकनीकी साधनों की सूची बनाइए ।

Sanskrit Education

[Max. Marks : 40]

Q1) Write down the necessary qualities of Ideal Sanskrit teacher in detail.. [12]

OR

Explain various methods of Sanskrit teaching.

Q2) Write the importance of Sanskrit Subject. Explain the place of Sanskrit in School curriculum. [12]

OR

Explain the co-ordination of Sanskrit with other school subjects

Q3) Solve any four: [16]

- a) Write the utility of dramatization in Sanskrit teaching.
- b) How does the core element of gender equality reflect in the text book of 8th STD.
- c) Write the uses of Audio aids in Sanskrit teaching.
- d) Write characteristics of the structure of Sanskrit subject.
- e) How do you inculcate the value of the dignity of labour or through the textbook of 9th STD Sanskrit among students?
- f) Write importance of oral examination in evaluation of Sanskrit subject.

संस्कृत – शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

प्रश्न 1) आदर्श संस्कृत शिक्षकासाठी आवश्यक गुणवैशिष्ट्ये सविस्तर लिहा. [12]

किंवा

संस्कृत अध्यापनाच्या विविध पद्धती स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) संस्कृत विषयाचे महत्त्व लिहून शालेय अभ्यासक्रमातील स्थान स्पष्ट करा. [12]

किंवा

संस्कृत विषयाचा अन्य शालेय विषयांसोबतचा समन्वय स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) कोणतेही चार प्रश्न सोडवा. [16]

अ) संस्कृत अध्यापनातील नाट्यीकरणाची उपयुक्तता लिहा.

ब) स्त्री पुरूष समानता हा गाभाभूतघटक इ. 8 वीच्या पाठ्यपुस्तकात कशाप्रकारे प्रतिबिंबित होतो?

क) संस्कृत अध्यापनातील श्राव्य साधनांचा उपयोग लिहा.

ड) संस्कृत विषयाच्या संरचनेची वैशिष्ट्ये लिहा.

इ) इ.9 वी च्या पाठ्यपुस्तकाधारे श्रमनिष्ठा हे मूल्य तुम्ही विद्यार्थ्यांत कसे रूजवाल?

फ) संस्कृत विषयाच्या मूल्यमापनात मौखिक परीक्षेचे महत्त्व स्पष्ट करा.

Urdu Education

[Max. Marks : 40

۱-۱-۱۶۱۔ معلم اُردو کی بنیادی خصوصیات لکھئے۔ قابل معلم کا کردار ذمے داریاں واضح کرتے ہوئے ایک ذمہ دار معلم بننے کے لئے آپ کن اصولوں کی پابندی کرونگے۔ لکھئے۔

12

OR

۱۔ مواد کے تجزیہ کی ضرورت و اہمیت لکھئے۔ ہشتم جماعت کے کسی ایک سبق کے مواد کا تجزیہ کیجئے۔
۲۔ تدریس اُردو کے مختلف طریقے لکھئے۔ تدریس قواعد کے مقاصد لکھئے۔ تدریس قواعد کو موثر بنانے کے لئے آپ کیا اقدامات کرونگے۔

12

OR

۲۔ اُردو زبان دانی کی تدریس کے مقاصد لکھئے۔ اُردو زبان کا ادبی ثقافتی رول واضح کرتے ہوئے اُردو زبان کے فروغ کے لئے کن سرگرمیوں کا انعقاد کرونگے واضح کیجئے۔
۳۔ درج ذیل میں سے کسی چار کے جوابات لکھئے۔
۱۔ اُردو زبان کی ساخت
۲۔ سہ لسانی فارمولہ
۳۔ درسی کتاب کا تجزیہ
۴۔ تدریس نظم کے مختلف طریقے (کوئی دو)
۵۔ بیانیہ طریقہ کی خوبیاں و خامیاں
۶۔ روایتی اکتسابی ذرائع کے اہمیت

12

16

Mathematics Education

[Max. Marks : 40]

Q1) Explain Inductive deductive method of Teaching mathematics by following points. [12]

- a) Principle
- b) Method
- c) Merits & Demerits

OR

Explain Experimental method of teaching mathematics by following points.

- a) Principle
- b) Method
- c) Merits & Demerits

Q2) What is a structure of a subject? Prepare the structure of subject mathematics. Write the uses of structure of subject to the teacher. [12]

OR

What is co-relation? Explain the corelation of mathematics to science subject & Geography subject.

Q3) Answer the questions (Any four) [16]

- a) Write objectives of mathematics at secondary level.
- b) Describe any two activities of mathematics club
- c) Write difference between syllabus and Curriculum
- d) Write eight qualities of mathematics teacher
- e) Explain how will you use Heuristic method for teaching mathematics
- f) Write uses of mathematics laboratory.

गणित शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

प्रश्न 1) खाली दिलेल्या मुद्द्यांच्या आधारे गणित अध्यापनाची 'उद्गामी-अवगामी' पद्धती स्पष्ट करा. [12]

- अ) तत्वे
- ब) पद्धती
- क) गुण व मर्यादा

किंवा

खाली दिलेल्या मुद्द्यांच्या आधारे गणित अध्यापनाची प्रायोगिक पद्धती स्पष्ट करा.

- अ) तत्वे
- ब) पद्धती
- क) गुण व मर्यादा

प्रश्न 2) विषय संरचना म्हणजे काय? गणित विषयाची संरचना तयार करा. विषय संरचनेचे शिक्षकाला होणारे फायदे लिहा. [12]

किंवा

समवाय म्हणजे काय? गणिताचा विज्ञान विषयाशी व भूगोल विषयाशी असणारा समवाय स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [16]

- अ) गणित विषयाची माध्यमिक स्तरावरील उद्दिष्टे लिहा.
- ब) गणित मंडळाच्या कोणत्याही दोन उपक्रमांबद्दल वर्णन करा.
- क) पाठ्यक्रम आणि अभ्यासक्रम यातील फरक लिहा.
- ड) चांगल्या गणित शिक्षकाची कोणतीही आठ गुण वैशिष्ट्ये लिहा.
- इ) गणित अध्यापनासाठी 'स्वयंशोधन पद्धती' चा वापर तुम्ही कसा कराल?
- फ) गणित प्रयोगशाळेचे उपयोग लिहा.

Science Education

[Max. Marks : 40]

Q1) What is correlation? State any five advantages of correlation? Explain with suitable example correlation of science within its branches. [12]

OR

What is content analysis? What is the need of content analysis? Which factors of content analysis will you consider while teaching science subject explain it with one unit of science content.

Q2) Explain laboratory method of teaching science with the help of following points [12]

- a) Nature
- b) Merits
- c) Limitations
- d) Role of teacher

OR

Write different types of learning resources. How will you use internet, audio-visual aids, science laboratory in teaching science subject.

Q3) Answer any four of the following questions. [16]

- a) Write competences of science teacher
- b) Write four core elements that can be easily transmitted through science content with proper examples.
- c) Write the criteria of good demonstration in science teaching
- d) Write the importance of science in day to day life.
- e) Write the steps of project method of teaching science
- f) Why science teacher should know the structure of science subject

प्रश्न 1) समवाय म्हणजे काय? समवाय साधल्याने होणारे पाच फायदे सांगा. विज्ञानाचा शाखांतर्गत समवाय योग्य उदाहरणाद्वारे स्पष्ट करा. [12]

किंवा

आशय विश्लेषण म्हणजे काय? आशय विश्लेषणाची गरज काय? विज्ञानाचे अध्यापन करताना आशय विश्लेषणासाठीचे कोणते घटक तुम्ही विचारात घ्याल, ते विज्ञान आशयातील एका घटकाद्वारे स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) विज्ञान अध्यापनाची प्रयोगशाळा पध्दती खालील मुद्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [12]

- अ) स्वरूप
- ब) फायदे
- क) मर्यादा
- ड) शिक्षकाची भूमिका

किंवा

अध्ययन स्रोतांचे/संसाधनाचे विविध प्रकार लिहा. विज्ञान विषय अध्यापनात आंतरजाल, दृक-श्राव्य साधने, विज्ञान प्रयोगशाळा यांचा वापर तुम्ही कसा कराल?

प्रश्न 3) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [16]

- अ) विज्ञान शिक्षकाच्या क्षमता लिहा.
- ब) विज्ञानाच्या आशयाद्वारे सहजपणे पोहचू शकतील असे चार गाभा घटक उदाहरणासहित लिहा.
- ब) विज्ञान अध्यापनात चांगल्या दिग्दर्शनाचे निकष लिहा.
- ड) दैनंदिन जीवनातील विज्ञानाचे महत्व लिहा.
- इ) विज्ञान अध्यापनातील प्रकल्प पध्दतीच्या पायऱ्या लिहा.
- फ) विज्ञान शिक्षकाला विज्ञान विषयाची संरचना का माहिती असायला हवी.

History Education

[Max. Marks : 40]

Q1) What is the meaning of History and explain with example the importance of History in daily life. [12]

OR

What is meant by C.C.M. (content cum methodology)? Explain the importance of C.C.M in History subject. [12]

Q2) Explain the nature of source method and dramatization method. How will you use source method at the secondary level for teaching of History.

OR

Which are the criteria of good text book? Evaluate any one text book of Vth to Xth std. According to same criteria.

Q3) Answer any four of the following [16]

- a) What is the correlation? How will you correlate History with geography.
- b) Prepare the structure of subject History state the merits of structure which are helpful to the teacher
- c) Explain the importance of History room with suitable examples.
- d) State difference between syllabus and text-book.
- e) Explain the need of syllabus analysis
- f) How will correlate the traditional and technological reasources in History teaching.

इतिहास शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

प्रश्न 1) इतिहासाचा अर्थ सांगून इतिहासाचे दैनंदिन जीवनातील महत्व उदाहरणाद्वारे स्पष्ट करा. [12]

किंवा

आशययुक्त अध्यापन पध्दती म्हणजे काय? इतिहास अध्ययन-अध्यापनात आशययुक्त अध्यापनाचे महत्व स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) आधार पध्दती व नाट्यीकरण पध्दतीचे स्वरूप स्पष्ट करा. माध्यमिक स्तरावर इतिहास विषय शिकविण्यासाठी आधार पध्दतीचा वापर कसा कराल? [12]

किंवा

चांगल्या पाठ्यपुस्तकाचे निकष कोणते? या निकषांच्या आधारे इयत्ता 5 ते 10 वी पर्यंतच्या एका पाठ्यपुस्तकाचे मूल्यमापन करा.

प्रश्न 3) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नाची उत्तरे लिहा. [16]

- अ) समवाय म्हणजे काय? इतिहास व भूगोल यामधील समवाय स्पष्ट करा.
- ब) इतिहासाची संरचना काढून इतिहास शिक्षकाला संरचनेचे कोणते फायदे होतात ते लिहा.
- क) इतिहास खोलीचे महत्व सोदाहरण स्पष्ट करा.
- ड) पाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तक यातील फरक लिहा.
- इ) पाठ्यक्रम विश्लेषणाची गरज स्पष्ट करा.
- फ) इतिहास अध्यापनात पारंपारिक साधने व तंत्रज्ञानाधिष्ठित संसाधनाचा समवाय कसा साधाल, ते लिहा.

Geography Education

[Max. Marks : 40

Q1) What is correlation? What are the different types of correlation. Explain the correlation of georgaphy with science & history with suitable example. [12]

OR

What is meant by text book. State the internal and external aspects of textbook analysis in detail.

Q2) What are different methods of teaching Geography. Explain 'Project method' with the help of following points [12]

- a) Steps
- b) Role of teacher
- c) Merits &
- d) Limitations

OR

Explain the importance of learning resources in teaching of Geography. Explain with suitable example, how will you make use of models, & internet for teaching Geography.

Q3) Answer any four of the following. [16]

- a) Objectives of teaching Geography.
- b) Importance of Geography Room.
- c) Difference between curriculum & syllabus.
- d) Any four qualities of Geography teacher
- e) Merits and limitations of excursion method
- f) Place of Geography in School curriculum

भूगोल शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

प्रश्न 1) समवाय म्हणजे काय? समवायाचे विविध प्रकार सांगा. भूगोल विषयाचा विज्ञान व इतिहास विषयाशी समवाय सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

किंवा

पाठ्यपुस्तक म्हणजे काय? पाठ्यपुस्तक विश्लेषणाचे अंतर्गत व बाह्य पैलू सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) भूगोल अध्यापनाच्या विविध पध्दती कोणत्या? खालील मुद्द्यांच्या आधारे 'प्रकल्प पध्दती स्पष्ट करा. [12]

- अ) पायऱ्या
- ब) शिक्षकाची भूमिका
- क) फायदे व
- ड) मर्यादा

किंवा

भूगोल अध्यापनात अध्ययनस्रोतांचे महत्व स्पष्ट करा. भूगोल अध्यापनात प्रतिकृति व इंटरनेटचा वापर तुम्ही कसा कराल हे योग्य उदाहरणाद्वारे स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) खालीलपैकी कोणतेही चार प्रश्नाची उत्तरे लिहा. [16]

- अ) भूगोल अध्यापनाची उद्दिष्टे
- ब) 'भूगोल खोली' चे महत्व
- क) अभ्यासक्रम व पाठ्यक्रमातील फरक
- ड) भूगोल शिक्षकाचे कोणतेही चार गुणवैशिष्ट्ये
- इ) सहलपध्दतीचे फायदे व मर्यादा
- फ) भूगोलाचे शालेय अभ्यासक्रमातील स्थान

Economics Education

[Max. Marks : 40]

Q1) Explain the meaning and importance of a structure of economics subject. Prepare a structure of economics subject. [12]

OR

What are the qualities of a good teacher? Explain any four qualities of a good economics teacher.

Q2) Explain field visit method with the help of following points. [12]

- a) Importance
- b) Steps
- c) Limitations
- d) Utility in teaching of economics

OR

Explain the project method in detail. How will you use this method in teaching of economics.

Q3) Answer any four of the following: [16]

- a) Explain the concept of correlation
- b) Explain the value Dignity of labour how will you inculcate this value among your students.
- c) Explain technology based resources of economics.
- d) How will you use question-answer method in teaching of economics.
- e) Explain the importance of assignment technique in teaching of economics.
- f) Write down the internal criterias of teaching of economics.

अर्थशास्त्र शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

प्रश्न 1) अर्थशास्त्र संरचनेचा अर्थ व महत्व स्पष्ट करा. अर्थशास्त्र विषयांची संरचना तयार करा. [12]

किंवा

चांगल्या शिक्षकाचे गुण विशेष कोणते? अर्थशास्त्रा च्या शिक्षकाचे कोणतेही चार विशेष गुण स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) क्षेत्र भेंट पद्धतीचे सविस्तर स्पष्टीकरण खालील मुद्द्यांच्या आधारे लिहा. [12]

अ) महत्व

ब) टप्पे

क) मर्यादा

ड) अर्थशास्त्र अध्यापनात उपयुक्तता.

किंवा

प्रकल्प पद्धतीचे सविस्तर स्पष्टीकरण करा. अर्थशास्त्र अध्यापनात या पद्धतीचा वापर कसा कराल?

प्रश्न 3) खालीलपैकी कोणत्याही चारांची उत्तरे लिहा. [16]

अ) 'समवाय' ही संकल्पना स्पष्ट करा.

ब) 'श्रम प्रतिष्ठा' या मूल्यांचे स्पष्टीकरण करा. हे मूल्य तुमच्या विद्यार्थ्यां मध्ये कसे रूजवाल.

क) अर्थशास्त्र अध्यापनाचे तंत्र ज्ञानाधिष्ठित संसाधने स्पष्ट करा.

ड) 'प्रश्नोत्तर पद्धत' अर्थशास्त्र अध्यापनात कशी वापराल

इ) अर्थशास्त्र अध्यापनातील स्वाध्याय तंत्राचे महत्व स्पष्ट करा.

फ) अर्थशास्त्राच्या चांगल्या पाठ्यपुस्तकाचे अंतर्गत निकष लिहा.

COMMERCE EDUCATION

[Max. Marks : 40

Q1) What are the methods of teaching of commerce? Explain the merits and demerits of 'lecture method' Which precautions will you take while using this method? Explain. [12]

OR

Explain the concept and importance of 'Learning resources' explain the uses of any four resources in the teaching of commerce with examples.

Q2) Explain the 'Dramatisation' technique in detail. How will you use it in the teaching of commerce? Explain with examples [12]

OR

Write the meaning and scope of commerce subject. Explain the importance of commerce in daily life with suitable examples.

Q3) Answer any four of the following: [16]

- a) Explain the qualities of a good commerce teacher
- b) Write the importance of commerce subject structure
- c) Explain the life skills 'Decision Making'? Which activities will you arrange to develop the skill among commerce students? Explain two activities.
- d) What are the limitations of observation technique"? Explain with example.
- e) Explain the objectives of commerce education
- f) Explain the importance of content analysis in commerce teaching.

वाणिज्य शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

प्रश्न 1) वाणिज्य अध्यापनाच्या पद्धती कोणत्या? व्याख्यान पद्धतीचे गुण व दोष स्पष्ट करा. ही पद्धती वापरतांना तुम्ही कोणत्या दक्षता घ्याल? स्पष्ट करा [12]

किंवा

‘अध्ययन संसाधने’ ही संकल्पना व त्याचे महत्व स्पष्ट करा. कोणत्याही चार अध्ययन संसाधनांचे वाणिज्य अध्यापनातील उपयोग सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) ‘नाट्यीकरण’ तंत्र सविस्तर स्पष्ट करा. वाणिज्य अध्यापनात हे तंत्र तुम्ही कसे वापराल? उदाहरणासह स्पष्ट करा. [12]

किंवा

वाणिज्य विषयाचा अर्थ व व्याप्ती लिहा दैनंदिन जीवनातील वाणिज्याचे महत्व सुयोग्य उदाहरणांसह स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) खालीलपैकी कोणत्याही चारांची उत्तरे लिहा. [16]

- अ) चांगल्या वाणिज्य शिक्षकाची गुण वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
- ब) वाणिज्य विषय संरचनेचे महत्व लिहा.
- क) ‘निर्णय घेणे’ हे जीवनकौशल्य स्पष्ट करा. वाणिज्य विद्यार्थ्यांस कौशल्य विकसित करण्यासाठी तुम्ही कोणते उपक्रम आयोजित कराल? दोन उपक्रम स्पष्ट करा.
- ड) निरीक्षण तंत्राच्या मर्यादा कोणत्या? उदाहरणासह स्पष्ट करा.
- इ) वाणिज्य शिक्षणाची उद्दिष्टे स्पष्ट करा.
- फ) वाणिज्य अध्यापनातील आशय विश्लेषणाचे महत्व स्पष्ट करा.

Information Technology Education

[Max. Marks : 40]

Q1) What is information Technology? Explain. Correlation of I.T. Subject with science and geography with suitable examples. [12]

OR

What are the various methods of learning and teaching of information technology? Explain technology aided learning and web based learning method with the the help of following points.

- a) Basic concept
- b) Advantages
- c) Limitation
- d) Examples

Q2) Illustrate educational uses of following communication tool of information technology [12]

- a) Chatting
- b) Blogs
- c) Mobiles
- d) Email

OR

Which criteria will you consider while evaluating the information technology text book. Explain with example.

Q3) Answer any four of the following

- a) Write qualities of good information technology teacher [16]
- b) How will you inculcate the value of 'Neatness' through I.T. Teaching? Explain with two examples.
- c) Explain the structure of information technology
- d) Explain with example the importance of information technology in education
- e) Write advantages and limitation of project based learning
- f) Explain the difference between syllabus and curriculum

प्रश्न 1) माहिती तंत्रज्ञान म्हणजे काय? माहिती तंत्रज्ञान विषयाचा विज्ञानाशी आणि भूगोलाशी असलेला सहसंबंध सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

किंवा

माहिती तंत्रज्ञानातील अध्ययन-अध्यापनाच्या विविध पध्दती कोणत्या? तंत्रज्ञान सहाय्यित अध्ययन व त्वेष आधारित अध्ययन पध्दत पुढील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा.

- अ) मूळ संकल्पना
- ब) फायदे
- क) मर्यादा
- ड) उदाहरणे

प्रश्न 2) माहिती तंत्रज्ञानातील खालील संप्रेषण साधनांचा उपयोग शैक्षणिक कार्यासाठी कसा कराल ते स्पष्ट करा. [12]

- अ) चॅटिंग
- ब) ब्लॉग
- क) मोबाइल
- ड) इमेल

किंवा

माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाच्या पुस्तकाचे मूल्यमापन करताना तुम्ही कोणकोणते निकष विचारात घ्याल? उदाहरणासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) खालीलपैकी कोणत्याही प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [16]

- अ) चांगल्या माहिती तंत्रज्ञान शिक्षकाचे गुण लिहा.
- ब) माहिती तंत्रज्ञान शिक्षणातून 'नीटनेटकेपणा' हे मूल्य तुम्ही कसे रूजवाल? दोन उदाहरणांच्या आधारे स्पष्ट करा.
- क) माहिती तंत्रज्ञानाची संरचना स्पष्ट करा.
- ड) माहिती तंत्रज्ञानाचे शिक्षणातील महत्त्व उदाहरणासह स्पष्ट करा.
- इ) प्रकल्प आधारित अध्ययनाचे फायदे व मर्यादा लिहा.
- फ) पाठ्यक्रम आणि अभ्यासक्रमातील फरक लिहा.

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

P1318

[Total No. of Pages : 4

[5147] - 101

First Year B.Ed. (General)

101 : CHILDHOOD AND GROWING UP

(2015 Pattern) (Credit System)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates :

- 1) All questions are compulsory.
- 2) Figures to the right indicate marks.
- 3) Essay type questions carry fifteen marks and answers of the same are expected to be written in 400 to 425 words.
- 4) Short answer type questions carry five marks and answers to the same are expected to be written in 130 to 150 words.

Q1) Explain the concepts of 'Heridity' and 'Enviornment' with suitable examples. Write the importance of heridity and enviornment. In what way will you use these concepts, as a teacher, in teaching-learning process? [15]

OR

Write, the name of stages of 'Growth' and 'Development' of the child. Explain the characteristics of physical, emotional, and social development of Adolescent stage with examples. Which precautions will you take while teaching the students from Adolescent stage?

Q2) Explain the concept of 'Inclusive Education'. How will you Identify learning disabled students in your classroom? Write the characteristics of such students. What measures will you take to teach learning disabled Students? [15]

OR

Explain the concept 'Individual Differences. Explain the causes of Individual differences with suitable examples. What changes will you make in your teaching considering the Individual differences in your classroom?

Q3) Explain the concept 'Learning styles'. Elaborate various types of learning styles. How will you teach such students having different learning styles? [15]

P.T.O.

OR

What is 'Multiculturalism'? What are the differences among students caused by 'Multiculturalism'? What are the challenges for a teacher to teach 'Multicultural class'?

Q4) What are the types of 'Mass Media'? What are, the positive and negative effects of 'Mass-Media' on the Development of the students? Elaborate. **[15]**

OR

Explain the meaning of social, dimension. Explain the implication of social dimension on growing up w.r.t. family, friend, neighborhood and society.

Q5) Answer in brief. (any four) **[20]**

- a) Write the characteristics of mental development of Adolescence stage.
- b) Explain the role of teacher in teaching for gifted students.
- c) Explain the role of school to inculcate democratic values among the students.
- d) Write the impact of 'Internet' on school students.
- e) Explain the characteristics of slow learners.
- f) What are the features of 'Democratic Government.'

▽▽▽▽

Total No. of Questions : 5]

P1318

[5147] - 101

First Year B.Ed. (General)

101 : बाल्यावस्था आणि विकसन
(2015 Pattern) (Credit System)
(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना :-
- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
 - 2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे गुण दर्शवितात.
 - 3) 15 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा 400 ते 425.
 - 4) 5 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा 130 ते 150.

प्रश्न 1) अनुवंश आणि परिस्थिती या संकल्पना सोदाहरण स्पष्ट करा. अनुवंश व परिस्थितीचे महत्व लिहून एक शिक्षक म्हणून या संकल्पनांचा उपयोग तुम्ही अध्ययन-अध्यापन प्रक्रियेत कशा प्रकारे कराल? [15]

किंवा

बालकाच्या वाढ आणि विकासाच्या अवस्थांची नावे लिहा. कुमारावस्थेच्या शारीरिक, भावनिक आणि सामाजिक विकासाची वैशिष्ट्ये सोदाहरण स्पष्ट करा. कुमारावस्थेतील विद्यार्थ्यांच्या अध्यापनासाठी तुम्ही कोणती काळजी घ्याल?

प्रश्न 2) 'समावेशक शिक्षक' संकल्पना स्पष्ट करा. तुमच्या वर्गातील अध्ययन अक्षम विद्यार्थी तुम्ही कसे शोधाल? या विद्यार्थ्यांची वैशिष्ट्ये लिहा. अध्ययन-अक्षम विद्यार्थ्यांना अध्यापन करताना तुम्ही कोणते उपाय योजाल? [15]

किंवा

'व्यक्तिभेद' संकल्पना स्पष्ट करा. व्यक्तिभेदाची कारणे सोदाहरण स्पष्ट करा. तुमच्या वर्गातील विद्यार्थ्यांमधील व्यक्तिभेद लक्षात घेऊन तुम्ही तुमच्या अध्यापनात कोणता बदल कराल?

प्रश्न 3) 'अध्ययन शैली' संकल्पना स्पष्ट करा. अध्ययन शैलीचे विविध प्रकार विशद करा. विविध अध्ययन शैली असणाऱ्या विद्यार्थ्यांना तुम्ही कशाप्रकारे अध्यापन कराल? [15]

किंवा

बहुसांस्कृतिकता म्हणजे काय ? बहुसांस्कृतिकतेमुळे विद्यार्थ्यांमध्ये कोणते भेद निर्माण होतात ? बहुसांस्कृतिक वर्गाला अध्यापन करताना शिक्षकाला कोणती आव्हाने पेलानी लागतात ?

प्रश्न 4) समुहसंपर्क माध्यमांचे विविध प्रकार कोणते ? समुह संपर्क माध्यमांचा विद्यार्थ्यांच्या विकासावर होणारा सकारात्मक आणि नकारात्मक परिणाम विशद करा. [15]

किंवा

सामाजिक पैलूंचा अर्थ स्पष्ट करा. बालकावर कुटुंब, मित्र, शेजार व समाज या सामाजिक पैलूंचा होणारा परिणाम स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) [20]

- अ) कुमारावस्थेतील मानसिक विकासाची वैशिष्ट्ये लिहा.
- ब) प्रज्ञावान विद्यार्थ्यांच्या अध्ययनामध्ये शिक्षकाची भूमिका स्पष्ट करा.
- क) विद्यार्थ्यांमध्ये लोकशाही मूल्ये रूजविण्यासाठी शालेची भूमिका स्पष्ट करा.
- ड) शालेय विद्यार्थ्यांवर इंटरनेटचा पडणारा प्रभाव स्पष्ट करा.
- इ) गतीमंद विद्यार्थ्यांची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
- फ) लोकशाही शासन प्रणालीची वैशिष्ट्ये कोणती ?

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

P1319

[Total No. of Pages : 4

[5147] - 102

F.Y. B.Ed. (General)

**102 : CONTEMPORARY INDIAN EDUCATION, GENDER
& SOCIETY**

(2015 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates :

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate full marks.*
- 3) *Essay type questions carry fifteen marks and the answers of the same are expected to be written in 400 to 450 words.*
- 4) *Short answer type questions carry five marks and answers to the same are expected to be written in 150 to 175 words.*
- 5) *Students should specifically follow the limitations of words.*

Q1) Write the meaning of formal Non -formal and Informal types of education? Explain the statement of 'School is a formal agency of Education with its meaning characteristic feature and function of Education? **[15]**

OR

Write the meaning, definition and aims of education in contemporary Indian society? What is the function of education and role of teacher in the view of contemporary Indian society.

Q2) Write the present nature of social change in contemporary Indian society? What is the role and limitation of Education in social change. **[15]**

OR

Explain the concept meaning and types of Social change? What are the various factors responsible for social change? As a teacher how will you bring positive social change in contemporary Indian society explain. With five examples.

Q3) Write the constitutional provisions regarding gender equality? What are the different laws and rights regarding gender equality. Explain the suitable example. **[15]**

P.T.O.

OR

What are the various issues related to gender inequality in school? How gender bias attitude created in school. Explain with the help of following point.

- a) Enrollment
- b) Dropout
- c) Social attitude

Q4) What is the meaning of Equalization of Educational opportunities? What is the reasons behind inequality in educational opportunities? As a teacher how will you take effort to bring equalization of Educational opportunities. Explain with five examples. **[15]**

OR

Write the concept and features of Right to Education Act. 2009? What is the impact of Right to Education Act 2009 on contemporary Indian society. Explain with five suitable examples.

Q5) Write any four short answers of the following. **[20]**

- a) Write the functions of NGO.
- b) Write the Difference between Gender and sex.
- c) Write the Concept of sustainable developement.
- d) Write the Educational thoughts of Dr. Babasaheb Ambedkar.
- e) Explain the Concept of Liberalization, Privatization, and Globalization.
- f) Write the Features of Rashtriya Ucchatar shiksha Abhiyaan.

▽▽▽▽

Total No. of Questions : 5]

P1319

[5147] - 102

F.Y. B.Ed. (General)

102 : समकालीन भारतीय शिक्षण, लिंग आणि समाज
(2015 Pattern)
(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

सूचना :-

- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
- 2) उजव्या बाजूचे अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
- 3) निबंधवचा प्रश्न पंधरा गुणांचा असून उत्तर 400 ते 450 शब्दांत अपेक्षित आहे.
- 4) लघुत्तरी पाच गुणांच्या प्रश्नांचे उत्तर 150 ते 175 शब्दांत अपेक्षित आहे.
- 5) उत्तरासाठी दिलेली शब्द मर्यादा कटाक्षाने पाळाव्यात.

प्रश्न 1) औपचारिक, अनौपचारिक आणि सहजशिक्षण या प्रकारच्या शिक्षणाचा अर्थ लिहा. शाळा ही शिक्षणाची औपचारिक शैक्षणिक संस्था आहे हे विधान अर्थ वैशीष्टे व शिक्षणाच्या कार्यासह स्पष्ट करा. [15]

किंवा

समकालीन भारतीय समाजात शिक्षणाचा अर्थ व्याख्या, ध्येये लिहा. समकालीन भारतीय समाजाच्या दृष्टीने शिक्षणाची कार्ये व शिक्षकाची भूमिका कोणती?

प्रश्न 2) समकालीन भारतीय समाजातील सामाजीक बदलाचे सध्याचे स्वरूप लिहा. सामाजीक बदलात शिक्षणाची भूमिका व मर्यादा कोणत्या? [15]

किंवा

सामाजीक बदलाची संकल्पना अर्थ व प्रकार स्पष्ट करा. समाज परिवर्तनासाठी कारणीभूत असलेले विविध घटक कोणते? एक शिक्षक म्हणून समकालीन भारतीय समाजात सकारात्मक सामाजीक परिवर्तन तुम्ही कसे घडवून आणाल हे पाच उदाहरणासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) लिंगभाव समानतेबाबत भारतीय संविधानातील तरतुदी लिहा. 3 लिंगभाव समानते बाबत भारतीय संविधानातील वेगवेगळे हक्क आणि कायदे कोणते हे योग्य उदाहरणासह स्पष्ट करा. [15]

किंवा

शालेय लिंगभाव असमानते बाबतची वेगवेगळी कारणे कोणती? शाळेमध्ये लिंग भेदभाव असा दृष्टीकोन कसा निर्माण होतो हे खालील मुद्यांच्या अधारे स्पष्ट करा.

- अ) प्रवेश
- ब) गळती
- क) सामाजिक दृष्टीकोन

प्रश्न 4) शैक्षणिक संधीच्या समानतेचा अर्थ लिहा शिक्षणातील संधीमध्ये असमानता येण्यामागे कोणती कारणे आहेत. एक शिक्षक म्हणून शैक्षणिक संधीची समानता आणण्यासाठी तुम्ही कोणते प्रयत्न कराल ते पाच उदाहरणासह स्पष्ट करा. [15]

किंवा

शिक्षण अधिकार कायदा 2009 ची संकल्पना व वैशीष्टे लिहा भारतीय समकालीन समाजावर शिक्षण अधिकार कायदा 2009 चा कोणता प्रभाव आहे. हे पाच उदाहरणासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) खालीलपैकी कोणतेही चारावर उत्तरे लिहा. [20]

- अ) अशासकीय संघटनेची कार्ये लिहा.
- ब) लिंग व लिंगभाव यातील फरक लिहा.
- क) शाश्वत विकासाची संकल्पना लिहा.
- ड) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे शैक्षणिक विचार लिहा.
- इ) उदारीकरण/खाजगीकरण/जागतिकीकरण/संकल्पना स्पष्ट करा.
- फ) राष्ट्रीय उच्चस्तर शिक्षा अभियान ची वैशीष्टे लिहा.

▽▽▽▽

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

P1320

[Total No. of Pages : 4

[5147] - 103

First Year B.Ed. (General)

103 : LEARNING AND TEACHING (Education)

(2015 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates :

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate full marks.*
- 3) *Word limit for questions of 15 marks is about 400-425 words.*
- 4) *Word limit for questions of 5 marks is about 150-175 words.*
- 5) *Students should strictly follow the word limit given.*

Q1) What is meant by learning? Explain individual and environmental factors affecting learning. **[15]**

OR

Explain Pavlov's theory of learning. As a teacher how will you use it in classroom teaching?

Q2) What is constructivism? Explain cognitive constructivism with respect to following points. **[15]**

- a) Concept
- b) Characteristics
- c) Educational implications

OR

Explain the concept of Brain based learning. Explain principles of brain based learning with examples.

Q3) How will you use the following methods of teaching for managing diversity in the classroom? Explain with examples. **[15]**

- a) Group work
- b) Project work
- c) Technology based teaching

OR

P.T.O.

Explain various teaching skills in 21st century. Explain the application of any two teaching skills with suitable examples.

Q4) Explain Inquiry training model. Explain steps of model with example. Write its educational implication. **[15]**

OR

Explain Reflective teaching with respect to following points.

- a) Concept
- b) Characteristics
- c) Mechanism
- d) Educational implication

Q5) Answer the following questions (Any four) **[20]**

- a) Explain the types of transfer of Learning.
- b) Explain the concept of formal, informal and non-formal education.
- c) Explain educational implications of dual coding theory.
- d) Write the characteristics of social constructivism.
- e) Distinguish between concept mapping and mind mapping.
- f) Explain the activities for effective teaching.

▽▽▽▽

Total No. of Questions : 5]

P1320

[5147] - 103

First Year B.Ed. (General)

103 : LEARNING AND TEACHING (Education)

(2015 Pattern)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

सूचना :-

- 1) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
- 2) उजव्या बाजूचे अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
- 3) 15 गुणांच्या प्रश्नांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा 400 ते 425 शब्द आहेत.
- 4) 5 गुणांच्या प्रश्नांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा 150 ते 175 शब्द आहेत.
- 5) परीक्षार्थींनी शब्दमर्यादेचे बंधन पाळावे.

प्रश्न 1) अध्ययन म्हणजे काय? अध्ययनावर परिणाम करणारे वैयक्तिक आणि परिस्थितीजन्य घटक कोणते? ते स्पष्ट करा. [15]

किंवा

पाव्हलाव्ह (Pavlov's theory) ची अध्ययन उपपत्ती सांगून वर्ग अध्यापनात शिक्षक म्हणून करावयाचा उपयोग स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) ज्ञानरचनावाद म्हणजे काय? बोधात्मक ज्ञानरचनावाद खालील मुद्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

- अ) संकल्पना
- ब) वैशिष्ट्ये
- क) शैक्षणिक उपयोजन

किंवा

मेंदू आधारित अध्ययनाची संकल्पना सांगून मेंदू आधारित अध्ययनाची तत्वे सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) वर्गातील विविधतेचे नियोजन करण्यासाठी शिक्षक म्हणून अध्यापनात तुम्ही खालील पध्दतीचा वापर कसा कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

- अ) फ्लिप वर्ग
- ब) चर्चा
- क) तंत्रज्ञानाधिष्ठित अध्यापन

किंवा

21 व्या शतकातील विविध अध्यापन कौशल्ये स्पष्ट करून यापैकी कोणतीही दोन अध्यापन कौशल्ये कसे वापरले ते सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 4) पृच्छाप्रशिक्षण प्रतिमान स्पष्ट करा त्यांच्या पायऱ्या सोदाहरण स्पष्ट करून शैक्षणिक उपयोजन लिहा. [15]

किंवा

प्रतिबिंबात्मक/विमर्शी अध्यापन खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा.

- अ) संकल्पना
- ब) वैशिष्ट्ये
- क) यंत्रणा
- ड) शैक्षणिक उपयोजन

प्रश्न 5) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [20]

- अ) अध्ययन संक्रमणाचे प्रकार स्पष्ट करा.
- ब) औपचारिक, अनौपचारिक व सहज अध्ययनाची संकल्पना स्पष्ट करा.
- क) द्विसांकेतिक उपपत्तीचे शैक्षणिक उपयोजन स्पष्ट करा.
- ड) सामाजिक ज्ञानरचनावादाची वैशिष्ट्ये लिहा.
- इ) संकल्पना मापन आणि मनोमापन यातील फरक स्पष्ट करा.
- फ) प्रभावी अध्यापनासाठी उपक्रम स्पष्ट करा.

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

P1321

[Total No. of Pages : 4

[5147] - 104

First Year B.Ed. (General)

**104 : ASSESSMENT & EVALUATION FOR LEARNING
(2015 Pattern)**

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates :

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Word limit for essay type questions is expected to be written in 400 to 425 words.*
- 4) *Word limit for Short Answer questions is expected to be written in 130-150 words.*
- 5) *Only single memory calculator is allowed.*

Q1) Explain the concept of Educational Evaluation. Clarify the process of educational evaluation with the help of following points. **[15]**

- a) Objectives
- b) Content
- c) Learning experiences
- d) Tools of evaluation

OR

Write the importance of Dr. Benjamin Bloom's Revised Taxonomy of educational objectives. How will you attain the objectives in cognitive domain from your day to day teaching. Explain with examples.

Q2) Explain the criteria of a good evaluation tool. As a teacher, what efforts shall you take to increase the reliability of a test? **[15]**

OR

Write the aspects you will consider while preparing the blue print of the unit test. Prepare a blue print for one unit from the school subject. Write the importance of the blue print.

Q3) Explain the nature & merit of the following evaluation processes. Write the suggestions for making these processes effective. **[15]**

- a) Self assessment.
- b) Continuous Comprehensive Evaluation.

P.T.O.

OR

- a) Enumerate the importance of feedback in learning Explain any two types of feedback. [8]
- b) Explain the nature, merits of limitations of choice based credit system. [7]

Q4) a) Compute the 'Median' of the following frequency distribution & interpret it. [10]

Class interval c. i	135-149	120-134	105-119	90-104	75-89	60-74	45-59	30-44	15-29	0-14
Frequency f	1	2	1	4	10	20	13	6	2	1

- b) Explain the concept of 'negative skewness' with figure. What efforts will you take to reduce the negative skewness. [5]

OR

a) Find the coefficient of correlation of the following data using 'Spearman's Rank difference method' & Interpret it. [10]

Students	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
Sanskrit Scores	22	16	26	20	16	25	23	18	13	21
English Scores	27	19	34	30	29	32	32	30	29	28

- b) Explain the characteristics of 'Standard deviation' (S.D.). [5]

Q5) Answer Any four of the following. [20]

- a) Explain the principles of evaluation.
- b) Explain the merits & limitations of Sociometric technique.
- c) Explain the histogram & Frequency polygon with figures.
- d) Write the uses of cumulative records to the teacher.
- e) Explain the concept of 'percentile' & 'Percentile Rank'.
- f) What efforts will you take to improve the quality of oral & Practical Examination?

▽▽▽▽

Total No. of Questions : 5]

P1321

[5147] - 104

F.Y. B.Ed. (General)

104 : ASSESSMENT & EVALUATION FOR LEARNING

(2015 Pattern)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

सूचना :-

- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.
- 2) निबंधवजा प्रश्नासाठी 400 ते 425 शब्दांत उत्तरे अपेक्षित आहे.
- 3) लघुत्तरी प्रश्नांसाठी प्रत्येकी 130 - 150 शब्दांत उत्तरे अपेक्षित आहे.
- 4) फक्त साधे गणकयंत्र वापरण्यास परवानगी आहे.

प्रश्न 1) शैक्षणिक मूल्यमापन संकल्पना स्पष्ट करून शैक्षणिक मूल्यमापन प्रक्रिया खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

- अ) उद्दिष्टे
- ब) आशय
- क) अध्ययन अनुभव
- ड) मूल्यमापनाची साधने

किंवा

डॉ. बेंजामिन ब्लूम यांच्या सुधारित शैक्षणिक उद्दिष्टांच्या श्रेणीबद्ध वर्गीकरणाचे महत्त्व सांगून त्यातील बोधात्मक क्षेत्रातील उद्दिष्टांचा विकास दैनंदिन अध्यापनातून कसा कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) चांगल्या मूल्यमापन साधनांचे निकष स्पष्ट करा. कसोटीची विश्वसनीयता वाढविण्यासाठी शिक्षक म्हणून तुम्ही कोणते प्रयत्न कराल? [15]

किंवा

संविधान तक्ता तयार करतांना कोणत्या बाबींचा विचार कराल ते लिहा. तुमच्या विषयातील एका घटकासाठी संविधान तक्ता तयार करून संविधान तक्त्याचे महत्त्व लिहा.

प्रश्न 3) खालील मूल्यमापन प्रक्रियांचे स्वरूप, फायदे स्पष्ट करा व त्या प्रक्रिया अधिक परिणामकारक करण्यासाठी उपाययोजना लिहा. [15]

- अ) स्वयंमूल्यनिर्धारण
ब) सातत्यपूर्ण सर्वकष मूल्यमापन

किंवा

- अ) अध्ययनातील प्रत्याभरणाचे महत्त्व लिहा. प्रत्याभरणाचे कोणतेही दोन प्रकार स्पष्ट करा. [8]
ब) श्रेयांक प्रणाली (CBCS) स्वरूप फायदे व मर्यादा स्पष्ट करा. [7]

प्रश्न 4) अ) खालील वर्गांतर विभाजन सारणीचे मध्यांक काढून अर्थनिर्वचन करा. [10]

वर्गांतरे	135-149	120-134	105-119	90-104	75-89	60-74	45-59	30-44	15-29	0-14
वारंवारिता	1	2	1	4	10	20	13	6	2	1

- ब) ऋण विषमिता संकल्पना आकृतीसह स्पष्ट करून ती कमी करण्यासाठी कोणते उपाय योजाल? [5]

किंवा

- अ) खालील माहितीवरून स्पिअरमनच्या श्रेणी अंतर पध्दतीने सहसंबंध गुणक काढा. व अर्थनिर्वचन करा. [10]

विद्यार्थी	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
संस्कृत गुण	22	16	26	20	16	25	23	18	13	21
इंग्रजी गुण	27	19	34	30	29	32	32	30	29	28

- ब) प्रमाणविचलनाची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा. [5]

प्रश्न 5) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [20]

- अ) मूल्यमापनाची तत्त्वे स्पष्ट करा.
ब) समाजमिती तंत्राचे गुण.दोष स्पष्ट करा.
क) स्तंभालेख व वारंवारिता बहुभूज आकृतीसह स्पष्ट करा.
ड) संकलित नोदंपत्रकाचा शिक्षकास होणारा उपयोग लिहा.
इ) शततमक व शततमक क्रमाची संकल्पना स्पष्ट करा.
फ) तोंडी परिक्षा व प्रात्यक्षिक परिक्षांची गुणवत्ता सुधारण्यासाठी कोणते प्रयत्न कराल ते लिहा.

▽▽▽▽

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

P1322

[Total No. of Pages : 4

[5147] - 105

B.Ed. (General)

**105 : ADVANCED PEDAGOGY AND APPLICATION OF
ICT**

(2015 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates :

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate full marks.*
- 3) *Essay type questions carry fifteen marks and answers of the same are expected to be written in 400 to 425 words.*
- 4) *Short answer type questions carry five marks and answers to the same are expected to be written in 130 to 150 words.*
- 5) *Students should strictly follow word limit while writing answers.*

Q1) What is advanced pedagogy? Write the principles of advanced pedagogy. As a teacher. How will you use these principles to make your teaching effective? **[15]**

OR

What is critical pedagogy? Write merits x demerits of critical pedagogy. How will you use critical pedagogy for making your teaching-learning process more effective?

Q2) What is system Approach? How will you use the steps of system approach in planning of your annual social gathering? **[15]**

OR

What is 'Blended learning'? How will you use the concept of Blended learning for teaching any unit from school subject?

Q3) Explain the applications of ICT with respect to the following points. **[15]**

- a) Teaching learning process.
- b) Administration.
- c) Evaluation.

OR

P.T.O.

Explain the following concepts.

- a) Net safty
- b) Netiquettes
- c) Copy rights

How will you orient your students for appropriate use of internet?

Q4) Write the features of smart classroom. What factors will you consider while establishing smart classroom in your school. **[15]**

OR

Explain the concept of 'M learning'. How will you use mobile and its applications (Apps) for making your teaching-learning process more effective?

Q5) Write answers in short (any four) : **[20]**

- a) Write the characteristics of cooperative learning.
- b) Write the strategies that you use to keep your students engaged in teaching learning process.
- c) Explain the concept of students voice.
- d) Write the advantage and limitations of experiential learning.
- e) Enlist the skills and qualities required for ICT teachers.
- f) How will you use 'Whatsapp' and 'Facebook' in educative processes?

▽▽▽▽

Total No. of Questions : 5]

P1322

[5147] - 105

B.Ed. (General)

105 : प्रगत अध्यापनशास्त्र व माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान व्यवस्थापनाचे उपयोजन
(2015 Pattern)
(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

सूचना :-

- 1) सर्व प्रश्न अनिवार्य.
- 2) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.
- 3) निबंधवजा प्रश्न 15 गुण व शब्दमर्यादा 400 ते 425.
- 4) लघुत्तरी प्रश्न 5 गुण व शब्दमर्यादा 130 ते 150.
- 5) परिक्षार्थ्यांनी शब्दमर्यादा पाळावी.

प्रश्न 1) प्रगत अध्यापनशास्त्र म्हणजे काय? प्रगत अध्यापनशास्त्राची तत्त्वे लिहा. तुमचे अध्यापन प्रभावी होण्यासाठी या तत्त्वाचा वापर तुम्ही शिक्षक म्हणून कशा प्रकारे कराल? [15]

किंवा

चिकित्सक अध्यापनशास्त्र म्हणजे काय? चिकित्सक अध्यापन शास्त्राचे फायदे व मर्यादा लिहा. अध्ययन-अध्यापन प्रक्रिया अधिक परिणामकारक करण्यासाठी तुम्ही चिकित्सक अध्यापन शास्त्राचा वापर कसा कराल?

प्रश्न 2) प्रणाली उपागम म्हणजे काय? तुमच्या वार्षिक स्नेहसंमेलनाच्या नियोजनामध्ये प्रणाली उपागमाच्या पायऱ्यांचा वापर कशा प्रकारे कराल? [15]

किंवा

संमिश्र अध्ययन म्हणजे काय? शालेय विषयातील एखादा घटक शिकविण्यासाठी संमिश्र अध्ययन संकल्पनेचा वापर तुम्ही कसा कराल?

प्रश्न 3) माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाचे उपयोजन खालील मुद्द्यांद्वारे स्पष्ट करा. [15]

- अ) अध्ययन-अध्यापन प्रक्रिया
- ब) प्रशासन
- क) मूल्यमापन

किंवा

पुढील संकल्पना स्पष्ट करा.

- अ) नेट सुरक्षितता (Net safety)
- ब) नेट शिष्टाचार (Netiquetts)
- क) स्वामित्व हक्क (Copy-right)

इंटरनेटच्या योग्य वापरासाठी तुमच्या विद्यार्थ्यांचे उद्बोधन कशा प्रकारे कराल ?

प्रश्न 4) स्मार्ट वर्गाची वैशिष्ट्ये लिहा. तुमच्या शाळेत स्मार्ट-वर्ग स्थापन करताना कोणते घटक विचाराल घ्याल. [15]

किंवा

मोबाईल अध्ययन (M-learning) संकल्पना स्पष्ट करा. तुमची अध्ययन-अध्यापन प्रक्रिया अधिक प्रभावी होण्यासाठी मोबाईलचा व त्याच्या ॲप्सचा (Applications) वापर तुम्ही कशा प्रकारे कराल ?

प्रश्न 5) थोडक्यात उत्तरे लिहा. [20]

- अ) सहकार्यात्मक अध्ययनाची वैशिष्ट्ये लिहा.
- ब) अध्ययन-अध्यापन प्रक्रियेत विद्यार्थ्यांना गुंतवून ठेवण्यासाठी तुम्ही कोणत्या कार्यनीती वापराल ते लिहा.
- क) विद्यार्थ्यांचा आवाज (voice) ही संकल्पना स्पष्ट करा.
- ड) अनुभवजन्य अध्ययनाचे फायदे व मर्यादा लिहा.
- इ) माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान शिक्षकाची कौशल्ये व गुणवैशिष्ट्ये लिहा.
- फ) वॉटसॲप व फेसबुकचा वापर शैक्षणिक प्रक्रियांमध्ये तुम्ही कशा प्रकारे कराल ?

Total No. of Questions : 3]

SEAT No. :

P1326

[Total No. of Pages : 35

[5147]-106

F.Y. B.Ed. (General)

106 : UNDERSTANDING DISCIPLINES AND SCHOOL SUBJECTS

(Choice Based Credit System)

(Any two From : Marathi, Hindi, English, Sanskrit, Urdu, History,
Geography, General Science, Mathematics, Economics and
Information and Communication Technology)
(2015 Pattern)

Time :3 Hours]

[Max. Marks :80

Instructions to the candidates:

- 1) Answers of the two subjects should be written on the separate answer sheet
- 2) All questions are compulsory.
- 3) Figures to the rights of the question indicate marks.
- 4) Write answers in about 400-425 words for 15 marks question.
- 5) Write answers in about 150 words for 5 marks questions.

सूचना :

- 1) दोन विषयांची उत्तरे स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेत लिहा.
- 2) सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे.
- 3) प्रश्नांच्या उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.
- 4) 15 गुणांच्या प्रश्नाचे उत्तर सुमारे 400-425 शब्दांत लिहा.
- 5) 5 गुणांच्या प्रश्नाचे उत्तर सुमारे 150 शब्दांत लिहा.

P.T.O.

- प्रश्न 1) अ) शब्दांच्या मुख्य जाती लिहा व त्यातील विकारी शब्दांच्या जाती सोदाहरण स्पष्ट करा. [7]
- ब) रस म्हणजे काय? कोणत्याही दोन रसप्रकारांची वैशिष्ट्ये सोदाहरण स्पष्ट करा. [8]
- किंवा
- अ) संधी म्हणजे काय? संधीचे तीन प्रकार उदाहरणासह स्पष्ट करा. [7]
- ब) सूत्र संचालन म्हणजे काय? सूत्र संचालकास सूत्र-संचालन करताना कोणकोणत्या बाबी लक्षात घ्याव्या लागतात ते स्पष्ट करा. [8]
- प्रश्न 2) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही तीन) [15]
- अ) काळाचे प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा.
- ब) अलंकार म्हणजे काय? कोणताही एक अर्थालंकार सोदाहरण स्पष्ट करा.
- क) उपसर्गघटित शब्द म्हणजे काय? खाली दिलेले उपसर्ग वापरून प्रत्येकी एक शब्द तयार करा व त्या शब्दांचा वाक्यात उपयोग करा.
(अप, अभि, अव, अपु)
- ड) समासाचे मुख्य प्रकार लिहून द्वंद्व समास सोदाहरण स्पष्ट करा.
- इ) पुस्तकविक्रेत्यास ग्रंथालयास आवश्यक पुस्तकांची मागणी करणारे पत्र लिहा.
- प्रश्न 3) अ) गट 'अ' व गट 'ब' यांच्या योग्य जोड्या जुळवा. [5]
'अ' गट	'ब' गट
i) गोविंदाग्रज	अ) चि. त्र्यं. खानोलकर
ii) आद्यकवी	ब) माणिक गोडघाटे
iii) कवि ग्रेस	क) शंकर काशिनाथ गर्गे
iv) आरती प्रभू	ड) राम गणेश गडकरी
v) दिवाकर	इ) मुकुंदराज
	फ) विद्याधर गोखले

प्रश्न 1) अ) विशेषण की परिभाषा बताकर विशेषण के भेद सोदाहरण स्पष्ट कीजिए। [10]

अथवा

निम्नलिखित विषयों में से किसी एक विषय पर 250 से 300 शब्दों में निबंध लिखिए: [10]

- i) फटी किताब की आत्मकथा
- ii) नोटबंदी
- iii) यदि मैं प्रधानमंत्री होता.

ब) विद्यालय के लिए क्रिडा साहित्य की माँग करते हुए क्रिडा साहित्य भंडार को पत्र लिखिए। [5]

अथवा

निम्नलिखित रूपरेखा के आधारपर कहानी लिखिए तथा उचित शीर्षक देकर सीख लिखिए। [5]

एक किसान - उसके पास एक मुर्गी - मुर्गी का रोज सोने का अंडा देना - किसान के मन में लालच - मुर्गी को काटकर सभी सोने के अंडे पाने की चाहत - मुर्गी को काँटना - एक भी सोने का अंडा न मिलना - किसान का सीर पकडकर बैठना - सीख।

प्रश्न 2) किन्हीं तीन प्रश्नों के उत्तर 130 से 150 शब्दों में लिखिए। [15]

- अ) रासो काव्य की विशेषता लिखिए।
- ब) हिन्दी साहित्य के मध्ययुग को सुवर्णयुग क्यों कहा जाता है?
- क) नाटक विधा की विशेषताएँ संक्षेप में लिखिए।
- ड) हरिवंशराय बच्चनजी का साहित्यिक परिचय दीजिए।
- इ) निम्नलिखित दोहे का अर्थ स्पष्ट कीजिए :
साईं इतना दीजिए, जा में कुटुंब समाए।
मैं भी भूखा न रहूँ, साधु न भुखा जाए।

प्रश्न 3) अ) उचीत जोडियाँ मिलाइए -

[5]

i) संज्ञा	अ) संयुक्त
ii) वाक्य	ब) समय का बोध
iii) काल	क) हिमालय
iv) संबंधसूचक अव्यय	ड) के पास
v) समास	इ) शाबास!
	फ) द्वंद्व

ब) एक वाक्य में उत्तर लिखिए :

[5]

- i) हिन्दी के उपन्यास सम्राट किसे कहा जाता है?
- ii) राष्ट्रकवि किसे माना जाता है?
- iii) लोट-पोट हो जाना-मुहावरे का अर्थ लिखिए।
- iv) ईश्वर में श्रद्धा रखनेवाला-इस शब्द समूह के लिए उचीत शब्द लिखिए।
- v) '44' इस अंक को शब्दों में लिखिए।

Q1) Write an essay on any one of the following in about 400 words : [15]

- a) Role of Social Media in the Modern World.
- b) Women Empowerment.
- c) If I were the Education Minister of India.

OR

- a) You want a bonafide certificate in order to register your name in the Employment Exchange Office of your district. Write a letter of application to the principal requesting him/her to issue you the same. [8]
- b) Read the following poem and answer the questions given below. [7]

"My Mother"

- Poet : Narayan Surve

When the stars go off
Tall chimney-Sirens sound
Daily with fast steps
Marching to the mill
Who looked backwards
And told us so lovingly
"Do not fight with anyone"
Gave us two paise
On the day before Dasara
She went with five of us
To see the festival
We bantered in the lanes
What a great pleasure
Beyond words
We returned with balloons
And whistles and pipes
We become birds
What happened on one day
They brought her in a cart
Her eyes were open

Blood gushed from her mouth
Her partner saluted
Came near, car essed us and said "Balu"
We saw mutely everything
We searched our umbrella
Our roof, our mother,
That night We five
Stuck closer and
Wrapped up to the coverlet
Taking it to be mother's affection
Already we had nothing
Now there was even no mother
We were awake all night
Letting tears
Now we became fully unattached.

Questions :-

- a) When and where would the mother go to work? [1]
- b) What advice would the mother give her children while going to work?[1]
- c) What did the children bring back from the fair? [1]
- d) What does the poet mean by the line 'We became birds'? [2]
- e) Do you think that children can live in comfort without their mother? If not, What problems do they face in that situation? [2]

Q2) Answer the following : (any three) [15]

- a) A college in your area is well-known for its innovative academic activities. Imagine you are a newspaper reporter and assigned to take the interview of the Principal. Frame a set of 10 questions regarding teachers motivation, students' discipline, academic excellence, extracurricular activities etc.
- b) Read the extract and draw a tree diagram giving the main points and supporting details :

Importance of Sports

Sports are very important for life itself. There is no doubt that it keeps one physically and mentally fit. But more than this is also broadens the outlook of the person. It helps the person to develop leadership qualities. A sports person take decisions after consulting with others, keeping in mind the value of team spirit. Most important, sports teach

one to lose gracefully. This is the spirit of sportsmanship. While losing, the person learns to respect others for their skill and capabilities. Sports also inculcate many values such as self-discipline, obedience and a sense of responsibility. Above all sports make one cherish.

- c) What are the parts of speech? Explain any two with relevant examples.
- d) Transcribe the following words.
- i) Feel
 - ii) Came
 - iii) Sight
 - iv) Day
 - v) Bound
- e) Use the verb 'to sing' in the given tense.
- i) Simple present tense
 - ii) Past continuous tense
 - iii) Present perfect tense
 - iv) Future perfect continuous tense
 - v) Simple future tense

Q3) a) Do as directed. [5]

- i) No sooner did the teacher enter in the classroom than the students stopped speaking [Use as soon as]
- ii) We have Lakshmi. We have Durga. [Use as well as]
- iii) Many years have gone. His life is still useful to us. [Use though]
- iv) Niraja was unhappy and surprised. [Use not only - but also]
- v) I don't like tea. Raju doesn't like tea. [Use-neither - nor.]

b) Fill in the blanks with appropriate articles & rewrite it. [5]

- i) Mr. Rao is a doctor but his wife is _____ engineer.
- ii) Sachin Tendulkar is _____ Lara of India.
- iii) Draw a map of _____ world.
- iv) About 18,000 years ago, there was _____ dramatic change in the environment in Bihar.
- v) This is _____ place where function was held.

Q1) What is compound? Explain अव्ययीभाव & द्वंद्व compound with examples. [15]

OR

What is धातुसाधित अव्यय? Explain त्वान्त & लयबन्त with examples. [15]

Q2) What is Adjective? Explain qualitative and numerical adjectives in brief. [15]

OR

What is कारक? Explain types of कारक with examples. [15]

Q3) A) Recognise the forms : [5]

- i) गच्छामि।
- ii) धावावः।
- iii) पठन्ति।
- iv) लतासु।
- v) रामस्य।

B) Match the pairs : [5]

Group A

- i) कालिदास :
- ii) भर्तृहरिः
- iii) भासः
- iv) शूद्रक :
- v) विशाखदत्तः

Group B

- a) मुद्राराक्षसम्।
- b) प्रतिमा।
- c) मृच्छकटिकम्।
- d) महाभारतम्।
- e) रघुवंशम्।
- f) नीतिशतकम्।

प्रश्न 1) समास म्हणजे काय? अव्ययीभाव व द्वंद्व समास सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

धातुसाधित अव्यय म्हणजे काय? त्वान्त व लयबन्त अव्यय सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

प्रश्न 2) विशेषण म्हणजे काय? गुणवाचक विशेषण व संख्यावाचक विशेषण सविस्तर स्पष्ट करा. [15]

किंवा

कारक म्हणजे काय? कारकाचे प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

प्रश्न 3) अ) खालील रूपे ओळखा. [5]

i) गच्छामि।

ii) धावावः।

iii) पठन्ति।

iv) लतासु।

v) रामस्य।

ब) योग्य जोड्या जुळवा. [5]

अ

ब

i) कालिदास :

अ) मुद्राराक्षसम्।

ii) भर्तृहरिः

ब) प्रतिमा।

iii) भासः

क) मृच्छकटिकम्।

iv) शूद्रक :

ड) महाभारतम्।

v) विशाखदत्तः

इ) रघुवंशम्।

फ) नीतिशतकम्।

Marks : 40]

15 1- صفت ن تعریف لکھیے۔ صفت ن قسمیں مع مثال واضح کیجئے:-

OR

10 (a) مندرجہ ذیل میں سے کسی ایک عنوان پر 250 تا 300 الفاظ پر مشتمل مضمون لکھیے۔

1- اُف یہ ایکشن! 2- وقت ن پابندی! 3- سوشل میڈیا کا استعمال اور نوجوان نسل۔

05 (b) 1- اپنے پرنسپل کو خط لکھ کر درخواست برائے سرٹیفکیٹ (T.C) لکھیے۔

15 2- مندرجہ ذیل سوالات کے جواب 130 تا 150 الفاظ میں لکھیے (کوئی تین)

1- جدید دور ادب کی خصوصیات لکھیے۔

2- اُردو ادب کے مختلف ادوار مع خصوصیات لکھیے۔

3- وسطانیہ دور کے مصنف سر سید احمد خان کے ادب پر روشنی ڈالیے۔

4- علامہ اقبال کا طرز بیان لکھیے۔

5- نظم ن تدریس میں تشریح کی اہمیت لکھیے۔

05 3(a)۔ جوڑیاں لگائیے:

نمبر	نمبر
1	اسم کی قسمیں
2	اسم کی بجائے استعمال ہونے والا لفظ
3	غزل
4	اسم عام
5	جملے کی قسمیں
6	قدیم صنف

05 3(b)۔ ایک جملے میں جواب لکھیے۔

1- مولانا ابولکلام آزاد کا اصل نام لکھیے۔

2- علامہ اقبال کی مشہور تصنیف کا نام لکھیے۔

3- Wings of fire کے مصنف کا نام لکھیے۔

Q1) What kind of trade relations did India had with other countries during Harappa civilization Explain in detail. **[15]**

OR

Explain the language and literature during Ancient India? **[15]**

Q2) Write the answer in short (any three) : **[15]**

- a) What was a man expected to do in sanyasashram.
- b) What is the message of the Bhagvad Gita?
- c) Give any two examples of Right to Liberty? Given by Indian Constitution?
- d) State the features of Renaissance in Literature.
- e) What work did the parallel government do in Satara.

Q3) Fill in the blanks :- **[5]**

- a) In the _____ cantonment, Mangal Pande Shot at the British Officer.
(Barrackpore, Kanpur, Merath)
- b) In the state of Kolhapur _____ did substantial work for the abolition of caste distinction.
(Dr. Babasaheb Ambedkar, Vittal Ramji Shinde, Rajashri Shahu Maharaj)
- c) The paintings 'Mona Lisa' and 'The Last Supper' were the contribution of _____
(Michal Angelo, Leonardo - da- vinchi, Raphul])
- d) The father of History is _____.
(Socreates, Herodotus, Thucididij)
- e) The _____ looks after the local administration of the village.
(Gram Panchayat, Panchayat Samiti, Zilla Parishad)

Q4) Match the following :

[5]

A Group

- a) The theory of Evolution
- b) The Aryasatyas
- c) Marconi
- d) Benjamin Frankline and Farrade
- e) Montesquieu

B Group

- i) The principles of Buddha
- ii) Electric power
- iii) Darwin
- iv) Theory of separation of powers
- v) Radio
- vi) Allexander Bell

प्रश्न 1) हडप्पाकालीन भारताचे इतर देशाशी असलेले व्यापारी संबंध सविस्तर स्पष्ट करा. [15]

किंवा

प्राचीन भारतातील भाषा आणि साहित्य यांची माहिती सविस्तर स्पष्ट करा. [15]

प्रश्न 2) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही तीन) [15]

अ) संन्यासाश्रमात मनुष्याने कसे वागावे अशी अपेक्षा होती?

ब) भगवतगीतेत कोणता संदेश दिला.

क) संविधानाने दिलेल्या स्वातंत्र्याच्या अधिकाराचे दोन उदाहरणे द्या.

ड) प्रबोधन काळात निर्माण झालेल्या साहित्याचा आढावा घ्या.

इ) सातान्याच्या प्रतिसरकारने कोणती कामे केली?

प्रश्न 3) रिकाम्या जागी कंसातील योग्य पर्याय लिहा. [5]

अ) मंगल पांडे यांनी येथील छावणीतील इंग्रज राज्ये खालसा केली.

[बराकपूर, कानपूर, मेरठ]

ब) कोल्हापूर संस्थानात यांनी जातीभेद निर्मूलनासाठी भरीव कार्य केली.

[डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर, विठ्ठल रामजी शिंदे, राजर्षि शाहू महाराज]

क) 'मोनालिसा' व 'दि लास्ट सपर' या अजरामर चित्र कलाकृतीसाठी हा प्रसिद्ध आहे.

[मायकेल अँजेलो, लिओनार्डो-द-व्हिन्सी, रॅफेल]

ड) इतिहासाचा जनक यास म्हटले जाते.

[सॉक्रेटिस, हिरोडोटस, थ्यूसिडिडिज]

इ) प्रत्येक गावाचा स्थानिक कारभार करते.

[ग्रामपंचायत, पंचायत समिती, जिल्हा परिषद]

प्रश्न 4) जोड्या लावा :

[5]

अ गट

ब गट

- अ) सजीवांच्या उत्क्रांतीचा सिद्धांत
ब) आर्य सत्य
क) मार्कोनी
ड) बेंजामिन फ्रँकलिन
इ) माँटेस्क्यू

- i) बुद्धांनी सांगितली
ii) विद्युत शक्ती
iii) डार्विन
iv) सत्ता विभाजनाचा सिद्धांत
v) रेडिओ
vi) अलेक्झांडर बेल

Instructions :- 1) *Draw neat diagrams wherever necessary.*

2) *Use of stencils of map is allowed.*

Q1) a) Explain the causes and effects of earthquake. [7]

b) Explain the factors affecting temperature of the air. [8]

OR

a) What do you mean by human settlement? Differentiate between urban and rural settlements. [7]

b) Explain with diagrams, any two land forms created by running water. [8]

Q2) Write short answers (any three) : [15]

a) Explain causes of air pollution.

b) Explain human life in Maharashtra.

c) What are various elements of map? Explain any five.

d) Explain the types of Ocean currents based on temperature.

e) Explain concepts of rotation and revolution of earth.

Q3) a) Fill in the blanks by using correct alternatives from the brackets given below. [5]

i) 66°30' North parallel means _____.

(arctic circle, equator, tropic of capricorn)

ii) Average salinity of _____ sea is 33‰.

(baltic, dead, red)

iii) The loess plain is the result of _____ by wind.

(erosion, transportation, deposition)

iv) Of the geographical regions only _____ has its boundaries in the form of a line.

(rainfall regions, river basins, coastal regions)

v) Area wise _____ is the largest state in India.

(Rajasthan, Madhya Pradesh, Maharashtra)

b) Match the following column 'A' with column 'B'.

[5]

Column 'A'

Column 'B'

i) Jalgaon

a) Orange

ii) Ratnagiri

b) Grapes

iii) Nashik

c) Banana

iv) Nagpur

d) Mango research centre

v) Dapoli

e) Chikoo

f) Mango

सूचना :- 1) आवश्यक तेथे सुबक आकृत्या काढा.

2) नकाशा स्टेन्सिलस वापरण्यास परवानगी आहे.

प्रश्न 1) अ) भूकंपाची कारणे व परिणाम स्पष्ट करा. [7]

ब) हवेच्या तापमानावर परिणाम करणारे घटक स्पष्ट करा. [8]

किंवा

अ) मानवी वस्ती म्हणजे काय? शहरी व ग्रामीण वस्तीमधील फरक स्पष्ट करा. [7]

ब) वाहत्या पाण्याच्या कार्यामुळे तयार होणारी कोणतीही दोन भूरूपे आकृतीसह स्पष्ट करा. [8]

प्रश्न 2) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही तीन) [15]

अ) वायू प्रदूषणाची कारणे स्पष्ट करा.

ब) महाराष्ट्रातील मानवी जीवन स्पष्ट करा.

क) नकाशाची विविध अंगे कोणती? कोणतीही पाच अंगे स्पष्ट करा.

ड) सागरी प्रवाहांचे तापमानानुसार प्रकार स्पष्ट करा.

इ) पृथ्वीचे परिवहन व परिभ्रमण या संकल्पना स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) अ) कंसात दिलेल्या पर्यायांपैकी योग्य पर्याय निवडून रिकाम्या जागा भरा. [5]

i) $66^{\circ}30'$ उत्तर अक्षवृत्त म्हणजे होय.

(आर्क्टिक वृत्त, विषुववृत्त, मकरवृत्त)

ii) समुद्रातील सागरजलाची सरासरी क्षारता 332‰ आहे.

(बाल्टिक, मृत, तांबडा)

iii) लोएस मैदान हे भूरूप वाऱ्याच्या कार्यामुळे तयार होते.

(अपक्षय, वहन, निक्षेपण)

iv) भौगोलिक प्रदेशांपैकी फक्त च्या सीमा या रेषेच्या स्वरूपात असतात.

(पर्जन्य प्रदेशांच्या, नदी खोऱ्यांच्या, किनारी भागाच्या)

v) क्षेत्रफळाच्या दृष्टीने भारतातील हे राज्य सर्वात मोठे आहे.

(राजस्थान, मध्यप्रदेश, महाराष्ट्र)

ब) जोड्या जुळवा.

[5]

‘अ’ गट

‘ब’ गट

i) जळगांव

अ) संत्री

ii) रत्नागिरी

ब) द्राक्षे

iii) नाशिक

क) केळी

iv) नागपूर

ड) आंबा संशोधन केंद्र

v) दापोली

इ) चिकू

फ) आंबा

[Max. Marks :40

Q1) a) Write physical properties of metal & physical properties of non metals. [8]

b) What is Allotropes? Explain allotropes of carbon (any two). [7]

OR

a) Draw a neat labelled diagram of a plant cell and explain the functions of any five parts of a plant cell. [8]

b) Explain internal structure of Mitochondrion with its labelled diagram. Write its functions. [7]

Q2) Answer any three of the following : [15]

a) What is Bio-diversity? What are the reasons for the declined of Bio-diversity.

b) Write the causes of water pollution.

c) Draw a labelled diagram for image formation by convex lens, when object between focus (F_1) and optical centre (O).

d) Explain Newton's three laws of motion.

e) Write properties and uses of magnet.

Q3) a) Complete the sentence by choosing correct option given below. [6]

i) General formula of alkane is _____.

a) C_nH_{2n+1}

b) C_nH_{2n+2}

c) C_nH_{2n}

d) C_nH_{2n+3}

ii) The audible range of sound for human being is approximately from _

a) 20Hz to 200 Hz

b) 20 Hz to 2000 Hz

c) 20 Hz to 20,000 Hz

d) 20 Hz to 200000 Hz

iii) Hydrocarbons containing triple bonds between carbon atoms are known as _____

a) alkanes

b) alkenes

c) alkynes

d) aldehyde

iv) _____ secretes bile juice.

a) Stomach

b) Pancreas

c) Gall bladder

d) Liver

प्रश्न 1) अ) धातूंचे भौतिक गुणधर्म आणि अधातूंचे भौतिक गुणधर्म लिहा. [8]

ब) बहुरूपता म्हणजे काय? कार्बनची बहुरूपता स्पष्ट करा (कोणतेही दोन) [7]

किंवा

अ) वनस्पती पेशीची नामनिर्देशित आकृती काढून त्यातील पाच भागांची कार्ये स्पष्ट करा. [8]

ब) तंतुकणिकेची आंतररचना नामनिर्देशित आकृतीद्वारे स्पष्ट करा. त्याची कार्ये लिहा. [7]

प्रश्न 2) खालीलपैकी कोणत्याही तीन प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [15]

अ) जैवविविधता म्हणजे काय? जैवविविधतेच्या न्हासाची कारणे कोणती?

ब) जलप्रदूषणाची कारणे लिहा.

क) वस्तू नाभी (F_1) आणि प्रकाशीय मध्य (0) या दरम्यान असल्यास बहिर्वक्र भिंगाकरिता किरणाकृती काढा.

ड) न्यूटनचे गतीविषयक तीन नियम स्पष्ट करा.

इ) चुंबकाचे गुणधर्म आणि उपयोग लिहा.

प्रश्न 3) अ) खालीलपैकी योग्य पर्याय निवडून विधाने पूर्ण करा. [6]

i) अल्केनचे सामान्य सूत्र हे आहे.

अ) C_nH_{2n+1} ब) C_nH_{2n+2}

क) C_nH_{2n} ड) C_nH_{2n+3}

ii) मानवी कानाची ध्वनी ऐकण्याची मर्यादा आहे.

अ) 20 ते 200 हर्ट्स ब) 20 ते 2000 हर्ट्स

क) 20 ते 20,000 हर्ट्स ड) 20 ते 200000 हर्ट्स

iii) हायड्रोकार्बन मधल्या C - C अणूमधील तिहेरी बंध असणाऱ्या हायड्रोकार्बनला म्हणतात.

अ) अल्केन ब) अल्कीन

क) अल्काइन ड) अल्डेहाइड

[Max. Marks :40

Q1) Solve the following (3 marks each) **[15]**

- a) Find the square root of 3721.
- b) Find the cost of 9 bicycles if the cost of such 16 bicycles is Rs. 17600.
- c) Ramrao bought a cupboard for Rs. 4500 and sold it for Rs. 4950. Shamrao bought a sewing machine for Rs. 3500 and sold it for Rs. 3920. Whose transaction was more profitable?
- d) Simplify $\left(\frac{3}{2} + \frac{5}{6}\right) + \left(\frac{-4}{5}\right)$.
- e) Factorise $x^2 - 4x + 4$.

OR

Solve the following (3 marks each) : **[15]**

- a) The diagonals of a rhombus are 84 cm. and 42cm. long. What is the area of a rhombus?
- b) Divide the polynomial by the binomial $12m^2 - m - 17$; $3m + 2$
- c) Find the factors of $p^2 + 27p - 90$.
- d) A cylinder has a height of 15 cm and the radius of its base is 5cm, find its curved surface area ($\pi = 3.14$).
- e) Divide seg LM of length 9cm into 5 congruent parts.

Q2) Solve the following (5 marks each) : **[15]**

- a) Solve $\frac{x^2 - 8x - 3}{8x - 3} = \frac{x^2 + 4x + 4}{4x + 4}$
- b) Prove that opposite sides of a parallelogram are congruent.
- c) Draw a circumcircle of an equilateral triangle having its side 6cm.

OR

Solve the following (5 marks each) : **[15]**

- a) Solve the following simultaneous equations
 $15x - 17y = 28$, $15y - 17x + 36 = 0$.
- b) The measures of angles of a triangle are in the ratio 5 : 6 : 7. Find the measure of each angle.
- c) The side of a square field is 300m. Find the cost of leveling the field at the rate of Rs. 1.25 per square meter.

Q3) a) Fill in the blanks (one mark each) : [5]

- i) If $19 = m - 4$ then $m =$ _____.
- ii) A quadrilateral whose all sides are congruent is called as _____
- iii) $17.5 \div 5 =$ _____
- iv) 15% of 400 is _____.
- v) The angle in the major segment is _____.

b) Solve the following (one mark each) : [5]

- i) If $(6.4)^2 = 40.96$ then find the value of $(0.64)^2$.
- ii) Find the interest for one year of Rs. 600 at the rate of 10 pcpa.
- iii) Write the mode for the following data
25, 12, 14, 18, 14, 24, 22, 14, 12, 14.
- iv) Determine the bigger or smaller number $\frac{-7}{11}, \frac{-3}{4}$.
- v) Convert the decimal number 90.8 into common fraction.

प्रश्न 1) खालील उदाहरणे सोडवा (प्रत्येकी तीन गुण) [15]

- अ) 3721 चे वर्गमुळ काढा.
- ब) 16 सायकलींची किंमत 17, 600 रु. आहे, तर अशा 9 सायकलींची किंमत किती.
- क) रामरावने 4500 रूपयांस खरेदी केलेले कपाट 4950 रूपयांस विकले, तर शामरावने 3500 रूपयांस खरेदी केलेले शिलाई यंत्र 3920 रूपयांस विकले, तर यांपैकी कोणाचा व्यवहार अधिक फायदेशीर झाला?
- ड) सोपे रूप द्या. $\left(\frac{3}{2} + \frac{5}{6}\right) + \left(\frac{-4}{5}\right)$
- इ) अवयव पाडा $x^2 - 4x + 4$

किंवा

खालील उदाहरणे सोडवा (प्रत्येकी तीन गुण) [15]

- अ) एका समभुज चौकोनाच्या कर्णाची लांबी 84 cm आणि 42 cm आहे तर त्या चौकोनाचे क्षेत्रफळ लिहा.
- ब) $12m^2 - m - 17$ ह्या बहुपदीस $3m + 2$ ह्या द्विपदीने भागा.
- क) अवयव पाडा $p^2 + 27p - 90$
- ड) एका दंडगोलाची उंची 15cm असून तळाची त्रिज्या 5cm आहे तर त्याचे वक्रपृष्ठफळ काढा ($\pi = 3.14$).
- इ) 9 सेमी लांबीच्या रेख LM चे 5 एकरूप भाग काढा.

प्रश्न 2) खालील प्रश्न सोडवा (प्रत्येकी पाच गुण) [15]

- अ) सोडवा $\frac{x^2 - 8x - 3}{8x - 3} = \frac{x^2 + 4x + 4}{4x + 4}$
- ब) सिध्द करा, समांतरभुत चौकोनाच्या समोरासमोरील बाजू एकरूप असतात.
- क) 6 सेमी बाजू असलेल्या समभुज त्रिकोणाचे परिवर्तुळ काढा.

किंवा

खालील प्रश्न सोडवा (प्रत्येकी 5 गुण) [15]

अ) खालील एकसामायिक समीकरण सोडवा.

$$15x - 17y = 28, \quad 15y - 17x + 36 = 0$$

ब) एका त्रिकोणाच्या कोनांच्या मापांचे गुणोत्तर 5 : 6 : 7 आहे तर कोनांची मापे काढा.

क) एका चौरसाकृती शेताची बाजू 300 मी. आहे तर 1.25 रु प्रति चौरस मीटर दराने त्या शेताच्या सपाटीकरण करण्याचा खर्च काढा.

प्रश्न 3) अ) रिकाम्या जागा भरा. (प्रत्येकी एक गुण) [5]

i) $19 = m - 4$ तर $m =$ _____

ii) ज्या चौकोनाच्या सर्व बाजू एकरूप असतात त्या चौकोनास चौकोन म्हणतात.

iii) $17.5 \div 5 =$ _____

iv) 400 चे 15% = _____

v) विशाल वर्तुळखंडातील कोन हा असतो.

ब) खालील उदाहरणे सोडवा. (प्रत्येकी एक गुण) [5]

i) जर $(6.4)^2 = 40.96$ तर पुढील किंमत लिहा. $(0.64)^2 =$

ii) द. सा. द. शे. 10 दराने 600 रु. एका वर्षाचे व्याज किती?

iii) खालील माहीतीवरून बहुलक काढा 25, 12, 14, 18, 14, 24, 22, 14, 12, 14

iv) लहान मोठेपणा ठरवा $\frac{-7}{11}, \frac{-3}{4}$

v) 90.8 ह्या दशांश अपूर्णाकाचे व्यवहारी अपूर्णाकात रूपांतर लिहा.

Q1) a) What is Baluta System? What are the merits and demerits of Baluta system? [8]

b) What are human wants and explain its characteristics? [7]

OR

a) Explain the meaning and objectives of public Distribution system. [5]

b) Explain the drawbacks of P.D.S. [5]

c) What are the measures suggested to remove the defects of P.D.S. [5]

Q2) Write short answers for the following (any three) : [15]

a) Explain the importance and types of transport.

b) Explain the following concepts with examples.

i) Demand

ii) Supply

c) Explain various components of the budgets.

d) Explain any two types of Economy with example.

e) Explain the rights of consumer.

Q3) a) State whether the following statements are true or false. [5]

i) The term 'Economics' is derived from the latin word 'OIKONOMIA'.

ii) An economy refers to various activities related to the production, distribution & consumption of goods and services in certain geographical region.

iii) Demand = Desire + ability to pay + selection + willingness to buy

iv) Personal Income is the sum total of earnings received by a person during a given period of time.

v) Inflation is a National economic concept.

b) Complete the following statements by choosing appropriate alternatives given below. [5]

i) Modern definition of economics is considered as _____ oriented Definition.

(Welfare, Scarcity, Wealth)

ii) _____ includes total income of the family from various sources.

(Receipt, Expenditure, Saving)

iii) An economic problem mainly arises due to _____ of Resources.

(Plenty, Scarcity, Availability)

iv) Due to developmental policies _____ expenditure increases.

(Private, Public, Personal)

v) In India _____ is known as National Consumers Day.

(24th December, 15th March, 1st July)

- प्रश्न 1) अ) बलुतेदारी पद्धत म्हणजे काय? बलुतेदारी पद्धतीचे फायदे व तोटे कोणते? [8]
 ब) मानवी गरजा म्हणजे काय? ते सांगून मानवी गरजांची वैशिष्टे सांगा. [7]
- किंवा
- अ) सार्वजनिक वितरण प्रणालीचा अर्थ व उद्दिष्टे लिहा. [5]
 ब) सार्वजनिक वितरण प्रणालीतील उणीवा स्पष्ट करा. [5]
 क) सार्वजनिक वितरण प्रणालीतील उणीवा दूर करण्यासाठी कोणते उपाय सुचविले आहेत. [5]
- प्रश्न 2) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही तीन) [15]
 अ) वाहतूक व दळणवळणाचे महत्त्व व प्रकार स्पष्ट करा.
 ब) खालील संकल्पना उदाहरणाच्या सहाय्याने स्पष्ट करा.
 i) मागणी
 ii) पुरवठा
 क) अंदाजपत्रकाचे विविध घटक स्पष्ट करा.
 ड) अर्थव्यवस्थेचे कोणतेही दोन प्रकार उदाहरणासह स्पष्ट करा.
 इ) ग्राहकांचे अधिकार स्पष्ट करा.
- प्रश्न 3) अ) खालील वाक्य चूक की बरोबर ते ओळखा. [5]
 i) 'अर्थशास्त्र' ही संज्ञा ओईकोनोमिया (OIKONOMIA) या लॉटिन शब्दापासून बनली आहे.
 ii) विशिष्ट भूप्रदेशातील उत्पादन, वितरण आणि वस्तू व सेवांचा उपयोग यांच्याशी संबंधित असलेले उपक्रम म्हणजे अर्थव्यवस्था होय.
 iii) मागणी = इच्छा, + वस्तू खरेदीची क्षमता + निवड + पैसे खर्च करण्याची तयारी
 iv) ठरावीक कालावधीत व्यक्तीला मिळालेल्या उत्पन्नाची एकूण बेरीज म्हणजे वैयक्तिक उत्पन्न होय.
 v) भाववाढ ही राष्ट्रीय आर्थिक संकल्पना आहे.

ब) खालील दिलेल्या कंसातील पर्यायांमधून योग्य पर्याय निवडून वाक्ये पूर्ण करा व लिहा. [5]

- i) आधुनिक अर्थशास्त्राची व्याख्या आधारित आहे.
(कल्याणावर, दुर्मिळतेवर, संपत्तीवर)
- ii) कुटूंबाला विविध मार्गाने मिळणाऱ्या उत्पन्नाचा समावेश यात होतो.
(खर्च, बचत, प्राप्ती)
- iii) आनेक प्रश्न मुख्यतः साधनांच्या निर्माण होते.
(विपुलतेमुळे, दुर्मिळतेमुळे, उपलब्धतेमुळे)
- iv) विकासात्मक योजनांमुळे खर्चात वाढ होते.
(खाजगी, सार्वजनिक, व्यक्तिगत)
- v) भारतात हा दिवस 'राष्ट्रीय ग्राहकदिन' म्हणून ओळखला जातो.
(24 डिसेंबर, 15 मार्च, 1 जुलै)

Total No. of Questions : 3]

INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY

[Max. Marks :40

Q1) Explain the concept of software and its types with suitable examples. Write facilities of word processor and spread sheet. **[15]**

OR

Write the definition of 'Computer' and explain the structure of computer with block diagram. Write information of any three Input and three output devices of computer. **[15]**

Q2) Write the answer of any three questions. **[15]**

- a) Write the need of ICT in education.
- b) Write the uses of e-mail.
- c) Explain the types of VOIP.
- d) Write characteristics of computer.
- e) Explain Netiquettes.

Q3) Fill in the blanks with correct option from bracket. **[10]**

- a) M.S. Excel's each sheet have _____ number of columns.
(365, 256, 252, 428)
- b) 'Ctrl + v' is used to _____ a file.
(Copy, Paste, Cut, Save)
- c) Commonly _____ computer is called as a personal computer.
(Super, Mainframe, Mini, Micro)
- d) _____ means rearranging of data in a specific order in M.S. Excel software.
(Sorting, Filtering, Formatting, uploading)
- e) 'C' program is written in _____.
(HTML, Upper case, Lower case, Binary)

- f) _____ is an example of primary storage device.
(Hard Disk, RAM, Magnetic Tapes, C.D.)
- g) _____ is called the brain of computer.
(Memory, CPU, Hard disk, RAM)
- h) The _____ page is appear when you visited to any website for the first time.
(Home, Primary, Main, Top)
- i) _____ is an example of operating system.
(Firefox, Notepad, Windows-98, Chrome)
- j) OCR is stands for _____
(Optical Capital Reader, Optical Character Reader, Optical Content Reader, Optional Character Reader)

प्रश्न 1) सॉफ्टवेअरची संकल्पना व त्याचे प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा. वर्ड प्रोसेसर व स्प्रेडशीट या सॉफ्टवेअरच्या सुविधा लिहा. [15]

किंवा

संगणकाची व्याख्या लिहून संगणकाची संरचना आकृतीसह स्पष्ट करा. संगणकाच्या कोणत्याही तीन इनपूट व तीन आऊटपूट साधनांची माहिती लिहा. [15]

प्रश्न 2) खालीलपैकी कोणत्याही तीन प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. [15]

अ) माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाची शिक्षणातील गरज लिहा.

ब) ई-मेलचे उपयोग लिहा.

क) व्ही ओ आय पी (VOIP) चे प्रकार स्पष्ट करा.

ड) संगणकाची वैशिष्ट्ये लिहा.

इ) इंटरनेट वापराचे शिष्टाचार स्पष्ट करा. (नेटिक्वेटस्)

प्रश्न 3) कंसातील योग्य पर्याय निवडून रिकाम्या जागा भरा. [10]

अ) एम. एस. एक्सेल मधील प्रत्येक शीट मध्ये कॉलम्स असतात.
(365, 256, 252, 428)

ब) 'Ctrl + V' चा वापर फाईल करण्यासाठी केला जातो.
(कॉपी, पेस्ट, कट, सेव्ह)

क) साधारणपणे संगणकाला वैयक्तिक संगणक असे म्हणतात.
(सूपर, मेनफ्रेम, मिनी, मायक्रो)

ड) म्हणजे एम. एस. एक्सेल मधील माहितीची विशिष्ट क्रमाने पुनर्मांडणी करणे होय.

(सॉर्टिंग, फिल्टरिंग, फॉर्मॅटिंग, अपलोडिंग)

इ) 'C' प्रोग्राम हा मध्ये लिहितात.

(HTML, अप्परकेस, लोअरकेस, बायनरी)

- फ) हे प्राथमिक स्मृतीचे उदाहरण आहे.
(हार्डडिक्स, रॅम, मॅग्नेटीक टेप, सी. डी.)
- य) यास संगणकाचा मेंदू असे म्हटले जाते.
(मेमरी, सी. पी. यू., हार्ड डिस्क, रॅम)
- र) कोणत्याही वेबसाईटला भेट दिल्यानंतर येणाऱ्या पहिल्या पानास पेज असे म्हणतात.
(होम, प्रायमरी, मेन, टॉप)
- ल) हे ऑपरेटिंग सिस्टीमचे उदाहरण आहे.
(फायरफॉक्स, नोटपॅड, विंडोज - 98, क्रोम)
- व) OCR चे विस्तारीत रूप
- (Optical Capital Reader, Optical Character Reader, Optical Content Reader, Optional Character Reader)

Total No. of Questions : 3]

SEAT No. :

P1327

[Total No. of Pages : 19

[5147]-107

F.Y. B.Ed. (General)

107 : PEDAGOGY OF THE SCHOOL SUBJECTS

(Choice Based Credit System)

Any two From : (Marathi, Hindi, English, Sanskrit, Urdu, History,
Geography, General Science, Mathematics, Economics and
Information and Communication Technology)
(2015 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:

- 1) All questions are compulsory.
- 2) Answers of the two subjects should be written on separate answer sheets.
- 3) Figures to the right of the questions indicate marks.
- 4) Write answers in about 400-425 words for 15 marks questions.
- 5) Write answers in about 150 words for 5 marks questions.

- सूचना :
- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे.
 - 2) दोन विषयांची उत्तरे स्वतंत्र उत्तर पत्रिकेत लिहा.
 - 3) प्रश्नांच्या उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.
 - 4) 15 गुणांच्या प्रश्नाचे उत्तर सुमारे 400-425 शब्दांत लिहा.
 - 5) 5 गुणांच्या प्रश्नाचे उत्तर सुमारे 150 शब्दांत लिहा.

P.T.O.

मराठी

[एकूण गुण : 40]

प्रश्न 1) मातृभाषा मराठीचे स्वरूप व वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा. आजच्या काळात मराठीचे स्थान उंचावण्यासाठी शिक्षक म्हणून तुम्ही काय प्रयत्न कराल? [15]

किंवा

मराठी गद्य अध्यापन पद्धतीची उद्दिष्टे लिहा. नाट्यीकरण पद्धतीचे फायदे लिहा. नाट्यीकरण पद्धतीचा वापर एका घटकाच्या आधारे स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) आशय विश्लेषणाची गरज व उद्दिष्टे लिहा. मराठी विषयातील एका घटकाचे आशय विश्लेषण करा. [15]

किंवा

मातृभाषा अध्यापनात मूल्यांचे महत्त्व स्पष्ट करा. माध्यमिक स्तरावरील विद्यार्थ्यांत 'वैज्ञानिक दृष्टीकोन' व 'श्रमप्रतिष्ठा' ही मूल्ये रुजविण्यासाठी कोणते प्रयत्न कराल?

प्रश्न 3) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन) [10]

- अ) मराठी वर्गाध्यापनाची उद्दिष्टे व स्पष्टीकरणे एका घटकाच्या आधारे लिहा.
- ब) मराठी भाषा शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये लिहा.
- क) मराठी अध्यापनातून 'तणावाचे व्यवस्थापन' हे जीवनकौशल्य विकसित करण्यासाठी पाच उपक्रम लिहा.
- ड) 'व्याकरण' अध्यापनाच्या 'उद्गामी' पद्धतीचे फायदे व मर्यादा लिहा.

हिंदी

[एकूण गुण : 40]

प्रश्न 1) 'समवाय' का अर्थ बताते हुए हिन्दी विषय का किन्हीं दो विषयों के साथ समवाय सोदाहरण स्पष्ट कीजिए। [15]

अथवा

व्याकरण अध्यापन का महत्व लिखिए। व्याकरण अध्यापन की किन्हीं दो पद्धतियों को सोदाहरण स्पष्ट कीजिए।

प्रश्न 2) 'आशय विश्लेषण' संकल्पना स्पष्ट करते हुए आशय विश्लेषण का महत्व लिखिए। हिन्दी के किसी एक पाठ का आशय विश्लेषण कीजिए। [15]

अथवा

हिन्दी अध्यापन में अध्ययन-अध्यापन स्रोतों की आवश्यकता लिखिए। हिन्दी अध्यापन को रोचक बनाने के लिए आप विविध स्रोतों का उपयोग कैसे करोगे सोदाहरण स्पष्ट कीजिए।

प्रश्न 3) निम्नालिखित में से किन्हीं दो के उत्तर लिखिए। (130 से 150 शब्दों में) [10]

अ) माध्यमिक स्तर पर भाषा अध्यापन के उद्देश्य लिखिए।

ब) मौखिक रचना कौशल्य विकसित करने हेतु आप कौन-कौन से उपक्रमों का आयोजन करोगे।

क) पाठ्यचर्या एवं पाठ्यक्रम के अंतर को स्पष्ट कीजिए।

ड) मूल्यशिक्षा का महत्व सोदाहरण लिखिए।

ENGLISH

[Max. Marks : 40

Q1) What is content analysis? Explain its importance for an English teacher. Analyse any one content from Std. IX with the help of following points. [15]

- a) Objectives with specifications.
- b) Core elements, values, life skills.
- c) Learning experiences.
- d) Evaluation strategy.
- e) Method.

OR

Explain the nature and scope of subject English. Illustrate the relation of the subject English with any other five school subjects.

Q2) What are the methods of teaching English? Explain any one method of it with features, merits, limitations and educational implications. [15]

OR

Which are the techniques of teaching English? Explain any two techniques with the help of following points.

- a) Nature.
- b) Need and importance.
- c) Classroom procedure.
- d) Evaluation strategy.

Q3) Write answers in short (any two) : [10]

- a) Explain the concept of core elements, protection of environment and Equality of sexes. What activities will you suggest to inculcate it.
- b) Write the objectives of teaching English at secondary and higher secondary, school level.
- c) What are the competencies of an English teacher.
- d) How will you evaluate auditory comprehension of VIII std. Students?

SANSKRIT

[Max. Marks : 40

Q1) What is the place of Sanskrit subject in the school syllabus? Explain the objectives of teaching sanskrit at secondary level. **[15]**

OR

Write down the nature of Sanskrit. Explain the co-relation of sanskrit subject with other school subjects.

Q2) Analyze the text-book of Std. 9th of Entire sanskrit subject. **[15]**

OR

What is content Analysis? Explain the nature of content analysis with illustration.

Q3) Answer any two of the following : **[10]**

- a) Write down the nature of reading and writing method of sanskrit.
- b) Write in brief the nature of teaching prose in sanskrit.
- c) Write down the importance of sanskrit-language-laboratory in sanskrit education.
- d) Write in short the usefulness of technology-based-teaching aids for sanskrit subject.

संस्कृत

[एकूण गुण : 40]

प्रश्न 1) संस्कृत विषयाचे शालेय अभ्यासक्रमातील स्थान लिहा. माध्यमिक स्तरावरील संस्कृत अध्यापनाची उद्दिष्टे स्पष्ट करा. [15]

किंवा

संस्कृत विषयाचे स्वरूप लिहा. संस्कृत विषयाचा अन्य शालेय विषयांसोबतचा समन्वय स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) इयत्ता नववीच्या संपूर्ण संस्कृत विषयाच्या पाठ्यपुस्तकाचे विश्लेषण करा. [15]

किंवा

आशय विश्लेषण म्हणजे काय? संस्कृत विषयाच्या आशय विश्लेषणाचे स्वरूप सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा. [10]

अ) संस्कृत वाचन व लेखन पद्धतीचे स्वरूप थोडक्यात लिहा.

ब) संस्कृत गद्य अध्यापन पद्धतीचे स्वरूप थोडक्यात लिहा.

क) संस्कृत-भाषा-प्रयोगशाळेचे शिक्षणातील महत्त्व लिहा.

ड) संस्कृत विषयासाठी तंत्रज्ञानाधिष्ठित अध्ययन संसाधनांची उपयोगिता थोडक्यात लिहा.

URDU

Max.Marks : 40]

- 15 1- مادری زبان اُردو پڑھانے کے اغراض و مقاصد لکھیے۔ اُردو زبان کے فروغ کے لیے آپ کن ہم نصابی سرگرمیوں کا اہتمام کرونگے۔

OR

- 1- تدریس قواعد کے مختلف طریقے لکھیے۔ سینڈری اسکول میں قواعد کی تدریس کو موثر بنانے کے لیے آپ کن طریقوں کو اپنائیں گے۔
- 15 2- نصاب اور درسی کتاب میں فرق واضح کیجئے۔ اُردو زبان کی ساخت بناوٹ اور نصاب میں اُسکی اہمیت لکھیے۔

OR

- 2- ششم جماعت کے کسی ایک سبق کے مواد کا تجزیہ کیجئے۔ تدریس کو موثر بنانے کے لیے آپ کن تکنیکی ذرائعوں (Technology based Resources) کو اپنائیں گے۔
- 10 3- مختصر جواب لکھیے۔ (کوئی دو)
- 1- اُردو زبان کا دیگر مضامین کے ساتھ ربط لکھیے۔
- 2- مضمون نویسی کے مختلف طریقے لکھیے۔
- 3- اُردو لیبارٹری کی اہمیت لکھیے۔
- 4- مُعَلِّم اُردو کی بنیادی خصوصیات لکھیے۔

HISTORY

[Max. Marks : 40

Q1) What are the various methods of teaching history at secondary level. Explain the role of a teacher in Discussion Method with examples. [15]

OR

State the meaning and nature of history. Explain the place of History in school curriculum.

Q2) What are the criteria of good History text-book with the help of these criteria Evaluate any History text book from 6th to 10th Std. [15]

OR

a) What are the Traditional and Technological Resources. Explain these Resources with examples. [8]

b) Explain the qualities of a good History teacher of twenty first century.[7]

Q3) Write the answers of the following (any two) : [10]

a) What is relation? How will you correlate History with civics and Arts.

b) Explain the Advantages and limitations of Journery method.

c) Prepare the structure of History subject. State the merits of structure which are helpful to the teacher.

d) Explain the structure and importance of History Room.

इतिहास

[एकूण गुण: 40]

प्रश्न 1) इतिहास अध्यापनाच्या विविध पध्दती सांगून, माध्यमिक स्तरावर चर्चा पध्दतीत शिक्षकाची भूमिका काय असावी. ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

इतिहासाचा अर्थ व स्वरूप स्पष्ट करून शालेय अभ्यासक्रमात इतिहासाचे स्थान स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) चांगल्या पाठ्यपुस्तकाचे निकष कोणते? या निकषाच्या आधारे इ. 6 वी ते 10 वी पर्यंतच्या एका इयत्तेच्या पाठ्यपुस्तकाचे परीक्षण करा. [15]

किंवा

अ) पारंपारीक व तंत्रज्ञानावर आधारीत अध्यापनाचे स्रोत कोणते ते उदा. सह स्पष्ट करा. [8]

ब) 21 व्या शतकातील इतिहास शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये सविस्तर लिहा. [7]

प्रश्न 3) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन) [10]

अ) समवाय म्हणजे काय? ते सांगून इतिहासाचा नागरीक शास्त्र व कला या विषयाशी असलेला समवाय स्पष्ट करा.

ब) प्रवास वर्णन अध्यापन पध्दती चे गुण व मर्यादा स्पष्ट करा.

क) इतिहास विषयाची संरचना काढून इतिहास विषय शिक्षकाला संरचनेचे कोणते फायदे होतात ते लिहा.

ड) इतिहास खोलीची रचना व महत्व स्पष्ट करा.

GEOGRAPHY

[Max. Marks :40

Q1) What is correlation? What are different types of correlation? Explain correlation of geography with history and science with suitable examples. **[15]**

OR

What are the various teaching methods of geography? Write merits, demerits and educational importance of the following teaching methods of geography with suitable examples.

- a) Regional method
- b) Excursion method

Q2) Explain the need of content analysis in geography. Explain, which Internal aspects will you consider for the evaluation of a good text book of geography? **[15]**

OR

Explain the importance of teaching aids. Write about various types of teaching aids in geography. How will you use various teaching aids to teach regional geography more effectively? Explain with suitable examples. **[15]**

Q3) Write short answers (any two) : **[10]**

- a) Write importance of local geography with suitable examples.
- b) Explain merits and demerits of project method with examples.
- c) Explain five characteristics of an ideal geography teacher.
- d) Explain need of geography room.

भूगोल

[एकूण गुण: 40]

प्रश्न 1) समवाय म्हणजे काय? समवायाचे विविध प्रकार कोणते? भूगोलाचा इतिहास व शास्त्र विषयाशी असणारा समवाय सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

भूगोल अध्यापनाच्या विविध पध्दती कोणत्या? खालील भूगोल अध्यापन पध्दतींचे गुणदोष व शैक्षणिक महत्व सोदाहरण लिहा.

अ) प्रादेशिक पध्दती

ब) सहल पध्दती

प्रश्न 2) भूगोल आशय विश्लेषणाची आवश्यकता स्पष्ट करा. भूगोल पाठ्यपुस्तकाच्या अंतर्गत समिक्षणासाठी कोणकोणत्या घटकांचा विचार केला जातो स्पष्ट करा. [15]

किंवा

शैक्षणिक साधनांचे महत्व स्पष्ट करा. भूगोलातील विविध अध्यापन साधनांचे प्रकार लिहा. प्रादेशिक भूगोलाच्या अध्यापनात विविध शैक्षणिक साधनांचा सुयोग्य वापर कसा कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) पुढीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [10]

अ) स्थानिक भूगोलाचे महत्व सोदाहरण स्पष्ट करा.

ब) प्रकल्प पध्दतीचे गुणदोष सोदाहरण स्पष्ट करा.

क) आदर्श भूगोल शिक्षकाची पाच गुणवैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.

ड) भूगोल खोलीची आवश्यकता स्पष्ट करा.

GENERAL SCIENCE

[Max. Marks :40

Q1) What is Text Book? What are the characteristics of Good Text book of science? With the help of these characteristics analyse any one science textbook from 8th to 10th Std. **[15]**

OR

What is correlation? Write four advantages of co-relating science subject with other school subjects while teaching science subject. Explain with suitable examples how will you establish correlation of science subject with Mathematics Geography and Languages. **[15]**

Q2) Explain Demonstration Method of teaching science with the help of following points. **[15]**

- a) Meaning
- b) Criteria of good demonstration
- c) Merits
- d) Limitations
- e) Role of teacher

OR

How will you use following 'Learning Resources' in teaching of science subject.

- a) Internet
- b) Encyclopaedia
- c) Audio-Visual aids
- d) Aquarium
- e) Science Laboratory

Q3) Answer any two of the following : **[10]**

- a) Write steps of 5E model.
- b) Write Nature and scope of science subject.
- c) Write Difference between curriculum & syllabus.
- d) Write merits and limitations of project method.

विज्ञान

[एकूण गुण: 40]

प्रश्न 1) “पाठ्यपुस्तक” म्हणजे काय? चांगल्या विज्ञान पाठ्यपुस्तकाची वैशिष्ट्ये कोणती? या वैशिष्ट्यांच्या आधारे इयत्ता आठवी ते इयत्ता दहावी पर्यंतच्या कोणत्याही एका विज्ञान पाठ्यपुस्तकाचे विश्लेषण करा. [15]

किंवा

समवाय म्हणजे काय? विज्ञान विषयाचे अध्यापन करताना इतर शालेय विषयांशी समवाय साधल्याने होणारे चार फायदे लिहा. विज्ञान विषयाचा गणित, भूगोल आणि भाषा या विषयांशी समवाय कसा साधाल ते सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) विज्ञान अध्यापनाची दिग्दर्शन पध्दती खालील मुद्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

- अ) अर्थ
- ब) चांगल्या दिग्दर्शनाचे निकष
- क) फायदे
- ड) मर्यादा
- इ) शिक्षकाची भूमिका

किंवा

विज्ञान विषय अध्यापनात खालील अध्ययन संसाधनाचा/स्रोतांचा वापर तुम्ही कसा कराल?

- अ) आंतरजाल
- ब) ज्ञानकोष
- क) दृक-श्राव्य साधने
- ड) पाणघर
- इ) विज्ञान प्रयोगशाळा

प्रश्न 3) खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. [10]

- अ) 5E प्रतिमानाच्या पायऱ्या लिहा.
- ब) विज्ञान विषयाचे स्वरूप आणि व्याप्ती लिहा.
- क) अभ्यासक्रम आणि पाठ्यक्रम फरक लिहा.
- ड) प्रकल्प पध्दतीचे फायदे आणि मर्यादा लिहा.

MATHEMATICS

[Max. Marks :40

Q1) What is Content Analysis? Which points will you consider while analysing the content of any one unit from mathematics. **[15]**

OR

Write the objectives of teaching mathematics at secondary and higher secondary level. How will you fulfill these objectives through your mathematics teaching.

Q2) Explain the inductive-deductive method of teaching mathematics with respect to following points. **[15]**

- a) Concept
- b) Principles
- c) Example with steps
- d) Merits
- e) Limitations

OR

Explain the 5E's model of teaching mathematics with respect to following points.

- a) Concept
- b) Phases
- c) Example
- d) Advantages
- e) Limitations

Q3) Answer in short (any two) : **[10]**

- a) Explain the methods of mathematics curriculum construction.
- b) How will you teach 'types of Triangles' using experimental method (write only teacher's activity).
- c) Explain any five criteria of good mathematics textbook.
- d) Explain the importance of learning resources in mathematics teaching.

गणित

[एकूण गुण: 40]

प्रश्न 1) आशय विश्लेषण म्हणजे काय? आशय विश्लेषण करताना तुम्ही कोणते मुद्दे विचारात घ्याल. गणित विषयातील एका घटकाचे आशय विश्लेषण करा. [15]

किंवा

गणित अध्यापनाची माध्यमिक व उच्च माध्यमिक स्तरावरील उद्दिष्टे लिहा. गणित विषयाची माध्यमिक व उच्च माध्यमिक स्तरावरील उद्दिष्टे तुम्ही तुमच्या अध्यापनातून कशी साध्य कराल?

प्रश्न 2) गणित अध्यापनाची 'उद्गामी-अवगामी' पद्धती खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

- अ) संकल्पना
- ब) तत्वे
- क) पायऱ्या व उदाहरण
- ड) फायदे
- इ) मर्यादा

किंवा

गणित अध्यापनाचे 5E's प्रतिमान खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा.

- अ) संकल्पना
- ब) अवस्था
- क) उदाहरण
- ड) फायदे
- इ) मर्यादा

प्रश्न 3) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन) [10]

- अ) गणित अभ्यासक्रम रचनेच्या पद्धती स्पष्ट करा.
- ब) "त्रिकोणाचे प्रकार" या घटकाचे अध्यापन प्रायोगिक पद्धतीने कसे कराल? (फक्त शिक्षक कृती लिहा.)
- क) चांगल्या गणित पाठ्यपुस्तकाचे कोणतेही पाच निकष स्पष्ट करा.
- ड) गणित अध्यापनातील अध्ययन स्रोतांचे महत्व स्पष्ट करा.

ECONOMICS

[Max. Marks :40

Q1) What is Economics? Explain the importance of economics in daily life with examples. **[15]**

OR

What are the methods of teaching Economics? Explain the Merits and Demerits of Project Method. As a teacher, which projects you will organize for the students at secondary level? Give examples.

Q2) Explain the need of content analysis in teaching of economics. Which aspects will you consider. While doing analysis of economics content? Analyse any unit of 9th standard. **[15]**

OR

Explain field visit as learning resource on the basis of following points.

- a) Meaning & Nature
- b) Teachers Role
- c) Advantages and limitations.

Q3) Write any two of the following : **[10]**

- a) Explain place of subject economics at higher secondary school curriculum.
- b) Explain merits & demerits of Discussion Method.
- c) Explain five qualities of an ideal economics teacher.
- d) How will you inculcate the following values among your students through economics teaching.
 - i) Neatness
 - ii) Modesty

अर्थशास्त्र

[एकूण गुण: 40]

प्रश्न 1) अर्थशास्त्र म्हणजे काय? अर्थशास्त्राचे दैनंदिन जीवनातील महत्व सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

अर्थशास्त्र अध्यापनाच्या विविध पद्धती कोणत्या? प्रकल्प पद्धतीचे गुणदोष सांगा. एक शिक्षक म्हणून तुमच्या विद्यार्थ्यांसाठी माध्यमिक स्तरावर तुम्ही कोणत्या प्रकल्पांचे आयोजन कराल? सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) अर्थशास्त्र अध्यापनातील आशय विश्लेषणाची गरज स्पष्ट करा. अर्थशास्त्र आशयाचे विश्लेषण करतांना कोणते घटक विचारात घ्याल? इयत्ता 9 वी च्या कोणत्याही एका घटकाचे विश्लेषण करा. [15]

किंवा

क्षेत्र भेट एक अध्ययन स्रोताचे स्पष्टीकरण खालील दिलेल्या मुद्द्यांना अनुसरून करा.

- अ) अर्थ व स्वरूप
- ब) शिक्षकाची भूमिका
- क) फायदे व मर्यादा

प्रश्न 3) खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [10]

- अ) अर्थशास्त्र विषयाचे उच्च माध्यमिक शालेय अभ्यासक्रमातील स्थान स्पष्ट करा.
- ब) चर्चा पद्धतीचे फायदे आणि तोटे स्पष्ट करा.
- क) आदर्श अर्थशास्त्र शिक्षकाचे पाच गुण स्पष्ट करा.
- ड) अर्थशास्त्र अध्यापनातून खालील मूल्ये तुमच्या विद्यार्थ्यांमध्ये कशी रूजवाल?
 - i) नीटनेटकेपणा
 - ii) सौजन्यशीलता

INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY

[Max. Marks :40

Q1) Write the nature and scope of information communication technology. How will you fulfill the objectives of information communication technology at secondary and higher secondary level from your teaching. **[15]**

OR

Write the difference between curriculum & syllabus. Explain the method of curriculum construction with its advantages and limitations.

Q2) Explain the 'Experimental Method' of Information communication technology with the help of following points. **[15]**

- a) Concept
- b) Explanation with example
- c) Advantages
- d) Limitations.

OR

Explain the information communication technology lab with the help of following points.

- a) Nature
- b) Planning
- c) Advantages
- d) Limitations

Q3) Write the answer of any two questions. **[10]**

- a) Explain the competencies of ICT teacher.
- b) Write the use of content analysis for ICT teacher.
- c) How will you use web based learning in teaching?
- d) Explain the importance of learning resources in ICT teaching.

माहिती आणि संप्रेषण तंत्रज्ञान

[एकूण गुण: 40]

प्रश्न 1) माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान विषयाचे स्वरूप व व्याप्ती लिहा. माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाची माध्यमिक व उच्च माध्यमिक स्तरावरील उद्दिष्टे तुम्ही तुमच्या अध्यापनातून कशी साध्य कराल?[15]

किंवा

अभ्यासक्रम व पाठ्यक्रम यातील फरक लिहा. अभ्यासक्रम रचनेच्या पद्धती गुण-दोषासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान विषयाची 'प्रायोगिक पद्धती' खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

- अ) संकल्पना
- ब) उदाहरणासह स्पष्टीकरण
- क) फायदे
- ड) मर्यादा

किंवा

माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान प्रयोगशाळा खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा.

- अ) स्वरूप
- ब) नियोजन
- क) फायदे
- ड) मर्यादा

प्रश्न 3) खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [10]

- अ) माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान विषय शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
- ब) आशय विश्लेषणाचा शिक्षकास होणारा उपयोग लिहा.
- क) वेब आधारित अध्ययन अध्यापनाचा उपयोग तुम्ही कसा कराल?
- ड) माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान अध्यापनात अध्ययन स्रोतांचे महत्त्व स्पष्ट करा.

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

P1323

[Total No. of Pages : 4

[5147] - 201

Second Year B.Ed. (General)

**201 : QUALITY AND MANAGEMENT OF SCHOOL EDUCATION
(2015 Pattern) (Credit System)**

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates :

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate marks.*
- 3) *Essay type questions carry fifteen marks and answers of the same are expected to be written in 400 to 425 words.*
- 4) *Short answer type questions carry five marks and answers to the same are expected to be written in 150 to 175 words.*

Q1) What is meant by management? Explain the management theories of Henry Fayol and Peter Drucker in detail. **[15]**

OR

Explain the meaning of Total Quality Management (TQM) in Education. As a teacher how will you use Total Quality Management successfully in your school.

Q2) What is Pre-service Training? Explain need, advantages and limitations of Pre-service training. **[15]**

OR

Explain the concept of Leadership with its types in detail. According to you what are the characteristics of good leadership?

Q3) What are the causes of wastage and stagnation at the stage of secondary education? Suggest remedies to overcome these problems. **[15]**

OR

What is Vocationalisation of Education? Why this education was not successful in India, give reasons and suggest remedies for it.

P.T.O.

Q4) What do you mean by Co-curricular Activities? Explain the need and importance of Co-curricular activities. **[15]**

OR

Write the Educational Administrative frame work of Maharashtra state. What are the functions of Director of Education?

Q5) Write short notes on the following? (Any four) **[20]**

- a) Which are the effective techniques of classroom Management?
- b) Explain the concept of SWOT Analysis with examples.
- c) According to you what are the qualities of an Ideal Headmaster.
- d) What are the problems of crowded classrooms?
- e) Which are the functions of S.S.C and H.S.C. Board?
- f) Explain the structure of N.C.T.E. (National council of Teacher Education).

▽▽▽▽

Total No. of Questions : 5]

P1323

[5147] - 201

Second Year B.Ed. (General)

201 : QUALITY AND MANAGEMENT OF SCHOOL EDUCATION

शालेय शिक्षणाची गुणवत्ता आणि व्यवस्थापन

(2015 Pattern) (Credit System)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

सूचना :-

- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.
- 2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे गुण दर्शवितात.
- 3) 15 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा 400 ते 425 शब्द आहेत.
- 4) 5 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा 150 ते 175 शब्द आहेत.

प्रश्न 1) व्यवस्थापन म्हणजे काय? व्यवस्थापनविषयक हेन्री फेअॉल व पिटर ड्रुकर यांच्या उपपत्ती सविस्तर स्पष्ट करा. [15]

किंवा

शिक्षणातील एकूण गुणवत्ता व्यवस्थापनाचा अर्थ स्पष्ट करून शिक्षक म्हणून तुम्ही तुमच्या शाळेत एकूण गुणवत्ता व्यवस्थापन (TQM) कोणत्या प्रकारे यशस्वी कराल.

प्रश्न 2) सेवापूर्व प्रशिक्षण म्हणजे काय? सेवापूर्व प्रशिक्षणाची आवश्यकता फायदे व मर्यादा स्पष्ट करा. [15]

किंवा

नेतृत्वाची संकल्पना स्पष्ट करून नेतृत्वाचे प्रकार सविस्तर स्पष्ट करा. तुमच्या दृष्टीने चांगल्या नेतृत्वाचे गुणविशेष कोणते?

प्रश्न 3) माध्यमिक स्तरावरील गळती व स्थगनाच्या समस्येची कारणे कोणती? त्या समस्या दूर करण्यासाठी उपाय सूचवा. [15]

किंवा

शिक्षणाचे व्यावसायिकरण म्हणजे काय? भारतात हे शिक्षण यशस्वी का झाले नाही याची कारणे देऊन त्यावर उपाययोजना सूचवा.

प्रश्न 4) सहशालेय उपक्रम म्हणजे काय? सहशालेय उपक्रमांची गरज आणि महत्त्व स्पष्ट करा. [15]

किंवा

महाराष्ट्र राज्यातील शैक्षणिक प्रशासनाचा आराखडा लिहा. शिक्षण संचालकाची कामे कोणती?

प्रश्न 5) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (फक्त चार) [20]

- अ) प्रभावी वर्गव्यवस्थापनाची तंत्रे कोणती ते लिहा.
- ब) शत्रूसंधो (SWOT) संकल्पना सोदाहरण स्पष्ट करा.
- क) आदर्श मुख्याध्यापकाच्या अंगी कोणते गुणविशेष असावेत असे तुम्हाला वाटते?
- ड) जास्त विद्यार्थी संख्या असलेल्या वर्गाच्या समस्या कोणत्या.
- इ) माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळाची कार्ये कोणती?
- फ) राष्ट्रीय शिक्षक शिक्षण परिषदेची रचना लिहा.

▽▽▽▽

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

P1324

[Total No. of Pages : 4

[5147] - 202

S.Y. B.Ed. (General)

**202 : KNOWLEDGE AND CURRICULUM & LANGUAGE
ACROSS CURRICULUM**

(2015 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates :

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right of the question indicate marks.*
- 3) *Essay type questions carry 15 marks of Answers of the same are expected to be written in about 400 to 425 words each.*
- 4) *Short answer questions which carries 5 marks should be answered in about 150-175 words each.*
- 5) *Write in neat and begible handwriting.*

Q1) What is knowledge? Explain the sources of knowledge. Explain with examples the cor-relation between knowledge and Skill. **[15]**

OR

What is 'Learning through Activity?' Explain the role of the teacher in organization of Programmes through 'Activity based learning' in the classroom teaching.

Q2) Explain the difference between Curriculum and Syllabus. Explain the need of the textbook for a teacher. **[15]**

OR

State the guiding principles considered while designing the NCF 2005. Enlist the features of the NCF 2005.

Q3) Explain Mahatma Gandhi's thoughts on secondary education with reference to :- **[15]**

- a) Objectives of education.
- b) Teaching methods and evaluation
- c) Teacher-student relationship

P.T.O.

OR

What is 'Multiculturalism'? Explain the role of a teacher in the context of multiculturalism with reference to :-

- a) Role in the classroom.
- b) Skills required.
- c) Teaching-Learning Strategies.

Q4) What is language? What is the importance of language in learning? Enlist the characteristics of language. **[15]**

OR

Explain the concept of 'Reading skill'. Explain with illustrations any two reading strategies. What efforts will you take as a teacher to develop reading skills among your students? Illustrate.

Q5) Answer in brief :- (any four) **[20]**

- a) What is experiential learning? Write the principles of experiential learning.
- b) Explain any five principles of curriculum development.
- c) Explain the steps of curriculum development given by Hilda Taba.
- d) Write down the thoughts of Ravindranath Tagore on Teaching methods in Secondary Education.
- e) Write any ten recommendations given in the Bullock Report (1975).
- f) Enlist (five) merits and (five) limitations of using Questioning Method in the classroom.

▽▽▽▽

Total No. of Questions : 5]

P1324

[5147] - 202

S.Y. B.Ed. (General)

202 : KNOWLEDGE AND CURRICULUM & LANGUAGE
ACROSS CURRICULUM

(2015 Pattern)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

सूचना :-

- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे.
- 2) प्रश्नांच्या उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.
- 3) 15 गुणांच्या प्रश्नाचे उत्तर सुमारे 400-425 शब्दांत लिहा.
- 4) 5 गुणांच्या प्रश्नाचे उत्तर सुमारे 150-175 शब्दांत लिहा.
- 5) स्वच्छ व वाचनीय लेखन करावे.

प्रश्न 1) ज्ञान म्हणजे काय ? ज्ञाननिर्मितीचे स्रोत कोणते ते स्पष्ट करा. ज्ञान व कौशल्य यातील सहसंबंध सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

कृतीद्वारा अध्ययन म्हणजे काय ? वर्गअध्यापनात कृतीद्वारा राबविल्या जाणाऱ्या उपक्रमांमध्ये शिक्षकांची भूमिका स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) अभ्यासक्रम व पाठ्यक्रम यातील फरक स्पष्ट करून पाठ्यपुस्तकाची शिक्षकाला का आवश्यकता असते ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

राष्ट्रीय अभ्यासक्रम आराखडा 2005 तयार करताना कोणती मार्गदर्शक तत्त्वे विचारात घेतली ते सांगून राष्ट्रीय अभ्यासक्रम आराखडा 2005 ची वैशिष्ट्ये विशद करा.

प्रश्न 3) महात्मा गांधी यांचे माध्यमिक शिक्षणविषयक विचार खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

- अ) शिक्षणाची उद्दिष्टे
- ब) अध्यापन पद्धती व मूल्यमापन
- क) शिक्षक विद्यार्थी सहसंबंध

किंवा

बहुसंस्कृतिकता म्हणजे काय? बहुसंस्कृतिकतेमध्ये शिक्षकाची भूमिका खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा.

- अ) वर्गातील भूमिका
- ब) आवश्यक कौशल्य
- क) अध्ययन-अध्यापन कार्यनिती

प्रश्न 4) भाषा म्हणजे काय? भाषेचे अध्ययनातील महत्त्व स्पष्ट करून भाषेची वैशिष्ट्ये विशद करा. [15]

किंवा

वाचन कौशल्याची संकल्पना स्पष्ट करून. वाचनाच्या कोणत्याही दोन कार्यनिती उदाहरणाद्वारे स्पष्ट करा. विद्यार्थ्यांमध्ये वाचन क्षमता विकसित करण्यासाठी शिक्षक म्हणून तुम्ही काय प्रयत्न कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) [20]

- अ) अनुभवजन्य अध्ययन म्हणजे काय? अनुभवजन्य अध्ययनाची तत्त्वे लिहा.
- ब) अभ्यासक्रम विकसनाची कोणतीही पाच तत्त्वे स्पष्ट करा.
- क) हिल्डा टाबा यांचे अभ्यासक्रम विकसनाच्या प्रतिमानाचे टप्पे स्पष्ट करा.
- ड) रविंद्रनाथ टागोर यांचे माध्यमिक शिक्षणातील 'अध्यापन पद्धती' विषयी विचार लिहा.
- इ) बुलक अहवाल (1975) कोणत्याही दहा शिफारशी लिहा.
- फ) वर्गातील प्रश्नोत्तर पद्धतीचे प्रत्येकी पाच फायदे व मर्यादा लिहा.

Total No. of Questions : 5]

SEAT No. :

P1325

[Total No. of Pages : 4

[5147] - 203

S.Y. B.Ed. (General)

BED 203 : SCHOOL AND INCLUSIVE SCHOOL

(Credit System) (2015 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates :

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate marks.*
- 3) *Word limit for essay type questions is 400 to 425.*
- 4) *Word limit for short answers is 150 to 175.*

Q1) What is the need and importance of Inclusive Education? Explain various educational programmes for implementing Inclusive Education in schools?[15]

OR

What is Inclusive Education? How is mainstream school different from Inclusive school? Explain the benefits of an Inclusive school for :-

- a) Students
- b) Teachers
- c) Parents

Q2) What is learning disability? Which are the types of learning disabilities? Explain the instructional strategies to facilitate social, economic and cultural inclusion of these children. [15]

OR

What is ADHD? How will you identify ADHD students in your class? As a teacher what instructional strategies will you adopt to include these students in your class?

Q3) What are the challenges faced by an Inclusive school? Which infrastructural facilities are required to overcome these challenges? [15]

OR

P.T.O.

What are the characteristics of Inclusive schools? What are the current issues in Inclusion? How will you as a teacher ensure support and active participation of children in the classroom?

Q4) What are the qualities of an Inclusive Teacher? Explain any three training programmes for Inclusive Teachers. **[15]**

OR

Explain in detail the role of Teacher Educators for facilitating Inclusive Education.

Q5) Answer the following (any four) : **[20]**

- a) How does the PWD support Inclusive Education?
- b) How is the circle of Friends used as an Instructional strategy in Inclusive schools.
- c) What are the assistive technologies used for the visually impaired?
- d) What is the role of SSA in supporting Inclusive Education?
- e) Distinguish between a Special school and an Inclusive school.
- f) How will you develop an inclusive culture in your school?

▽▽▽▽

Total No. of Questions : 5]

P1325

[5147] - 203

S.Y. B.Ed. (General)

BED 203 : शाळा आणि समावेशक शाळा
(Credit System) (2015 Pattern)
(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

सूचना :-

- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
- 2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे गुण दर्शवितात.
- 3) 15 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्द मर्यादा 400 ते 425 शब्द आहे.
- 4) 5 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्द मर्यादा 150 ते 175 शब्द आहे.

प्रश्न 1) समावेशक शिक्षणाची गरज व महत्त्व काय आहे? शाळेमध्ये समावेशक समावेशक शिक्षणासाठी विविध शैक्षणिक उपक्रम कशाप्रकारे राबवाल ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

समावेशक शिक्षण म्हणजे काय? समावेशक शाळेपेक्षा मुख्य प्रवाहातील शाळा कशा प्रकारे भिन्न आहेत? खालील घटकांसाठी समावेशक शिक्षणाचे फायदे स्पष्ट करा.

- अ) विद्यार्थी
- ब) शिक्षक
- क) पालक

प्रश्न 2) अध्ययन अक्षमता म्हणजे काय? अध्ययन अक्षमतेचे विविध प्रकार कोणते? या मुलांच्या सामाजिक, आर्थिक आणि सांस्कृतिक समावेशनास चालना देण्यासाठी असलेल्या अनुदेशन योजना स्पष्ट करा. [15]

किंवा

एडी एच डी म्हणजे काय? तुमच्या वर्गात एडी एच डी असलेले विद्यार्थी कसे शोधाल? शिक्षक म्हणून आपण तुमच्या वर्गात अशा विद्यार्थ्यांचा समावेश करण्यासाठी शिक्षक म्हणून आपण अनुदेशन योजनाचा अवलंब कसा कराल ते स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) समावेशक शाळेसमोरील आव्हाने कोणती? ह्या आव्हानांना सामोरे जाण्यासाठी कोणकोणत्या भौतिक सुविधा असाव्यात. [15]

किंवा

समावेशक शाळेची गुणवैशिष्ट्ये कोणती? समावेशनासाठी सद्यःस्थितील महत्त्वाचे मुद्दे काणते? वर्गामध्ये मुलांच्या सक्रीय सहभागासाठी शिक्षक म्हणून तुम्ही कसा आधार घ्याल.

प्रश्न 4) समावेशक शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये कोणती? समावेशक शिक्षकासाठी असलेले कोणतेही तीन प्रशिक्षण कार्यक्रम स्पष्ट करा. [15]

किंवा

समावेशक शिक्षणाला चालना देण्यासाठी शिक्षक प्रशिक्षकांची भूमिका सविस्तर स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) [20]

- अ) पी.डब्ल्यु डी. कायदा समावेशक शिक्षणास कसा मदत करतो.
- ब) मित्र वर्तुळ समावेशक शाळेसाठी अनुदेशन योजना म्हणून कशी वापराल?
- क) दृष्टीदोष असणाऱ्यांसाठी कोण कोणते सहाय्यक तंत्रज्ञान वापरले जाते?
- ड) समावेशक शिक्षणास सहाय्यभुत म्हणून सर्व शिक्षा अभियानाची भूमिका काय आहे.
- इ) विशेष शाळा आणि समावेशक शाळा फरक लिहा.
- फ) तुम्ही तुमच्या शाळेमध्ये समावेशक संस्कृती कशी विकसित कराल.

Total No. of Questions : 5]

P1328

SEAT No. :

[Total No. of Pages : 37

[5147]-204

B.Ed. (General) (Second Year)

204 : Elective - 01

Guidance and Counselling

(2015 Pattern) (Credit System)

- 204- 01 Guidance and Counselling**
- 02 Human rights and Peace Education**
- 03 Women Education**
- 04 Life long Education**
- 05 Population Education and Family life education**
- 06 Education for sustainable development and Environ-
ment education.**
- 07 Disaster Management**
- 08 Inclusive Education**
- 09 Introduction to Educational Research.**

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:-

- 1) All questions are compulsory,*
- 2) Figures to the right indicate full marks.*
- 3) Essay type questions carry 15 marks and answers of the same are expected to be written in 400-425 words.*
- 4) Short answer type questions carry 5 marks and answers of the same are expected to be written in 130 to 150 words.*

P.T.O.

Q1) Explain the concept and need of guidance. Write any five principles of guidance with an example. **[15]**

OR

What are the seven point plan in guidance. Explain and five point plan in guidance with suitable example.

Q2) State the difference between directive and non-directive counselling with the help of following points : **[15]**

- i) Concept
- ii) Role of counsellor
- iii) Utility in counselling

OR

Explain the concept of counselling. Explain the principle and need of counselling in present set up with suitable example.

Q3) Explain the cumulative record and rating scale tool in guidance with the help of following points : **[15]**

- i) Concept
- ii) Merits and Limitations
- iii) Utility in guidance

OR

Explain the observation and interview technique in guidance with the help of following points:

- i) Concept
- ii) Merits and Limitations
- iii) Utility in guidance

Q4) Mention the qualities and professional ethics of counsellor. Explain role of school counsellor in counselling of student. **[15]**

OR

State the functions of educational guidance at elementary stage, secondary stage and higher stage with an example.

Q5) Write a short note (any four) : **[20]**

- a) Need of vocational guidance.
- b) Concept of eclectic counselling
- c) Questionnaire; tool of data collection in guidance
- d) Need of counselling for parents.
- e) Process of counselling
- f) Functions of educational guidance

Total No. of Questions : 5]

P1328

[5147]-204

B.Ed. (General) (Second Year)

(204 : Elective - 01) Guidance and counselling

मार्गदर्शन आणि समुपदेशन

(2015 Pattern) (Credit System)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना:
- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
 - 2) उजवीकडील अंक प्रश्नाचे गुण दर्शवितात.
 - 3) 15 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्द मर्यादा 400 ते 425.
 - 4) 5 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्द मर्यादा 130 ते 150.
-

प्रश्न 1) मार्गदर्शनाची संकल्पना आणि गरज स्पष्ट करा. मार्गदर्शनाचे कोणतेही पाच तत्वे उदाहरणासह लिहा. [15]

किंवा

मार्गदर्शनातील सप्तसूत्री योजना काय आहे. त्यापैकी मार्गदर्शनातील कोणत्याही पाच योजना सोदाहरणासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) निर्देशित आणि अनिर्देशित समुपदेशनातील फरक पुढील मुद्द्यांच्या आधारित सांगा. [15]

- अ) संकल्पना
- ब) समुपदेशकाची भूमिका
- क) समुपदेशनातील उपयुक्तता

किंवा

समुपदेशनाची संकल्पना स्पष्ट करा. सद्यस्थितीत समुपदेशनाची तत्वे आणि गरज योग्य उदाहरणासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) मार्गदर्शन साधनातील संकलित नोंदपत्रक आणि पदनिश्चयन श्रेणी खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

- अ) संकल्पना
- ब) गुण-मर्यादा
- क) मार्गदर्शनातील उपयुक्तता

किंवा

मार्गदर्शनातील निरीक्षण आणि मुलाखत तंत्र खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा.

- अ) संकल्पना
- ब) गुण-मर्यादा
- क) मार्गदर्शनातील उपयुक्तता

प्रश्न 4) समुपदेशकाची गुणवैशिष्ट्ये आणि व्यावसायिक नितीतत्वे सांगा. विद्यार्थ्यांना समुपदेशन करताना शालेय समुपदेशकाची भूमिका स्पष्ट करा. [15]

किंवा

प्राथमिक स्तर, माध्यमिक स्तर आणि उच्च माध्यमिक स्तरावरील शैक्षणिक मार्गदर्शनाची कार्ये सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) टिपा लिहा. (कोणतेही चार) [20]

- अ) व्यावसायिक मार्गदर्शनाची गरज
- ब) सर्वसारसंग्राहक समुपदेशनाची संकल्पना
- क) प्रश्नावली-मार्गदर्शनातील माहिती संकलनाचे साधन
- ड) पालकांसाठी समुपदेशनाची गरज
- इ) समुपदेशनाची प्रक्रीया
- फ) शैक्षणिक मार्गदर्शनाचे कार्ये

Total No. of Questions : 5]

P1328

[5147]-204

S.Y. B.Ed. (General)

204 : 02 - Elective Subjects

Education for Human Rights & Peace Education

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:-

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate full marks.*
- 3) *Essay type questions carry 15 marks and answers of the same are expected to be written in 400-425 words.*
- 4) *Short answer type questions carry 5 marks and answers to the same are expected to be written in 130 to 150 words.*

Q1) What is the meaning of vulnerable & disadvantaged group? Which kind of remedies will follow by you to develop the vulnerable & disadvantaged group, explain it with suitable examples. **[15]**

OR

What is the meaning of Human Rights Education. As a teacher, which teaching methods are useful for human rights education, explain it with suitable examples.

Q2) What is the meaning of Human rights. Explain the need of human rights with reference to: **[15]**

- a) Physical need
- b) Mental need
- c) Social need
- d) Economical need

OR

What is meant by child rights? Explain the need & importance of child rights. Write down the child rights given by UNCRC & Indian constitution.

Q3) What is the meaning of Peace Education? Write down the factors which create violence As a teacher, which efforts you will take to maintain peace. [15]

OR

Explain the concept of peace education. Explain the philosophy of Swami Vivekanand with reference to peace education.

Q4) Write down the need of peace education in contemporary society. Explain the role of school & teacher in the development of skills & values while peace building in students. [15]

OR

What is the meaning of cultural & personal principles? Explain the concept of cultural & personal principles with suitable examples.

Q5) Answer the following (any four) : [20]

- a) Explain the Concept of Human Rights with the reference of international context.
- b) Write down the thoughts of Gijubhai Badhecha regarding peace education.
- c) Explain the role of teacher to developmental strength in students regarding peace education.
- d) Explain the role of teacher in development of positive attitude for peace building in students.
- e) Which declarations are stated by UNESCO regarding child rights.
- f) To improve the lifestyle of victims, which efforts you will take as a teacher.

Total No. of Questions : 5]

P1328

[5147]-204

S.Y. B.Ed. (General)

204-02-Elective Subjects

Education for Human Rights & Peace Education

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना:
- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
 - 2) उजवीकडील अंक प्रश्नाचे गुण दर्शवितात.
 - 3) 15 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्द मर्यादा 400 ते 425.
 - 4) 5 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्द मर्यादा 130 ते 150.

प्रश्न 1) संवेदनक्षम आणि वंचित गट म्हणजे काय? तुम्ही एक शिक्षक म्हणून संवेदनक्षम आणि वंचित गटाच्या विकासासाठी कोण-कोणत्या उपाय योजना कराल, उदाहरणासह स्पष्ट करा. [15]

किंवा

मानवी हक्क शिक्षण म्हणजे काय? मानवी हक्क शिक्षणासाठी तुम्हाला एक शिक्षक म्हणून कोणत्या अध्यापन पध्दती उपयोगी ठरू शकतात, ते उदाहरणासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) मानवी हक्क म्हणजे काय? खालील मुद्द्यांच्या आधारे मानवी हक्काची गरज उदाहरणासह स्पष्ट करा. [15]

- अ) शारीरिक गरज
- ब) मानसिक गरज
- क) सामाजिक गरज
- ड) आर्थिक गरज

किंवा

बाल हक्क म्हणजे काय? बाल हक्काची गरज व महत्त्व स्पष्ट करा. UNCRC आणि भारतीय संविधानाने सांगितलेले बाल हक्क कोणते?

प्रश्न 3) शांततेसाठीचे शिक्षण म्हणजे काय? अशांतता निर्माण करणारे घटक कोणते? एक शिक्षक म्हणून शांतता टिकवून ठेवण्यासाठी तुम्ही कोणते प्रयत्न कराल. [15]

किंवा

शांततेसाठीच्या शिक्षणाची संकल्पना स्पष्ट करा. स्वामी विवेकानंद यांचे तत्त्वज्ञान शांततेसाठीच्या शिक्षणाच्या अनुषंगाने स्पष्ट करा.

प्रश्न 4) शांततेसाठीच्या शिक्षणाची सद्यस्थितीतील गरज स्पष्ट करा. शांतता उभारणीसाठी विद्यार्थ्यांमध्ये कौशल्य आणि मूल्य यांच्या विकासासाठी शाळा व शिक्षकाची भूमिका स्पष्ट करा. [15]

किंवा

सांस्कृतिक व वैयक्तिक नीतीतत्वे म्हणजे काय? सांस्कृतिक व वैयक्तिक नीतीतत्वांची संकल्पना विविध उदाहरणासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) [20]

- अ) मानवी हक्काची संकल्पना आंतरराष्ट्रीय संदर्भानुसार स्पष्ट करा.
- ब) गिजूभाई बघेचा यांचे शांतता शिक्षणासाठीचे विचार थोडक्यात लिहा.
- क) विद्यार्थ्यांचे शांतता शिक्षणा संदर्भात मानसिक धैर्य वाढविण्यासाठी शिक्षकाची भूमिका स्पष्ट करा.
- ड) शांतता उभारणीसाठी विद्यार्थ्यांमध्ये सकारात्मक दृष्टिकोन विकसित करण्यासाठी शिक्षक म्हणून तुम्ही काय कराल?
- इ) संयुक्त राष्ट्राने बाल हक्कांसाठी कोणत्या घोषणा केलेल्या आहेत?
- फ) पीडीत व्यक्तींचे जीवनमान सुधारण्यासाठी तुम्ही एक शिक्षक म्हणून कोणते प्रयत्न कराल?

Total No. of Questions : 5]

P1328

[5147]-204

B.Ed. (General)

204-03-Elective Subjects

Women Education

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:-

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate full marks.*
- 3) *Word limit for essay type questions is expected to be written in 400-425 words.*
- 4) *Word limit for short answer questions is expected to be written in 130-150 words.*

Q1) State the general objectives of women education. State the benefits of women education. **[15]**

OR

What are the challenges and issues of women education. Suggest remedies to overcome issues of women education of the current times.

Q2) Trace the history of women education Post Independent India. Compare the development of the women education in Modern India and Vedic times. **[15]**

OR

State the development of education for girls during the medieval times. State the obstacles for women education during medieval times.

Q3) Explain the contribution of Mahatma Gandhi for womens education. How will you apply his thoughts to overcomes problems in women education today. **[15]**

OR

Explain the thoughts of Babasaheb Ambedkar towards the education of girls. How did his contribution help towards the cause of women education Elaborate.

Q4) Write the various constitutional provisions for women education and Explain the role of the government in promoting women education. **[15]**

OR

What is meant by women empowerment? Explain the steps taken by the government for women empowerment.

Q5) Write short notes (any four) : **[20]**

- a) The recommendations of the national policy of education (1986) for the education of girls.
- b) Gender inequalities and effects on women education.
- c) Mahatma Jyotiba Phule and women's education.
- d) Objectives and goals of women education during the ancient times.
- e) State programmes to be implemented for the betterment of women's education.
- f) Impact of the great thinkers to women education.

Total No. of Questions : 5]

P1328

[5147]-204

B.Ed. (General)

204-03-Elective Subjects

स्त्री शिक्षण

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना:
- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
 - 2) उजवीकडील अंक प्रश्नाचे गुण दर्शवितात.
 - 3) 15 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्द मर्यादा 400 ते 425.
 - 4) 5 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्द मर्यादा 130 ते 150.

प्रश्न 1) स्त्री शिक्षणाची सर्वसाधारण उद्दिष्टे सांगा. स्त्री शिक्षणाचे फायदे सांगा. [15]

किंवा

स्त्री शिक्षणाची आव्हाने आणि प्रश्न काय आहेत? सद्यस्थितीतील स्त्री शिक्षणातील प्रश्न सोडविण्यासाठी उपाय सूचवा.

प्रश्न 2) स्वातंत्र्योत्तर भारतातील स्त्री शिक्षणाचा इतिहास सांगा. वैदिक काळ आणि आधुनिक भारतातील स्त्री शिक्षणाच्या विकासाची तुलना करा. [15]

किंवा

मध्ययुगीन काळातील मुलींच्या शिक्षणाचा विकास सांगा. मध्ययुगीन काळातील स्त्री-शिक्षणातील अडथळे सांगा.

प्रश्न 3) महात्मा गांधीजीचे स्त्री शिक्षणाबाबतचे योगदान स्पष्ट करा. गांधीजीचे स्त्री शिक्षणाबाबतचे विचार आजच्या स्त्री शिक्षणातील समस्या सोडविण्यासाठी तुम्ही कसे उपयोगात आणाल? [15]

किंवा

मुलींच्या शिक्षणाबाबत डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे विचार स्पष्ट करा. स्त्री शिक्षणाबाबत त्यांचे योगदान कसे उपयुक्त ठरले ते सविस्तर लिहा.

प्रश्न 4) स्त्री शिक्षणाबाबतच्या संविधानातील विविध तरतूदी लिहा आणि स्त्री शिक्षणाला चालना/प्रोत्साहन देण्यासाठीची शासनाची भूमिका स्पष्ट करा. [15]

किंवा

महिला सबलीकरण म्हणजे काय? महिला सबलीकरणासाठी शासनाने उचललेल्या पायऱ्या स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) टीपा लिहा. (कोणत्याही चार) [20]

- अ) मुलींच्या शिक्षणासाठी 1986 च्या राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणाने सूचविलेल्या शिफारशी
- ब) लिंगभेद आणि त्याचा स्त्रीशिक्षणावरील प्रभाव
- क) महात्मा ज्योतिबा फुले आणि स्त्री शिक्षण
- ड) प्राचीन काळातील स्त्री शिक्षणाची ध्येये आणि उद्दिष्टे
- इ) स्त्री शिक्षण सुधारणेसाठी राबविण्यात आलेले कार्यक्रम सांगा.
- फ) स्त्री शिक्षणासाठी थोर विचारवंतांचा प्रभाव

Total No. of Questions : 5]

P1328

[5147]-204

Second Year B.Ed. (General)

204-04 : Life Long Education

(2015 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:-

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate full marks.*

Q1) State the meaning and concept of life long learning. Explain the developing skills for life long learning. **[15]**

OR

State the concept of life long learning. Explain the importance of family learning.

Q2) Which are the new learning resources? How will you implement new learning resources for the community, explain it. **[15]**

OR

Explain the nature of creating environment for learning, with following points.

- a) Guidance
- b) Conseling
- c) Support

Q3) Explain the following tools and techniques for lifelong learning. **[15]**

- a) Personal learning action plan
- b) Empowering the learner
- c) Active citizenship

OR

Which are the tools and techniques for lifelong learning? Explain any two techniques with examples.

Q4) Explain the Carl Roger's learning theory with examples. **[15]**

OR

State the Robert Gagne's learning theory, and explain the educational importance.

Q5) Write short notes (solve any four) : **[20]**

- a) Learning for human resource development
- b) Importance of learning for community in school
- c) Basic skills for lifelong learning
- d) Concept of learning organization
- e) Importance of Carl Roger's learning theory.
- f) Importance of new learning resources for the community.

Total No. of Questions : 5]

P1328

[5147]-204

S.Y. B.Ed. (General)

204 - 04 : आजीवन शिक्षण (Life Long Education)

(2015 Pattern)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना: 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
2) उजवीकडील अंक प्रश्नाचे गुण दर्शवितात.

प्रश्न 1) आजीवन अध्ययनाचा अर्थ आणि संकल्पना सांगा. आजीवन अध्ययनाच्या विकसनांसाठी आवश्यक कौशल्ये स्पष्ट करा. [15]

किंवा

आजीवन अध्ययनाची संकल्पना सांगा. कौटुंबिक अध्ययनाचे महत्त्व स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) नवीन अध्ययनाचे स्रोत सांगून समाजासाठी त्याची अंमलबजावणी कशी कराल ते स्पष्ट करा. [15]

किंवा

खालील मुद्द्यांच्या आधारे पर्यावरणीय अध्ययनाचे स्वरूप स्पष्ट करा.

- अ) मार्गदर्शन
ब) समुपदेशन
क) आधार

प्रश्न 3) खालील आजीवन अध्ययनाची साधने व तंत्रे स्पष्ट करा. [15]

- अ) वैयक्तिक अध्ययनाचा कृतीयुक्त आराखडा
ब) अध्ययनार्थींची सक्षमता
क) नागरिकत्वासाठी सक्रीयता

किंवा

आजीवन अध्ययनातील साधने व तंत्रे कोणती? कोणतेही दोन तंत्रे उदाहरणासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 4) कॉर्ल रॉजर्स ची अध्ययन उपपत्ती उदाहरणांसह स्पष्ट करा. [15]

किंवा

रॉबर्ट गॅने यांची अध्ययन उपपत्ती सांगा आणि त्याचे शैक्षणिक महत्त्व स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) टीपा लिहा. (कोणत्याही चार) [20]

- अ) मानवी संसाधन विकासासाठी अध्ययन
- ब) समाजासाठी शाळेतील अध्ययनाचे महत्त्व
- क) आजीवन अध्ययनासाठी मूलभूत कौशल्ये
- ड) अध्ययन संघटनांची संकल्पना
- इ) कॉर्ल रॉजर्स ची अध्ययन उपपत्तीचे महत्त्व
- फ) समाजाकरिता नवीन अध्ययन स्रोताचे महत्त्व

Total No. of Questions : 5]

P1328

[5147]-204

B.Ed.

204-05 : Population Education and Family Life Education

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:-

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate full marks.*

Q1) Explain the concept of population education. Explain the need of population education in Indian context. **[15]**

OR

What are the characteristics of world population and Indian population? Which activity will you suggest to teach your students. While giving population education. Explain with examples.

Q2) Explain the problems arising due to population explosion. Write with the help of following points. **[15]**

- a) Social
- b) Economical
- c) Educational

OR

Explain the need of population control. State the planning and remedies for controlling problems of Indian population growth.

Q3) What is meant by Family Life Education? Write the objectives of family life education. State the role of value education in family life education. **[15]**

OR

Explain the importance of family life education with the help of following points :

- i) Marriage and married life
- ii) Family interactions
- iii) Adolescent life skill training

Q4) What do you mean by sexual health? What are the causes of HIV AIDS? Which Activities will you suggest to create awareness regarding sexual health.[15]

OR

Explain the role of government in promoting sexual health education. Write the role of N.G.O with example regarding sex education and health.

Q5) Write short notes (any four) : **[20]**

- a) Family life education for quality life
- b) Importance of life skill training.
- c) Need of awareness programme for sexually transmitted diseases.
- d) Objectives of sexual education for various ages.
- e) Need of HIV AIDS awareness programmes.
- f) Contribution of teacher in family life education

Total No. of Questions : 5]

P1328

[5147]-204

B.Ed. 204-05 : Elective Subjects

Population Education and Family Life Education

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना: 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
2) उजवीकडील अंक प्रश्नाचे गुण दर्शवितात.

प्रश्न 1) लोकसंख्या शिक्षणाची संकल्पना स्पष्ट करा. लोकसंख्या शिक्षणाची गरज भारतीय समाजाच्या संदर्भात स्पष्ट करा. [15]

किंवा

जागतिक लोकसंख्या आणि भारतीय लोकसंख्येची वैशिष्ट्ये कोणती? तुम्ही तुमच्या विद्यार्थ्यांना लोकसंख्या शिक्षण देण्यासाठी कोणते कार्यक्रम सूचवाल ते उदाहरणासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) लोकसंख्या विस्फोटामुळे समस्या निर्माण झाल्या त्या खालील मुद्द्याच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

- अ) सामाजिक
ब) आर्थिक
क) शैक्षणिक

किंवा

लोकसंख्या नियंत्रणाची आवश्यकता सांगून भारतीय लोकसंख्या वाढीच्या समस्येच्या संदर्भात केलेले नियोजन आणि उपाययोजना सांगा.

प्रश्न 3) कौटुंबिक जीवन शिक्षण म्हणजे काय? कौटुंबिक जीवन शिक्षणाची उद्दिष्टे लिहा. कौटुंबिक जीवन शिक्षणात मूल्य शिक्षणाची भूमिका सांगा. [15]

किंवा

खालील मुद्द्यांच्या आधारे कौटुंबिक जीवन शिक्षणाचे महत्त्व स्पष्ट करा.

- अ) विवाह आणि वैवाहिक जीवन
ब) कुटुंबातील आंतरक्रिया
क) कुमारवयीन मुलांसाठी जीवन कौशल्य प्रशिक्षण

प्रश्न 4) लैंगिक आरोग्य म्हणजे काय? एच.आय.व्ही. एड्स होण्याची कारणे कोणती? लैंगिक आरोग्याविषयी जागृती निर्माण करण्यासाठी तुम्ही कोणते उपक्रम सूचवाल. [15]

किंवा

लैंगिक आरोग्य शिक्षणातील शासनाची भूमिका स्पष्ट करा. लैंगिक शिक्षण व आरोग्य याबाबतीत बिगर शासकीय संस्थांचे योगदान उदाहरणासहित स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) टीपा लिहा. (कोणत्याही चार) [20]

- अ) उत्तम जीवनमानासाठी कौटुंबिक जीवन शिक्षण
- ब) जीवन कौशल्य प्रशिक्षणाचे महत्त्व
- क) लैंगिक संक्रमणजणित रोग (STD) जागृती कार्यक्रमाची गरज
- ड) विविध वयोगटासाठी लैंगिक शिक्षणाची उद्दिष्टे
- इ) HIV Aids जागृती कार्यक्रमाची आवश्यकता.
- फ) शिक्षकाचे कौटुंबिक जीवन शिक्षणातील योगदान

Total No. of Questions : 5]

P1328

[5147]-204

B.Ed. (General)

204-06 : Education for Sustainable Development and Environmental Education

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:-

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate full marks.*
- 3) *Word limit for 15 marks questions is 350-400 words.*
- 4) *Word limit for 5 marks questions is 150-200 words.*
- 5) *No supplements will be provided to the students.*

Q1) What do you mean by biological control? Explain biological control with respect to sustainable agriculture with examples. **[15]**

OR

What is sustainable development? Explain the role of teacher in promoting sustainable development.

Q2) Explain environmental education with the help of following points. **[15]**

- a) Meaning
- b) Scope
- c) Need
- d) Importance
- e) Role of teacher

OR

What is Biodiversity? Explain Biodiversity in India with suitable examples.

Q3) Explain the following concept with importance **[15]**

- a) Evolution
- b) Adaptation
- c) Diversity

OR

What are biotic and abiotic factors? Explain hydrosphere and its importance in life support system.

Q4) What is natural resource management? As a teacher which efforts will you take for community involvement in natural resource management. **[15]**

OR

Explain environmental conservation with the help of following points:

- a) Concept
- b) Need
- c) Importance
- d) Measures to be taken

Q5) Write answers in short (any four) **[20]**

- a) Suggest any five activities for biodiversity conservation
- b) Explain structure of any one ecosystem
- c) Concept of sustainable agriculture
- d) Role of teacher as environmental educator
- e) What are the causes of environmental degradation
- f) Role of individual in prevention of water pollution

Total No. of Questions : 5]

P1328

[5147]-204

B.Ed. (General)

204-06 : Education for Sustainable Development and Environmental Education

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना:
- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
 - 2) उजवीकडील अंक प्रश्नाचे गुण दर्शवितात.
 - 3) 15 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्द मर्यादा 350 ते 400.
 - 4) 5 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्द मर्यादा 150 ते 200.

प्रश्न 1) जैव नियंत्रण म्हणजे काय? जैव नियंत्रण ही संकल्पना शाश्वत शेती या मुद्द्याच्या आधारे सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

शाश्वत विकास म्हणजे काय? शाश्वत विकासाच्या वृद्धीसाठी शिक्षकाची भूमिका स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) पर्यावरण शिक्षण खालील मुद्द्याधारे स्पष्ट करा. [15]

- अ) अर्थ
- ब) व्याप्ती
- क) गरज
- ड) महत्व
- इ) शिक्षकाची भूमिका

किंवा

जैवविविधता म्हणजे काय? भारतातील जैवविविधता समर्पक उदाहरणाच्या साह्याने स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) खालील संकल्पना महत्वासह स्पष्ट करा. [15]

- अ) उत्क्रांती
- ब) अनुकूलन
- क) विविधता

किंवा

जैविक आणि अजैविक घटक म्हणजे काय? जलावरण आणि जीवन आधार प्रणालित त्याचे महत्व स्पष्ट करा.

प्रश्न 4) नैसर्गिक साधनस्रोतांच्या व्यवस्थापन म्हणजे काय? एक शिक्षक या नात्याने तुम्ही नैसर्गिक साधनस्रोतांच्या व्यवस्थापनात समाजाचा कशा प्रकारे सहभाग घ्याल. [15]

किंवा

पर्यावरण संवर्धन खालील मुद्द्याधारे स्पष्ट करा.

- अ) संकल्पना
- ब) गरज
- क) महत्व
- ड) आवश्यक उपाययोजना

प्रश्न 5) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) [20]

- अ) जैवविविधता संवर्धनासाठी कोणत्याही पाच कृती सुचवा
- ब) कोणत्याही एका परिसंस्थेची रचना स्पष्ट करा.
- क) शाश्वत शेतीची संकल्पना
- ड) पर्यावरण प्रशिक्षक म्हणून शिक्षकाची भूमिका
- इ) पर्यावरण न्हासाचे कारणे कोणती?
- फ) जल प्रदुषणाच्या प्रतिबंधना करिता प्रत्येकाची वैयक्तिक भूमिका

Total No. of Questions : 5]

P1328

[5147]-204

Second Year B.Ed. (General)

204-07 : Disaster Management

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:-

- 1) *All the questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate full marks.*
- 3) *Write answers in about 400-425 words for 15 marks questions.*
- 4) *Write answers in about 150 words for 5 marks questions.*

Q1) What do you mean by disaster? Explain natural and man-made disaster, How will you sensitise the students regarding man-made disaster occurring in the school. **[15]**

OR

What is the concept of disaster management? What are the steps of disaster management? Explain with illustration the mechanism of disaster management with reference to school campus.

Q2) What is the concept of disaster preparedness? Explain the disaster preparedness at individual and society level. How will you prepare yourself for educational institute. **[15]**

OR

What do you mean by disaster mitigation? Write the various ways of mitigation.

How will you handle?

- i) Control centre
- ii) Rescue teams
- iii) Casualty evacuation at educational institute level

Q3) What is meant by disaster risk reduction at school? How will you use the disaster risk reduction ways in the school effectively? **[15]**

OR

Explain the role of community in disaster management. How will you take the help of community in disaster management effectively?

Q4) Explain the concept of preventive disaster management. Develop the model to execute the long term activities for disaster management. **[15]**

OR

Explain the role of teacher and school in the disaster management.

Q5) Write in short (any four) : **[20]**

- a) Disaster Management Act 2005.
- b) Disposal of dead and records
- c) Teacher's role in risk reduction.
- d) Write the state Government policies for disaster management.
- e) Cycle of disaster management
- f) Explain the utility activities at ground zero security

Total No. of Questions : 5]

P1328

[5147]-204

Second Year B.Ed. (General)

204-07 : आपत्ती व्यवस्थापन

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना:
- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
 - 2) उजवीकडील अंक प्रश्नाचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
 - 3) 15 गुणांच्या प्रश्नासाठी सुमारे 400 ते 425 शब्दांत उत्तर लिहावे.
 - 4) 5 गुणांच्या प्रश्नासाठी सुमारे 150 शब्दांत उत्तर लिहावे.

प्रश्न 1) आपत्ती म्हणजे काय? नैसर्गिक व मानव-निर्मित आपत्ती स्पष्ट करा. शाळेमध्ये उत्पन्न होणाऱ्या मानवनिर्मित आपत्तीबाबत तुम्ही विद्यार्थ्यांना कशाप्रकारे जागरूक कराल? [15]

किंवा

आपत्ती व्यवस्थापन म्हणजे काय? आपत्ती व्यवस्थापनाच्या पायऱ्या कोणत्या? आपत्ती व्यवस्थापनाची प्रक्रिया शालेय परिसरासंदर्भात उदाहरणासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) 'आपत्ती सज्जता' ही संकल्पना काय आहे? वैयक्तिक व सामाजिक पातळीवर आपत्ती सज्जता स्पष्ट करा. तुम्ही शैक्षणिक संस्थेसाठी स्वतःची कशी सज्जता कराल? [15]

किंवा

आपत्ती उपशमन म्हणजे काय? आपत्ती उपशमनाचे विविध उपाय लिहा. तुम्ही पुढील गोष्टी कशाप्रकारे हाताळाल?

- अ) नियमन केंद्र
- ब) बचाव दल
- क) शैक्षणिक संस्था-पातळीवर जखमींचे स्थलांतर

प्रश्न 3) शाळेमध्ये आपत्ती जोखीम कमी करणे म्हणजे काय? आपत्ती जोखीम कमी करण्याचे उपाय तुम्ही शाळेमध्ये परिणामकारकपणे कसे योजाल? [15]

किंवा

आपत्ती व्यवस्थापनामध्ये समाजाची भूमिका स्पष्ट करा. आपत्ती व्यवस्थापनामध्ये तुम्ही समाजाची मदत परिणामकारकरित्या कशी घ्याल?

प्रश्न 4) प्रतिबंधात्मक आपत्ती व्यवस्थापन ही संकल्पना स्पष्ट करा. आपत्ती व्यवस्थापनासाठी दीर्घकालीन उपक्रम राबविण्यासाठी एका प्रतिमानाची निर्मिती करा. [15]

किंवा

आपत्ती व्यवस्थापनामध्ये शिक्षकांची व शाळेची भूमिका स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) [20]

- अ) आपत्ती व्यवस्थापन कायदा 2005
- ब) मृतांची नोंद व विल्हेवाट
- क) आपत्ती जोखीम कमी करण्यामध्ये शिक्षकांची भूमिका
- ड) आपत्ती व्यवस्थापनविषयक राज्य शासनाची धोरणे लिहा.
- इ) आपत्ती व्यवस्थापन चक्र
- फ) संपूर्ण सुरक्षिततेसाठी उपयुक्त उपक्रम स्पष्ट करा.

Total No. of Questions : 5]

P1328

[5147]-204

Second Year B.Ed. (General)

204-08 : Inclusive Education

(2015 Pattern) (Credit System)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:-

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate full marks.*
- 3) *Word limit for essay type questions is 400 to 425.*
- 4) *Word limit for short answer questions is 150 to 175.*

Q1) Explain the following concepts with suitable examples.

[15]

- a) Integrated education
- b) Mainstreaming
- c) Inclusive education

OR

Write in detail about the following policies with reference to special and inclusive education

- a) P.W.D. Act 1995
- b) SSA, National Curriculum Framework, 2005
- c) RTE, 2009

Q2) Explain the concept, need and importance of inclusive education.

[15]

OR

Discuss the philosophical approaches to inclusive education with suitable examples.

Q3) Elaborate the need of positive attitude development among teachers, students, parents and society towards inclusive education. **[15]**

OR

Explain the following competencies for inclusive education with suitable examples

- a) Knowledge
- b) Self-efficacy
- c) Skills regarding inclusion

Q4) Discuss the need of effective collaboration among policy makers, teacher educators, school administration, teachers and parents for successful inclusion of students in inclusive education. **[15]**

OR

How will you apply different instructional strategies for effective inclusive education.

Q5) Answer the following (any 4) **[20]**

- a) Explain the concept of special education
- b) What is the meaning of disability?
- c) What are the principles of inclusive education?
- d) What is the importance of attitude for inclusive education?
- e) Which are the social skills required for inclusive education?
- f) How will you develop an ideal inclusive school?

Total No. of Questions : 5]

P1328

[5147]-204

Second Year B.Ed. (General)

204-08 : समावेशक शिक्षण

(क्रेडिट सिस्टीम) (2015 पॅटर्न)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना:
- 1) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
 - 2) उजव्या बाजूकडील अंक प्रश्नाचे गुण दर्शवितात.
 - 3) 15 गुणांच्या प्रश्नांसाठी शब्दमर्यादा 400 ते 425 आहे.
 - 4) 5 गुणांच्या प्रश्नांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा 150 ते 175 आहे.

प्रश्न 1) खालील संकल्पना योग्य उदाहरणांसह स्पष्ट करा. [15]

- अ) एकात्म शिक्षण
- ब) मुख्य प्रवाहातील शिक्षण
- क) समावेशक शिक्षण

किंवा

विशेष आणि समावेशक शिक्षणाच्या संदर्भात खालील धोरणे सविस्तर लिहा.

- अ) पी.डब्ल्यु. डी. अॅक्ट 1995
- ब) सर्व शिक्षा SSA राष्ट्रीय अभ्याक्रम आराखडा (Framework) 2005
- क) आर. टी.ई. 2009

प्रश्न 2) समावेशक शिक्षणाची संकल्पना, गरज आणि महत्त्व स्पष्ट करा. [15]

किंवा

समावेशक शिक्षणासंबंधी तत्त्वज्ञानविषयक दृष्टीकोनांवर योग्य उदाहरणांसह चर्चा करा.

प्रश्न 3) समावेशक शिक्षणासंबंधी शिक्षक, विद्यार्थी, पालक आणि समाज यांच्यामध्ये सकारात्मक अभिवृत्ती विकसित होण्याची गरज यावर सविस्तर लिहा. [15]

किंवा

समावेशक शिक्षणासाठीच्या खालील क्षमता योग्य उदाहरणांसह स्पष्ट करा.

- अ) ज्ञान
- ब) स्व-क्षमता
- क) समावेशनाची कौशल्ये

प्रश्न 4) समावेशक शिक्षणामध्ये विद्यार्थ्यांचे यशस्वी समावेशन करण्यासाठी धोरणे बनवणारे, शिक्षक प्रशिक्षक , शालेय प्रशासक, शिक्षक आणि पालक यांच्यामधील परिणामकारक सहभागाची गरज यावर चर्चा करा.[15]

किंवा

परिणामकारक समावेशक शिक्षणासाठी विविध अनुदेशन योजनांचे उपयोजन कसे कराल?

प्रश्न 5) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) [20]

- अ) विशेष शिक्षणाची संकल्पना स्पष्ट करा.
- ब) दिव्यांग (Disability) म्हणजे काय?
- क) समावेशक शिक्षणाची तत्त्वे कोणती?
- ड) समावेशक शिक्षणासाठी अभिवृत्तीचे (Attitude) महत्त्व काय आहे?
- इ) समावेशक शिक्षणासाठी आवश्यक सामाजिक कौशल्ये कोणती?
- फ) आदर्श समावेशक शाळा कशी विकसित कराल?

Total No. of Questions : 5]

P1328

[5147]-204

B.Ed. (General)

204 : Introduction to Educational Research

(2015 Pattern)

Time : 3 Hours]

[Max. Marks : 80

Instructions to the candidates:-

- 1) *Answers of the two subjects should be written on the separate answer sheets.*
- 2) *All questions are compulsory.*
- 3) *Figures to the right of question indicate full marks.*
- 4) *Write answers in about 400-425 words for 15 marks questions.*
- 5) *Write answer in about 150 words for 5 marks questions.*

Q1) What is educational research? Write the characteristics of educational research? Explain any three areas of educational research according to your preference areas. **[15]**

OR

What is research? Explain the steps of writing research proposal with examples.

Q2) Explain the concept of fundamental and applied research? Explain the need of fundamental and applied research in the field of education with examples. **[15]**

OR

What is action research? What are the steps of action research? How action research is useful for teacher, explain with examples.

Q3) Write the concept of historical and experimental research methods? What is the need of experimental and research method in the field of education, explain it with examples. **[15]**

OR

Explain the concept and steps of survey research method? How survey method is useful in the field of education. Explain with examples.

Q4) What is questionnaire? What are the types of questionnaire? Write the characteristics of good questionnaire? As a researcher what precaution will you take while preparing questionnaire, explain with five points. **[15]**

OR

What is achievement test? What are the characteristic and merits of achievement test? Explain where the achievement test is used in the field of education?

Q5) Write any four of the following : **[20]**

- a) Explain the need of review of related literature
- b) What are the types of variables in research? Explain with reference to one statement of problem.
- c) What is research design? Explain the types of single group and two group research design.
- d) Write the characteristic feature and merits of rating scale.
- e) What is population & sample? Explain the types of nonprobability sampling techniques.
- f) What is hypothesis? Explain the three form of hypothesis with examples.

Total No. of Questions : 5]

P1328

[5147]-204

B.Ed.

204 : Introduction to Educational Research

(2015 Pattern)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

सूचना:

- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
- 2) उजवीकडील अंक प्रश्नाचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
- 3) 15 गुणांच्या प्रश्नासाठी सुमारे 400 ते 425 शब्दांत उत्तर लिहावे.
- 4) 5 गुणांच्या प्रश्नासाठी सुमारे 150 शब्दांत उत्तर लिहावे.

प्रश्न 1) शैक्षणिक संशोधन म्हणजे काय? शैक्षणिक संशोधनाची वैशिष्ट्ये लिहा? तुमच्या प्राधान्यक्रमानुसार शैक्षणिक संशोधनाची कोणतेही तीन क्षेत्रे स्पष्ट करा. [15]

किंवा

संशोधन म्हणजे काय? संशोधन आराखडा लिहिण्याच्या पायऱ्या उदाहरणासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) मूलभूत आणि उपयोजित संशोधनाची संकल्पना स्पष्ट करा? शैक्षणिक क्षेत्रात मूलभूत व उपयोजित संशोधनाची गरज का आहे हे सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

कृति संशोधन म्हणजे काय? कृतिसंशोधनाच्या पायऱ्या कोणत्या? कृति संशोधन शिक्षकाला कसे उपयोगी पडते हे उदाहरणासहित स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) ऐतिहासिक आणि प्रायोगिक संशोधन पध्दतीची संकल्पना लिहा? शैक्षणिक क्षेत्रात ऐतिहासिक आणि प्रायोगिक संशोधनाची गरज का आहे हे उदाहरणासह स्पष्ट करा. [15]

किंवा

सर्वेक्षण संशोधन पध्दतीची संकल्पना व पायऱ्या स्पष्ट करा. शिक्षणक्षेत्रात सर्वेक्षण पध्दत कशी उपयोगी ठरते हे उदाहरणासह स्पष्ट करा?

प्रश्न 4) प्रश्नावली म्हणजे काय? प्रश्नावलीचे प्रकार कोणते? चांगल्या प्रश्नावलीचे गुणवैशिष्ट्ये लिहा? प्रश्नावली तयार करताना संशोधकाने कोणती काळजी घेणे आवश्यक आहे हे पाच मुद्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

किंवा

संपादन चाचणी म्हणजे काय? संपादन चाचणीचे गुणवैशिष्ट्ये व मर्यादा कोणती? शैक्षणिक संशोधनात संपादन चाचणीचा कुठे कुठे वापर होतो हे स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) खालीलपैकी कोणतेही चार उत्तरे लिहा. [20]

- अ) संबंधित साहित्याचा आढावा घेण्याची गरज व मार्ग स्पष्ट करा?
- ब) संशोधनातील चलाचे प्रकार कोणते? एका समस्याविधानाच्या आधारे हे प्रकार स्पष्ट करा.
- क) संशोधन अभिकल्प म्हणजे काय? एकलगत व द्विगत अभिकल्प हे प्रकार स्पष्ट करा?
- ड) पदनिश्चयन श्रेणीची गुणवैशिष्ट्ये व मर्यादा लिहा.
- इ) जनसंख्या व नमुना म्हणजे काय? असंभाव्यता नमुना निवड तंत्राचे प्रकार स्पष्ट करा.
- फ) परिकल्पना म्हणजे काय? परिकल्पनांचे तीन प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा.

Total No. of Questions : 6]

SEAT No. :

P2214

[Total No. of Pages : 121

[5147]-205

S.Y. B.Ed. (General)

205 : ADDITIONAL PEDAGOGY COURSE

Understanding Disciplines and Pedagogy of School Subject

(205 - 01 to 205 - 28)

(2015 Pattern)

Time :3 Hours]

[Max. Marks :80

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate full marks.*
- 3) *Write answers in about 400-425 words for 15 marks questions.*
- 4) *Write answers in about 150 words for 5 marks questions.*

सूचना :

- 1) *सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे.*
- 2) *प्रश्नांच्या उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.*
- 3) *15 गुणांच्या प्रश्नाचे उत्तर सुमारे 400-425 शब्दांत लिहा.*
- 4) *5 गुणांच्या प्रश्नाचे उत्तर सुमारे 150 शब्दांत लिहा.*

P.T.O.

प्रश्न 1) साहित्य म्हणजे काय? मराठी साहित्याचे कोणतेही चार प्रकार खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

- अ) संकल्पना
- ब) स्वरूप
- क) वैशिष्ट्ये

किंवा

शब्दांच्या जाती कोणत्या ते सांगून शब्दांच्या जातींचे मुख्य प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही तीन) [15]

- अ) अलंकार म्हणजे काय? यमक अलंकार सोदाहरण स्पष्ट करा.
- ब) अक्षरगणवृत्ताची संकल्पना सोदाहरण स्पष्ट करा.
- क) मातृभाषेतील रस ही संकल्पना सांगून कोणताही एक रसप्रकार उदाहरणासह स्पष्ट करा.
- ड) अभंगाचे मुख्य प्रकार उदाहरणासह स्पष्ट करा.
- इ) जागतिक मराठी दिनास उपस्थित राहून उत्कृष्ट व्याख्यान दिल्याबद्दल तज्ज्ञ व्याख्याताचे आभार माननारे पत्र लिहा.

प्रश्न 3) योग्य पर्याय निवडून वाक्य पुन्हा लिहा. [10]

- i) अं व अः या दोन वर्णाना म्हणतात.
 - अ) स्वर
 - ब) व्यंजन
 - क) स्वरादी
 - ड) विसर्ग
- ii) शब्दांच्या एकूण जाती आहेत.
 - अ) दोन
 - ब) चार
 - क) सहा
 - ड) आठ
- iii) तो गाणे गातो. हे प्रयोगाचे उदाहरण आहे.
 - अ) कर्तरी प्रयोग
 - ब) कर्मणि प्रयोग
 - क) भावे प्रयोग
 - ड) यापैकी नाही

- iv) अव्ययीभाव समासात पद महत्वाचे असते.
 अ) पहिले ब) दुसरे
 क) तिसरे ड) चौथे
- v) मराठी व्याकरणामध्ये संधीचे एकूण प्रकार आहेत.
 अ) एक ब) दोन
 क) तीन ड) चार
- vi) वि. वा. शिरवाडकर यांनी नावाने कवितालेखन केले.
 अ) बालकवि ब) केशवसूत
 क) कुसुमाग्रज ड) बी
- vii) भुजंगप्रयात हा वृत्ताचा प्रकार आहे.
 अ) अक्षरगणवृत्त ब) मात्रावृत्त
 क) छंद ड) वरीलपैकी नाही
- viii) गर्जा जयजयकार क्रांतीचा, गर्जा जयजयकार हे रसप्रकाराचे उदाहरण आहे.
 अ) वीर रस ब) करुण रस
 क) शांत रस ड) हास्य रस
- ix) या दोन विभक्तींचे प्रत्यय समान आहेत.
 अ) प्रथमा व द्वितीया ब) द्वितीया व चतुर्थी
 क) तृतीया व चतुर्थी ड) प्रथमा व तृतीया
- x) अँ आणि आँ हे दोन स्वर मराठीत भाषेतून आले आहेत.
 अ) इंग्रजी ब) फार्शी
 क) पोर्तुगीज ड) डच

प्रश्न 4) समवाय म्हणजे काय? अध्यापनातील समवायाचे महत्त्व सांगून मराठीचा इतर विषयाशी असणारा समवाय सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

मराठी गद्य अध्यापनाच्या विविध अध्यापन पध्दती सांगा. माध्यमिक स्तरावर नाट्यीकरण पध्दतीचा अध्यापनामध्ये वापर कसा कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) चांगल्या पाठ्यपुस्तकाचे निकष सांगून तुम्ही अभ्यासलेल्या कोणत्याही एका इयत्तेच्या पाठ्यपुस्तकाचे परीक्षण करा. [15]

किंवा

मराठी विषय शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये सांगा. मराठी विषय शिक्षकाचे इतर विषय शिक्षकापेक्षा असणारे वेगळेपण सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 6) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन) [10]

- अ) मराठी शिक्षणाशी संबंधित समस्या स्पष्ट करा.
- ब) मराठी विषयाच्या पद्य अध्यापनाची उद्दिष्टे स्पष्ट करा.
- क) विद्यार्थ्यांमध्ये स्त्री-पुरुष समानता हा गाभाघटक रूजविण्यासाठी शिक्षक म्हणून तुम्ही कोणते प्रयत्न कराल?
- ड) मराठी विषयाच्या अध्यापनात तंत्रज्ञानाचा वापर कसा कराल ते स्पष्ट करा.

प्रश्न 1) संज्ञा की परिभाषा लिखिए। संज्ञा के विभिन्न भेदों को सोदाहरण स्पष्ट कीजिए। [15]

अथवा

अ) निम्नलिखित विषयों में से किसी एक विषय पर 250 से 300 शब्दों में निबंध लिखिए: [10]

- i) यदि पाठशालाएँ न होती.....
- ii) मैं 500 रूपया बोल रहा हूँ।
- iii) अतिवृष्टि : एक भीषण समस्या

ब) प्रगति प्रकाशन को हिंदी विषय के पुस्तकों की माँग हेतू पत्र का प्रारूप लिखिए। [5]

प्रश्न 2) किन्हीं तीन प्रश्नों के उत्तर 130 से 150 शब्दों में लिखिए। [15]

- अ) मध्यकाल की विशेषताएँ लिखिए।
- ब) 'कबीरदास' के काव्य की विशेषताएँ लिखिए।
- क) 'प्रेमचंद्र' जी को उपन्यास सम्राट क्यों कहा जाता है?
- ड) 'हरिवंशराय बच्चन' जी का साहित्यिक परिचय लिखिए।
- इ) 'भारतेंदु हरिश्चंद्र' जी को आधुनिक हिंदी साहित्य का जन्मदाता क्यों कहा जाता है?

प्रश्न 3) अ) उचित जोड़ियाँ मिलाइए - [5]

i) अव्यय	अ) ऊ
ii) मुहावरा	ब) नौकरी मिल गई
iii) स्वर	क) संबंध सूचक
iv) वर्तमान काल	ड) छात्र और अनुशासन
v) वैचारिक निबंध	इ) मुँह फेरना
	फ) एक गाँव

- ब) एक वाक्य में उत्तर लिखिए : [5]
- i) 'शिकारी राजकुमार' कहानी के रचनाकार कौन है?
 - ii) 'जनगीत' इस काव्य के कवि का नाम लिखिए।
 - iii) 'सूरमा' शब्द का शब्दार्थबोध लिखिए।
 - iv) 'गवारा न करना' इस मुहावरों का अर्थ लिखिए।
 - v) '79' इस अंक को शब्दों में लिखिए।

प्रश्न 4) आदर्श पाठ्यपुस्तक के लक्षण लिखिए। उन लक्षणों के आधारपर 9 से 12 तक की किसी भी एक कक्षा के पाठ्यपुस्तक का विश्लेषण किजिए। [15]

अथवा

माध्यमिक स्तर पर हिंदी विषय का स्थान स्पष्ट किजिए। उच्च माध्यमिक स्तर पर हिंदी भाषा अध्यापन के उद्देश लिखिए।

प्रश्न 5) पद्य अध्यापन के उद्देश्यों पर प्रकाश डालते हुए, पद्य अध्यापन की विविध पध्दतियोंका वर्णन कीजिए। [15]

अथवा

हिंदी अध्यापक के सामान्य और विशेष गुण लिखकर, हिंदी का कुशल अध्यापक बनने के लिए आप कौन से प्रयास करेंगे।

प्रश्न 6) निम्नलिखित में से किन्हीं दो के उत्तर 130 से 150 शब्दों में लिखिए। [10]

- अ) हिंदी भाषा विषय की विधा के आधार पर संरचना
- ब) आशय विश्लेषण का महत्त्व
- क) भाषा प्रयोगशाला का रखरखाव
- ड) अध्ययन के स्रोत

Instructions to the candidates:

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate full marks.*
- 3) *Word limit for essay type questions is expected to be written in 400-425 words.*
- 4) *Word limit for short answer questions is expected to be written in 130-150 words.*

Q1) Enlist the kinds of sentences of English. Explain those with suitable examples. [15]

OR

Write the concept of Vowels & Consonants. Explain these two concepts with suitable examples.

Q2) Answer the following (any three) : [15]

- a) Write down a review on English novel, by your choice, written by Indian writer.
- b) Draft one Educational News.
- c) Prepare a speech on 'Women Empowerment'.
- d) Describe the event of 'Sport's Day'.
- e) Write an article on 'Responsibilities of a teacher in 21st Century'.

Q3) Do as Directed. [10]

- a) Megha eats a mango. (change the voice)
- b) Gold is _____ precious metal. (use proper Article)
- c) Ramesh said, "I am very busy". (change into Indirect Speech)
- d) Daya broke the glass. (Add a question tag)

- e) It was John who _____ the window. (choose proper option from following)
- i) break ii) broke
iii) broken iv) breaking
- f) The conductor moves his baton vigorously.
(Underline the noun from the above sentence)
- g) He lost lands money reputation and friends.
(Use proper punctuation marks)
- h) The news is too good to be true. (Remove 'too')
- i) He is greater than I. (Change into Negative Sentence)
- j) I write a letter (change into past tense)

Q4) Explain the nature and scope of subject English. What are the qualities and competencies of English Teacher? **[15]**

OR

Explain the place of English in Secondary School curriculum. What are the objectives of teaching English at secondary level? Explain with examples.

Q5) Explain Direct Method with reference to _____ **[15]**

a) Concept and Features.
b) Merits and Demerits.
c) Educational Implications.

OR

Explain the concept, need and importance of learning resources. Explain any two traditional learning resources with suitable examples.

Q6) Short Answer Questions. (any two) **[10]**

a) Communicative Approach.
b) Explain the correlation of subject English with other two school subjects.
c) Language laboratory.
d) Inductive and Deductive methods.

Q1) Write down the information of alphabets in Sanskrit language. Explain the forms of words in Sanskrit. [15]

OR

What is Adjective? Explain the types of Adjectives in Sanskrit with illustrations.

Q2) Answer any 3 of the following : [15]

- Explain the concept of कारक with examples.
- Explain व्यंजन-संधी with examples.
- Explain the rules of writing in Sanskrit.
- Explain द्वंद्व compound with illustrations.
- Explain the concept of causal (प्रयोजक वाक्यरचना)

Q3) A) Recognize the forms : [5]

- वनात्
- कविः
- वृक्षे
- खेलसि
- भवति

B) Match the pairs : [5]

'A'

- अभिज्ञानशाकुन्तलम्
- कर्णभारः
- नाट्यशास्त्रम्
- अष्टादशपुराणानि
- रामायणम्

'B'

- वाल्मीकिः
- व्यासः
- भासः
- भरतमुनीः
- कालिदासः
- बाणभट्टः

Q4) Explain the structure of Sanskrit subject in detail.

[15]

OR

Explain the co-relation of Sanskrit subject with the following school subjects:

- a) Hindi
- b) Geography
- c) Mathematics

Q5) Analyze the text-book of Sanskrit subject of 11th std.

[15]

OR

Explain the essential qualities of Sanskrit subject-teacher.

Q6) Answer any two of the following :

[10]

- a) Write down the objectives of teaching Sanskrit at Higher-Secondary-level.
- b) How will you inculcate the life-skills through Sanskrit subject?
- c) Explain the place of Sanskrit subject in the syllabus of Higher-Secondary-level.
- d) Write down the methods of teaching poetry in Sanskrit.

प्रश्न 1) संस्कृत भाषेतील वर्णमालेची माहिती लिहा. संस्कृतातील शब्दरूपांचे प्रकार स्पष्ट करा. [15]

किंवा

विशेषण म्हणजे काय? संस्कृत भाषेतील विशेषणांचे प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) खालीलपैकी कोणत्याही तीन प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. [15]

- अ) कारक संकल्पना सोदाहरण स्पष्ट करा.
- ब) व्यंजन-संधी सोदाहरण स्पष्ट करा.
- क) संस्कृत लेखनाचे नियम स्पष्ट करा.
- ड) द्वंद्व समास सोदाहरण स्पष्ट करा.
- इ) प्रयोजक वाक्यरचना संकल्पना स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) अ) रूपे ओळखा. [5]

- i) वनात्
- ii) कविः
- iii) वृक्षे
- iv) खेलसि
- v) भवति

ब) योग्य जोड्या लावा. [5]

'अ'	'ब'
i) अभिज्ञानशाकुन्तलम्	अ) वाल्मीकि :
ii) कर्णभारः	ब) व्यासः
iii) नाट्यशास्त्रम्	क) भासः
iv) अष्टादशपुराणानि	ड) भरतमुनीः
v) रामायणम्	इ) कालिदासः
	फ) बाणभट्टः

प्रश्न 4) संस्कृत विषयाची संरचना सविस्तर स्पष्ट करा. [15]

किंवा

संस्कृत विषयाचा खालील शालेय विषयांसोबतचा समवाय स्पष्ट करा.

- अ) हिंदी
- ब) भूगोल
- क) गणित

प्रश्न 5) इयत्ता 11 वी च्या संस्कृत विषयाच्या पाठ्यपुस्तकाचे विश्लेषण करा. [15]

किंवा

संस्कृत विषयाच्या शिक्षकांची आवश्यक गुणवैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.

प्रश्न 6) खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे थोडक्यात लिहा. [10]

- अ) उच्च-माध्यमिक-स्तरावरील संस्कृत अध्यापनाची उद्दिष्टे लिहा.
- ब) संस्कृत विषयाच्या अध्यापनाद्वारे जीवन-कौशल्यांची रूजवणूक कशी कराल?
- क) उच्च-माध्यमिक-स्तरावरील अभ्यासक्रमात संस्कृत विषयाचे स्थान स्पष्ट करा.
- ड) संस्कृत सुभाषित-अध्यापन-पध्दती लिहा.

3- خط نویسی اصناف-----کی ایک قسم ہے۔

(نظم، مضمون، نثر)

4- شاعر مشرق-----کو کہا جاتا ہے۔

(حالی، شبلی، آقبال)

5- -----یہ علامت فجائیہ جملے کے آخر میں لگائی جاتی ہے۔

(؟، !، ؛)

15 4- اُردو زبان پڑھانے کے اغراض و مقاصد لکھیے۔ اعلیٰ سطح (Higher Secondary) کے نصاب میں اُردو زبان کی اہمیت لکھیے۔

OR

4- مواد کا تجزیہ کیا ہے؟ بارہیوں جماعت کی کتاب کے کسی ایک سبق کے مواد کا تجزیہ کیجئے۔
15 5. تدریس نظم کے مختلف طریقے لکھیے۔ اعلیٰ جماعتوں میں تدریس نظم کے کونسے طریقے استعمال کیے جائیں گے۔

OR

15 5- تدریس نثر کے مختلف طریقے لکھیے۔ اعلیٰ جماعت میں تدریس نثر کو دلچسپ بنانے کے لیے آپ کن سرگرمیوں کا انعقاد کرونگے۔

10 6- کوئی دو کے جواب لکھیے۔

1- کتاب کا تجزیہ کی اہمیت لکھیے۔

2- تدریس قواعد کے مختلف طریقے لکھیے۔

3- اُردو زبان کی ساخت بنائیے۔

4- بلند خوانی کی اہمیت لکھیے۔

Q1) Explain the teachings of Buddhism with reference to following points :- [15]

- a) Aryasatyas
- b) Eight Fold Path
- c) Panchasheel

OR

Explain vedic culture with reference to following points.

- a) Aryan's Administration
- b) Aryan's Economic Life
- c) Aryan's Social Life

Q2) Answer in brief (any three) [15]

- a) Functions of Newspapers.
- b) Nature of contemporary History.
- c) Types of Mass Media.
- d) Need of Constitution.
- e) Challenge before democracy regarding participation.

Q3) Fill in the blanks :- [5]

- a) The remains of a Great Bath have been discovered at _____.
(Mohenjodaro, Lothal, Kalibangan)
- b) Industrial Revolution came into being first in _____ of Asia continent.
(India, China, Japan.)
- c) Balkan Area was the part of _____ Empire.
(Germany, Austria, Turkastan)
- d) _____ became America's First President.
(Thomas Jefferson, George Washington, Thomas Penn)
- e) _____ was the first Chief Minister of the Sanyukta Maharashtra.
(Vasant Dada Patil, Yashvantrao Chavan, Shankarrao Chavan)

Q4) Match the pairs :

[5]

Group A

- i) Manohar Joshi
- ii) Sudhakarrao Naik
- iii) Vasantdada Patil
- iv) Shivajirao Nilangekar
- v) Sharad Pawar

Group B

- a) Water conservation
- b) Lok Nyayalaya
- c) Matoshri Vruddhashram Scheme
- d) Non Grants Schools
- e) Renaming of Colaba as Raigad
- f) Women's Policy

Q4) Explain the principles and Maxims in History Teaching with suitable examples.

[15]

OR

What is technology based learning resources? How these can make teaching and learning process effective for History subject? Explain it with examples.

Q5) What precautions will you take while preparing unit test? Differentiate between Achievement Test and Diagnostic Test. Explain the importance of Remedial Teaching for students progress.

[15]

OR

Define unit plan. Explain the need of unit plan and which precaution should be taken by History Teacher while doing unit plan.

Q6) Answer in brief (any 2) :

[10]

- a) Need of content cum Methodology.
- b) Importance of Historical Research.
- c) Limitations of E-learning resources in History Teaching.
- d) State the external factors of a Civics Textbook Analysis.

प्रश्न 1) बौद्ध धर्माची शिकवण पुढील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

- अ) आर्यसत्य
- ब) अष्टांग मार्ग
- क) पंचशील

किंवा

वैदिक संस्कृती खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा.

- अ) आर्यांची राज्य व्यवस्था
- ब) आर्यांचे आर्थिक जीवन
- क) आर्यांचे सामाजिक जीवन

प्रश्न 2) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही तीन) [15]

- अ) वर्तमानपत्रांची कार्ये
- ब) समकालीन इतिहासाचे स्वरूप
- क) समूह संपर्क माध्यमांचे प्रकार
- ड) संविधानाची गरज
- इ) लोकशाही समोरील सहभागा विषयीचे आव्हान

प्रश्न 3) रिकाम्या जागा भरा. [5]

- अ) भव्य स्नानगृहाचे अवशेष येथे सापडले.
(मोहेनजोदडो, लोथल, कालीबंगन)
- ब) आशिया खंडात या देशात सर्वप्रथम औद्योगिक क्रांती घडून आली.
(भारत, चीन, जपान)
- क) बाल्कन प्रदेश च्या साम्राज्यात मोडणारा प्रदेश आहे.
(जर्मनी, ऑस्ट्रिया, तुर्कस्तान)
- ड) हे अमेरिकेचे पहिले राष्ट्राध्यक्ष होते.
(थॉमस जेफरसन, जॉर्ज वॉशिंग्टन, थॉमस पेन)
- इ) संयुक्त महाराष्ट्राचे पहिले मुख्यमंत्री हे होते.
(वसंतदादा पाटील, यशवंतराव चव्हाण, शंकरराव चव्हाण)

- प्रश्न 4) जोड्या लावा : [5]
‘अ’	‘ब’
i) मनोहर जोशी	अ) जलसंधारण
ii) सुधाकरराव नाईक	ब) लोकन्यायालय
iii) वसंतदादा पाटील	क) मातोश्री वृध्दाश्रम योजना
iv) शिवाजीराव पाटील निलंगेकर	ड) विना अनुदानित शाळा/महाविद्यालय
v) शरद पवार	इ) कुलाबा जिल्ह्याचे रायगड असे नामकरण
	फ) महिला धोरण

- प्रश्न 4) इतिहास अध्यापनाची तत्वे व सूत्रे सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

तंत्रज्ञानाधारित अध्ययन स्रोत म्हणजे काय? परिणाम कारक इतिहास अध्ययन-अध्यापन होण्यासाठी या स्रोतांचा वापर तुम्ही कसा कराल हे सोदाहरण स्पष्ट करा.

- प्रश्न 5) घटक चाचणी तयार करतांना कोणत्या बाबी विचारात घ्याल? संपादन चाचणी व नैदानिक चाचणी यातील फरक स्पष्ट करा. विद्यार्थ्यांच्या प्रगतीसाठी उपचारात्मक अध्यापनाचे महत्व स्पष्ट करा. [15]

किंवा

घटक नियोजन म्हणजे काय? घटक नियोजनाची गरज स्पष्ट करा. घटक नियोजन करताना इतिहास शिक्षकाने कोणती दक्षता घ्यावी.

- प्रश्न 6) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन) [10]

- आशययुक्त अध्यापन पध्दतीची गरज
- ऐतिहासिक संशोधनाचे महत्व
- इतिहास अध्यापनात ई-अध्ययन स्रोतांच्या मर्यादा
- नागरीकशास्त्राच्या पाठ्यपुस्तक विश्लेषणाचे बाह्य निकष सांगा.

- Q1)** a) What are temperature? Explain the affecting factors on temperature. [8]
b) Explain the causes of earthquake. [7]

OR

- a) What are Graticule? Explain graticule with suitable diagram. [8]
b) Explain effects of volcano. [7]

- Q2)** Write short answer type questions (any three) : [15]

- a) Explain Raingauge with suitable diagram.
b) What are the Tertiary occupation? Explain the characteristics of tertiary occupation.
c) Explain the causes of population explosion.
d) Write short note-Indian Island.
e) Explain the types of maps.

- Q3)** a) Rewrite the following sentences after filling the blanks with appropriate words from the brackets. [5]

- i) A line on a map joining places of equal elevation on is called a/an _____
(Contour, Isophyte, Isotherm)
- ii) Plants produce food through _____ with the help of solar energy.
(Photosynthesis, Respiration, Interaction)
- iii) Area wise India is a the _____ largest country in the world.
(Fifth, Sixth, Seventh)
- iv) The _____ range is considered as the world's highest mountain range.
(Himalaya, Aravalli, Satpuda)
- v) _____ project is built on the Satluj river.
(Bhakra-Nangal, Hirakud, Jayakwadi)

b) Match the following : [5]

'A'

- i) Jayakwadi
- ii) Desert
- iii) Primary occupation
- iv) Secondary occupation
- v) Tertiary occupation

'B'

- a) Livestock
- b) Production of Ironland and Steel
- c) Giving tin wash to cooking utensils
- d) Godawari
- e) Camel
- f) Yak

Q4) What is correlation? What are different types of correlation? Explain correlation of Geography with History and science with suitable examples. [15]

OR

Describe the Internal and External aspects of a good text-book Evaluation. Why text book Evaluation is necessary for a Geography Teacher?

Q5) Write in detail the difference between 'Journey' and 'Excursion' methods of teaching geography with the help of following points. [15]

- a) Nature
- b) Characteristics
- c) Advantages
- d) Limitation
- e) Role of the teacher

OR

Explain the traditional learning resources of Geography. Explain qualities of good geography teacher with examples.

Q6) Write the following any two questions. [10]

- a) How will you use maps effectively in teaching geography with suitable example.
- b) Suggest activities for inculcation of values 'Scientific Attitude' and 'Gender Equality'.
- c) Explain the need of content Analysis for teaching Geography.
- d) Explain merits and demerits of 'Project Method'.

प्रश्न 1) अ) तापमान म्हणजे काय? तापमानावर परिणाम करणारे घटक स्पष्ट करा. [8]

ब) भूकंपाची कारणे स्पष्ट करा. [7]

किंवा

अ) वृत्तजाळी म्हणजे काय? वृत्तजाळी आकृतीसह स्पष्ट करा. [8]

ब) ज्वालामुखीचे परिणाम स्पष्ट करा. [7]

प्रश्न 2) खालीलपैकी कोणत्याही तीन प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. [15]

अ) पर्जन्यमापक आकृतीसह स्पष्ट करा.

ब) तृतीयक व्यवसाय म्हणजे काय? तृतीयक व्यवसायाची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.

क) लोकसंख्या वाढीची कारणे स्पष्ट करा.

ड) टिप लिहा - भारतीय बेटे

इ) नकाशाचे प्रकार स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) अ) कंसात दिलेल्या पर्यायापैकी योग्य पर्याय निवडून विधाने पूर्ण करा व पुन्हा लिहा. [5]

i) नकाशामधील समान उंचीवरील बिंदूना जोडणाऱ्या रेषांना रेषा म्हणतात.

(समोच्चता, समपर्जन्य, समताप)

ii) वनस्पती प्रक्रियेद्वारे सौरउर्जेचा उपयोग करून अन्ननिर्मिती करतात.

(प्रकाश संश्लेषण, श्वसन, आंतरक्रिया)

iii) क्षेत्रफळाच्या दृष्टीने भारत हा जगातील क्रमांकाचा देश आहे.

(पाचव्या, सहाव्या, सातव्या)

iv) पर्वत रांग ही जगातील सर्वोच्च पर्वत रांग आहे.

(हिमालय, अरवली, सातपुडा)

v) हा सतलज नदीवरील प्रकल्प आहे.

(भाक्रा-नांगल, हिराकूड, जायकवाडी)

ब) जोड्या जुळवा.

[5]

'अ'	'ब'
i) जायकवाडी	अ) पशुपालन
ii) वाळवंट	ब) लोह-पोलाद निर्मिती
iii) प्राथमिक व्यवसाय	क) भांड्याना कल्हई करणे
iv) द्वीतीयक व्यवसाय	ड) गोदावरी
v) तृतीयक व्यवसाय	इ) उंट
	फ) याक

प्रश्न 4) समवाय म्हणजे काय? समवायाचे प्रकार कोणते? भूगोलाचा इतिहास व शास्त्र या विषयाशी असणारा समवाय सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

भूगोलाच्या आदर्श पाठ्यपुस्तकाच्या मूल्यमापनाचे अंतर्गत व बहिर्गत (बाह्य) निकष सविस्तर लिहा. भूगोल शिक्षकासाठी पाठ्य पुस्तकाचे मूल्यमापन आवश्यक का आहे?

प्रश्न 5) भूगोल अध्यापनाच्या सहल व प्रवास पध्दतीतील फरक खालील मुद्द्यांच्या साहाय्याने स्पष्ट करा. [15]

अ) स्वरूप	ब) वैशिष्ट्ये
क) फायदे	ड) मर्यादा
इ) शिक्षकाची भूमिका	

किंवा

भूगोल अध्ययन अध्यापनाची पारंपारिक अध्ययन स्रोत स्पष्ट करा. चांगल्या भूगोल शिक्षकांची गुणवैशिष्ट्ये सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 6) खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. [10]

- भूगोल अध्यापनात नकाशाचा प्रभावीपणे वापर कसा कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा.
- वैज्ञानिक दृष्टीकोन व स्त्री-पुरुष समानता हे मूल्य रूजवण्यासाठी उपक्रम सूचवा.
- भूगोलाच्या अध्यापनातील आशय विश्लेषणाची गरज स्पष्ट करा.
- प्रकल्प पध्दतीचे गुणदोष स्पष्ट करा.

[Max. Marks :80

- Q1)** a) Explain substitution reaction & addition reaction. [8]
b) Explain similarities and differences of camera & human eye. [7]

OR

- a) Explain the concepts of saturated and unsaturated Hydrocarbons. [8]
b) Describe the plane mirror with figure. Write the characteristics of image obtain by plane mirror. [7]

Q2) Write the scientific reasons (any three) : [15]

- a) In LPG cylinder, the gas filled is in the liquified state.
b) Birds are adapted to aerial mode of life.
c) It is important to mention Biodiversity.
d) Leaflets of fern plants have brown spots.
e) The cutting edges of tools like knives, blades etc. are provided with sharp edges.

Q3) a) Fill in the blanks. [5]

- i) Hemichordata possess _____ for respiration.
ii) _____ is a flying mammal.
iii) _____ and _____ are sublimentary substances.
iv) The _____ on unit surface area is called pressure.
v) The SI unit of pressure is _____

b) Write true or false. [3]

- i) Angiosperm's are flower bearing plants.
ii) Sycon is a member of phylum porifera.
iii) The particals of a solid can not move much.

c) Match the appropriate pairs. [2]

'A' Group

'B' Group

i) Pressure

a) Mass/Volume

ii) Density

b) Thrust/Area

c) Area/Volume

Q4) Explain the concepts curriculum and syllabus. Explain the objectives of science subject at secondary level. [15]

OR

Analyse the science textbook of any standard (Internal and External Aspects).

Q5) Explain Demonstration method of teaching science with reference to following points. [15]

a) Meaning

b) Criteria for good demonstration

c) Merits

d) Demerits

e) Role of teacher

OR

Explain the steps of SE model in science with suitable example.

Q6) Answer the following (any two) : [10]

a) Explain Importance of science in day to day life with suitable example.

b) Write the uses of content analysis for science teacher.

c) Write merits and demerits of the project method.

d) Write importance of Botanical garden as a learning resource in science.

- प्रश्न 1) अ) विस्थापन अभिक्रिया व संयोग अभिक्रिया स्पष्ट करा. [8]
- ब) कॅमेरा व मानवी डोळा यातील साम्य व फरक स्पष्ट करा. [7]
- किंवा
- अ) संतृप्त व असंतृप्त हायड्रोकार्बन या संकल्पना सोदाहरण स्पष्ट करा. [8]
- ब) सपाट आरशाचे आकृतीसह वर्णन करून स्पष्ट आरशामुळे मिळणाऱ्या प्रतिमेची वैशिष्ट्ये लिहा. [7]
- प्रश्न 2) शास्त्रीय कारणे लिहा. (कोणतेही तीन) [15]
- अ) LPG च्या सिलेंडरमध्ये वायू द्रवरूपात भरलेला असतो.
- ब) पक्षी हवेत उडण्यासाठी अनुकूलित झाले आहेत.
- क) जैवविविधता टिकूण राहणे महत्त्वाचे आहे.
- ड) नेच्याच्या पर्णिकांच्या मागील बाजूस तपकीरी ठिपके दिसतात.
- इ) चाकू, ब्लेड यासारख्या वस्तूंचे पाते धारदार केलेले असते.
- प्रश्न 3) अ) रिकाम्या जागा भरा. [5]
- i) हेमिकॉर्डॅटा संघातील प्राणी द्वारे श्वसन करतात.
- ii) हा उडणारा सस्तन प्राणी आहे.
- iii) आणि हे सप्लवनशील पदार्थ आहेत.
- iv) एकक पृष्ठभागावर प्रयुक्त झालेली म्हणजे दाब होय.
- v) SI पद्धतीत दाबाचे एकक आहे.
- ब) चूक की बरोबर ते लिहा. [3]
- i) आवृत्तबीजी वनस्पतींना फुले येतात.
- ii) सायकॉनचा समावेश पेरीफेरा संघात होतो.
- iii) स्थायू पदार्थातील कण फारसे हालू शकत नाहीत.

क) योग्य जोड्या जुळवा.

[2]

‘अ’ गट

‘ब’ गट

i) दाब

अ) वस्तूमान/आकारमान

ii) घनता

ब) उत्प्लाविता/क्षेत्रफळ

क) क्षेत्रफळ/आकारमान

प्रश्न 4) अभ्यासक्रम व पाठ्यक्रम ह्या संकल्पना स्पष्ट करा. माध्यमिक स्तरावरील विज्ञान विषयाची उद्दिष्टे सविस्तर स्पष्ट करा. [15]

किंवा

विज्ञान विषयातील कोणत्याही एका इयत्तेच्या पाठ्यपुस्तकाचे विश्लेषण करा. (अंतरंग व बाह्यांग)

प्रश्न 5) विज्ञान अध्यापनातील दिग्दर्शन पद्धती खालील मुद्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

अ) अर्थ

ब) चांगल्या दिग्दर्शनाचे निकष

क) फायदे

ड) मर्यादा

इ) शिक्षकाची भूमिका

किंवा

5E प्रतिमानाच्या पायऱ्या विज्ञानातील एका उदाहरणाच्या आधारे स्पष्ट करा.

प्रश्न 6) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन) [10]

अ) दैनंदिन जीवनातील विज्ञानाचे महत्त्व उदाहरणासह स्पष्ट करा.

ब) आशय विश्लेषणाचे विज्ञान शिक्षकाला होणारे उपयोग लिहा.

क) प्रकल्प पद्धतीचे गुण-दोष लिहा.

ड) विज्ञानात वनस्पती उद्यानाचा अध्ययन स्रोत म्हणून उपयोग लिहा.

Q1) Solve the following examples.

[15]

- Simplify $\frac{5}{14} - \frac{2}{12}$
- Factorize $6x^2 + 11x - 10$
- $p \propto q$, when $p = 12$, value of $q = 6$. Find the value of q if $p = 24$.
- If 5, 12, x and 60 are in proportion then find the value of x .
- Solve the simultaneous equations $2x - y = 3$, $4x - y = 5$.

OR

Solve the following examples.

- Write the decimal form of $\frac{43}{12}$.
- Simplify $7 \times 8 - 2 + 3 \times 4$.
- Add the following polynomials.
 $3xy - 2x^2 - 4y^2$, $6xy + x^2 - 3y^2$ and $-8xy + 5x^2 + 2y^2$.
- Simplify $(2a - 9)^2 - (2a + 9)^2$.
- Solve the quadratic equation : $x^2 - x - 6 = 0$.

Q2) Attempt any three of the following :

[15]

- Divide segment CD of length 6.4 cm into 3 congruent parts.
- Prove that : Opposite sides of a parallelogram are congruent.
- The length, breadth and height of a cuboid are 14cm, 12cm and 8cm respectively. Find its volume and surface area.
- The mean of seven numbers is 63. If the six numbers are 65, 70, 68, 59, 73, 55 then find the seventh number.
- Define :
 - Adjacent angles
 - Complementary angles
 - Supplementary angles
 - Linear pair of angles
 - Vertically opposite angles

Q3) Attempt the following :

[10]

- a) If $85^2 = 7225$, write the value of 0.85^2 .
- b) $P^4 \times P^4 = P^m$, find the value of m .
- c) Write the formula to calculate perimeter of a rectangle.
- d) Expand : $(a - b)^2$
- e) $\frac{6}{5} \div \frac{5}{6} = \frac{\square}{\square}$
- f) Write the relationship between three sides of a right angled triangle.
- g) The angles of a quadrilateral measure 120° , 30° , 80° and P , find the value of P .
- h) If selling price is Rs. 40 and cost price is Rs. 50. Find the percent loss.
- i) Define tangent of a circle.
- j) What is the circumference of a circle having radius 14cm?

Q4) Which points will you consider while analysing the textbook of mathematics? Analyse any one textbook of mathematics. **[15]**

OR

What are the objectives of teaching mathematics at secondary level? What efforts will you take to achieve those objectives? Select any one unit of mathematics and write two specifications each for knowledge, comprehension and application level.

Q5) What is experimental method of teaching mathematics? Prepare a lesson plan for teaching any one unit of mathematics by using experimental method. **[15]**

OR

Explain the importance of mathematics laboratory. How will you use mathematics laboratory while teaching the unit 'Mensuration'?

Q6) Answer in brief (any two) :

[10]

- a) Differentiate between curriculum and syllabus.
- b) Explain different learning resources for mathematics.
- c) Analyse the content of any one unit of mathematics with respect to following points
 - i) concepts
 - ii) teaching aids
 - iii) values
 - iv) core elements
 - v) life skills
- d) Explain merits and demerits of Heuristic method.

प्रश्न 1) पुढील उदाहरणे सोडवा. [15]

अ) सरलरूप द्या. $\frac{5}{14} - \frac{2}{12}$.

ब) अवयव पाडा : $6x^2 + 11x - 10$

क) $p \propto q$, जेव्हा $p = 12$, तेव्हा $q = 6$, तर $p = 24$ असताना q ची किंमत काढा.

ड) जर 5, 12, x व 60 या प्रमाणात आहेत तर x ची किंमत काढा.

इ) एकसामाईक समीकरण सोडवा. $2x - y = 3$, $4x - y = 5$.

किंवा

पुढील उदाहरणे सोडवा.

अ) $\frac{43}{12}$ चे दशांश रूप लिहा.

ब) सोपे रूप द्या. $7 \times 8 - 2 + 3 \times 4$

क) पुढील बहुपदींची बेरीज करा.

$$3xy - 2x^2 - 4y^2, 6xy + x^2 - 3y^2 \text{ व } -8xy + 5x^2 + 2y^2$$

ड) सोपे रूप द्या $(2a - 9)^2 - (2a + 9)^2$

इ) वर्गसमीकरण सोडवा : $x^2 - x - 6 = 0$

प्रश्न 2) पुढीलपैकी कोणतेही तीन प्रश्न सोडवा. [15]

अ) 6.4 सेमी. लांबीच्या रेषाखंड CD चे तीन एकरूप भागात विभाजन करा.

ब) सिद्ध करा : समांतरभूज चौकोनाच्या संमुख भुजा एकरूप असतात.

क) एका इष्टीकाचितीची लांबी, रुंदी व उंची 14 सेंमी, 12 सेंमी व 8 सेंमी अनुक्रमे आहेत. तर इष्टीकाचितीचे घनफळ आणि पृष्ठफळ काढा.

ड) सात संख्येचे मध्यमान 63 आहे. जर त्यातील सहा संख्या 65, 70, 68, 59, 73 व 55 आहेत तर 7 वी संख्या काढा.

- इ) व्याख्या लिहा.
- सलग कोन
 - कोटी कोन
 - पूरक कोन
 - रेषीय जोडीतील कोन
 - विरुद्ध कोन

प्रश्न 3) पुढील उदाहरणे सोडवा.

[10]

- जर $85^2 = 7225$, तर 0.85^2 ची किंमत लिहा.
- $P^4 \times P^4 = P^m$, तर m ची किंमत काढा.
- आयताची परिमिती काढण्याचे सूत्र लिहा.
- विस्तार करा. $(a - b)^2$
- इ) $\frac{6}{5} \div \frac{5}{6} = \frac{\square}{\square}$
- फ) काटकोन त्रिकोणाच्या तीन बाजूंमधील सहसंबंध लिहा.
- य) चौकोनाच्या चार कोनांचे मापे 120° , 30° , 80° आणि P आहेत, तर P ची किंमत काढा.
- र) जर विक्री किंमत 40 रु. व खरेदी किंमत 50 रु. आहे. तर शेकडा तोटा काढा.
- ल) व्याख्या लिहा. वर्तुळाची स्पर्शिका
- व) 14 सेंमी त्रिज्या असणाऱ्या वर्तुळाचा परीघ काढा.

प्रश्न 4) गणिताच्या पाठ्यपुस्तकाचे विश्लेषण करताना तुम्ही कोणते मुद्दे विचारात घ्याल? गणिताच्या कोणत्याही एका इयत्तेच्या पाठ्यपुस्तकाचे विश्लेषण करा. [15]

किंवा

गणित अध्यापनाची माध्यमिक स्तरावरील उद्दिष्टे कोणती? सदर उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी तुम्ही कोणते प्रयत्न कराल? गणितातील कोणताही एक घटक निवडून ज्ञान, आकलन व उपयोजन स्तरावरील प्रत्येकी दोन स्पष्टीकरणे लिहा.

प्रश्न 5) गणित अध्यापनाची प्रायोगिक पद्धती म्हणजे काय? प्रायोगिक पद्धतीचा वापर करून गणितातील कोणत्याही एका घटकासाठी अध्यापनाचे नियोजन तयार करा. [15]

किंवा

गणित प्रयोगशाळेचे महत्व स्पष्ट करा. 'महत्वमापन' या घटकाच्या अध्यापनासाठी तुम्ही गणित प्रयोगशाळेचा कसा उपयोग कराल?

प्रश्न 6) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन) [10]

- अ) अभ्यासक्रम व पाठ्यक्रमातील फरक स्पष्ट करा.
- ब) गणितातील विविध अध्ययन स्रोत स्पष्ट करा.
- क) पुढील मुद्द्यांना अनुसरून गणितातील कोणत्याही एका घटकाचे आशय विश्लेषण करा.
 - i) संकल्पना
 - ii) शैक्षणिक साधने
 - iii) मुल्ये
 - iv) गाभाघटक
 - v) जीवन कौशल्ये
- ड) स्वयंशोधन पद्धतीचे गुण व दोष स्पष्ट करा.

Q1) Explain the fundamental concepts of Economics. **[15]**

- a) Human wants,
- b) Resources,
- c) Value and price.

OR

Explain the following challenges before Indian Economy.

- a) Terrorism,
- b) Curruption,
- c) Unemployment.

Q2) Write short notes on the following :- (any three) **[15]**

- a) Factors of production.
- b) Functions of Central Banking.
- c) Types Price Elasticity of Demand.
- d) Determinants of Elasticity of supply.
- e) Characteristics of National Income.

Q3) a) Choose the correct alternatives and complete the sentences :- **[5]**

- i) Unemployment during recession is called _____ enemployment.
(frictional, structural, cyclical)
- ii) Economics is _____ science.
(Physical, Social, Natural)
- iii) Cross elasticity of demand is applicable to _____ goods.
(related, unrelated, natural)
- iv) National income is the subject matter of _____ economics.
(Micro, Macro, Business)
- v) In the initial stage of development _____ was used.
(Credit money, Metallic coins, Paper notes)

b) Match the following : [5]

Column "A"

Column "B"

i) Inflation	a) Derivative deposits
ii) Urgency of wants	b) Buying and selling of shares.
iii) Demand and price	c) Principles of economics
iv) D-mat account	d) Inverse Relation
v) Prof. Marshall Alfred	e) Wants which require immediate action
	f) Rise in price of goods and services.

Q4) What is meant by syllabus. Explain the various methods of constructing the syllabus with suitable examples. [15]

OR

What is subject structure? Write the characteristics and importance of structure. Prepare a structure of any one branch of economics with suitable examples.

Q5) What is meant by question answer method? How to teach economic subject with the help of question answer method, explain with suitable examples. [15]

OR

Explain the qualities of good economic teacher with suitable examples.

Q6) Write short notes on the following (any two) : [10]

- a) Objectives of subject economics at secondary stage.
- b) Place of subject economics at secondary stage of school curriculum.
- c) Correlation of Economics with Geography and Mathematics with suitable examples.
- d) Traditional Learning Resources.

प्रश्न 1) अर्थशास्त्राच्या पायाभूत संकल्पना सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

- अ) मानवी गरजा
- ब) साधने
- क) मूल्य व किंमत

किंवा

भारतीय अर्थव्यवस्थेसमोरील खालील आव्हाने सविस्तर विशद करा.

- अ) दहशतवाद
- ब) भ्रष्टाचार
- क) बेकारी

प्रश्न 2) टिपा लिहा. (कोणत्याही तीन) [15]

- अ) उत्पादनाचे घटक
- ब) मध्यवर्ती बँकाची कार्ये
- क) मागणीच्या किंमत लवचिकतेचे प्रकार
- ड) पुरवठ्याची लवचिकता ठरवणारे घटक
- इ) राष्ट्रीय उत्पन्नाची वैशिष्ट्ये

प्रश्न 3) अ) कंसातील योग्य पर्याय निवडून रिकाम्या जागा भरा. [5]

- i) मंदीच्या काळातील बेकारीला बेकारी म्हणतात.
(घर्षणात्मक, संरचनात्मक, चक्रिय)
- ii) अर्थशास्त्र हे शास्त्र आहे.
(शारिरीक, सामाजिक, नैसर्गिक)
- iii) मागणीची छेदक लवचिकता वस्तुना लागू पडते.
(संबंधीत, असंबंधीत, नैसर्गिक)
- iv) राष्ट्रीय उत्पन्न हा चा अभ्यास विषय आहे.
(सूक्ष्म अर्थशास्त्र, स्थुला अर्थशास्त्र, व्यवसायिक अर्थशास्त्र)
- v) विकासाच्या सुरुवातीच्या टप्प्यात यांचा वापर केला गेला.
(वस्तु पैसा, धातूची नाणी, कागदी नोटा)

ब) योग्य जोड्या लावा.

[5]

गट 'अ'

गट 'ब'

i) चलनवाढ

अ) दुय्यम ठेवी

ii) गरजांची तीव्रता

ब) शेअर्स खरेदी-विक्री

iii) मागणी व किंमत

क) अर्थशास्त्राची मूलतत्वे

iv) डि-मॅट खाते

ड) व्यस्त संबंध

v) प्रा. मार्शल अल्फ्रेड

इ) गरजांची निकड

फ) वस्तूंच्या व सेवांच्या किमतीत वाढ

प्रश्न 4) पाठ्यक्रम म्हणजे काय? पाठ्यक्रम रचनेच्या विविध पध्दती उदाहरणासह स्पष्ट करा. [15]

किंवा

विषय संरचना म्हणजे काय? अर्थशास्त्राच्या संरचनेची वैशिष्ट्ये व महत्व लिहा. अर्थशास्त्र विषयाच्या कोणत्याही एका शाखेची संरचना उदाहरणासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) प्रश्नोत्तर पध्दती म्हणजे काय? प्रश्नोत्तर पध्दतीने अर्थशास्त्र विषयाचे अध्ययन वर्ग अध्यापनामध्ये कसे कराल सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

चांगल्या अर्थशास्त्र शिक्षकांची गुणवैशिष्ट्ये सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 6) टिपा लिहा. (कोणत्याही दोन) [10]

अ) अर्थशास्त्र विषयाची माध्यमिक स्तरावरील उद्दिष्टे

ब) माध्यमिक स्तरावरील शालेय अभ्यासक्रमात अर्थशास्त्र विषयाचे स्थान

क) अर्थशास्त्राचा भूगोल व गणित विषयाशी असलेला समवाय सोदाहरण स्पष्ट करा

ड) पारंपारिक अध्ययन साधने

Total No. of Questions : 6]

INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY

[Max. Marks :80

Q1) Explain concept of software and its types with suitable examples. Describe facilities of any two application softwares. [15]

OR

Define 'computer' and explain its structure with block diagram. Describe following types of computers.

- a) Personal computer
- b) Laptop

Q2) Answer in brief (any three) : [15]

- a) Give difference between LAN and WAN.
- b) Explain copyright Act.
- c) Describe requirements of computer lab.
- d) Explain World Wide Web (WWW).
- e) Describe concept of 'Blog' and its characteristics.

Q3) Fill in the blanks with correct option from bracket. [10]

- a) Combination of one row and one column forms a square is called _____ in spreadsheet.
(Cell, Tab, Square, Table)
- b) _____ is used for searching required information on internet.
(Search engine, Blog, Facebook, Whatsapp)
- c) You and your friend require yahoo messenger, microphone and speakers for _____.
(e-mail, Blog, Voice chat, Text chat)
- d) _____ developed 'C' language in 1970.
(Charles Babage, John Aten Soph, Jack Kilbene, Dennis Richi)
- e) _____ is a type of VOIP.
(VOIP adaptar, Broadband, Computer to Internet, Netsetter)

- f) Unicode is also called _____.
(Universal code, UFT - 8, UTF - 8, Uni - 8)
- g) RAM means _____.
(Read Only Memory, Random Access Memory, Random Applicable Memory, Random Access Model)
- h) 1 GB = _____ MB
(1024, 1124, 924, 1224)
- i) ICT means _____.
(Information Computer Technology, Information Communication Technique, Information Communication Technology, Information Computer Technique)
- j) Ctrl + S is used to _____ a file.
(Copy, Paste, Cut, Save)

Q4) Explain in details nature, scope and place of ICT at secondary level. **[15]**

OR

Explain need and importance of content analysis. Analyse the content of any one unit of ICT subject with following points -

- a) Objectives
- b) Subpoints
- c) Concepts
- d) Facts
- e) Cause and effect

Q5) Explain lecture - demonstration method of teaching ICT with following points- **[15]**

- a) Concept
- b) Features
- c) Advantages
- d) Limitations
- e) Educational implication

OR

Explain the use of ICT for students from deprived community with the help of following points -

- a) Women
- b) Physically challenged
- c) Mentally challenged

Q6) Answer in brief (any two) : **[10]**

- a) Give difference between curriculum and syllabus.
- b) Explain CAI (Computer Assisted Instructions)
- c) Describe competencies of ICT teacher.
- d) Explain offline learning resource in ICT.

Total No. of Questions : 6]

INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY

[एकूण गुण: 80

प्रश्न 1) सॉफ्टवेअरची संकल्पना व त्याचे प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा. कोणत्याही दोन ॲप्लिकेशन सॉफ्टवेअर मधील सुविधांचे वर्णन करा. [15]

किंवा

संगणकाची व्याख्या लिहून संगणकाची संरचना आकृतीसह स्पष्ट करा. संगणकाचे वैयक्तिक संगणक (Personal Computer) व लॅपटॉप (Laptop) या दोन प्रकारांची माहिती सविस्तर लिहा.

प्रश्न 2) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही तीन) [15]

- लॅन आणि वॅन यांतील फरक लिहा.
- स्वामित्वहक्क कायदा (Copyright Act) स्पष्ट करा.
- संगणकाच्या कक्षासाठी आवश्यक सुविधांचे वर्णन करा.
- 'वर्ल्ड वाईड वेब' स्पष्ट करा.
- 'ब्लॉग' ही संकल्पना व त्याची वैशिष्ट्ये यांचे वर्णन करा.

प्रश्न 3) कंसातील योग्य पर्याय निवडून रिकाम्या जागा भरा. [10]

- स्प्रेडशीट मधील एक रो व एक कॉलम मिळून तयार झालेल्या चौकोनाला असे म्हणतात.
(सेल, टॅब, स्क्वेअर, टेबल)
- अपेक्षित माहिती शोधण्यासाठी इंटरनेटच्या चा उपयोग करतात.
(सर्च इंजिन, ब्लॉग, फेसबुक, व्हॉट्सॲप)
- साठी तुम्हाला व तुमच्या मित्राला याहू (yahoo) मॅसेंजर, मायक्रोफोन, स्पिकर यांची आवश्यकता असते.
(इ-मेल, ब्लॉग, ध्वनीसंवाद (voice chat), मजकुराद्वारे संवाद (text chat))
- याने 'C' ही संगणकीय भाषा 1970 साली विकसित केली.
(चार्ल्स बॅबेज, जॉन अँटन सॉफ, जॅक किलबेने, डेनिस रिची)
- हा VOIP चा प्रकार आहे.
(VOIP ॲडाप्टर्स, ब्रॉड बँड, संगणक ते इंटरनेट, नेट सेटर)

फ) युनिकोडला म्हणले जाते.

(युनिव्हर्सल फॉन्ट, UFT - 8, UTF - 8, Uni - 8)

य) RAM म्हणजे

(Read Only Memory, Random Access Memory, Random Applicable Memory, Random Access Model)

र) 1 GB = _____ MB

(1024, 1124, 924, 1224)

ल) ICT म्हणजे

(Information Computer Technology, Information Communication Technique, Information Communication Technology, Information Computer Technique)

व) Ctrl + S या किजचा वापर फाईल करण्यासाठी होतो.

(कॉपी, पेस्ट, कट, सेव्ह)

प्रश्न 4) माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाचे स्वरूप, व्याप्ती व माध्यमिक स्तरावरील स्थान सविस्तरपणे स्पष्ट करा. [15]

किंवा

आशय विश्लेषणाची गरज व महत्त्व स्पष्ट करा. माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान विषयाच्या कोणत्याही एका घटकाचे आशय विश्लेषण खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा.

अ) उद्दिष्ट्ये

ब) उपमुद्दे

क) संकल्पना

ड) तथ्ये

इ) कार्यकारणभाव

प्रश्न 5) माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान विषयाच्या अध्यापनाची व्याख्यान-दिग्दर्शन पध्दती खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

- अ) संकल्पना
- ब) वैशिष्ट्ये
- क) फायदे
- ड) मर्यादा
- इ) शैक्षणिक उपयोजन

किंवा

खालील मुद्द्यांच्या आधारे वंचित घटकातील विद्यार्थ्यांसाठी माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाचा उपयोग स्पष्ट करा.

- अ) स्त्रीया
- ब) शारीरिक अपंगत्व
- क) मानसिक अपंगत्व

प्रश्न 6) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन) [10]

- अ) अभ्यासक्रम आणि पाठ्यक्रम यातील फरक लिहा.
- ब) संगणक सहाय्यित अनुदेशन (CAI) स्पष्ट करा.
- क) आयसीटी शिक्षकाच्या क्षमतांचे वर्णन करा.
- ड) आयसीटीचे ऑफलाईन अध्ययन स्रोत स्पष्ट करा.

Q. 1 Schreiben Sie über die Wichtigkeit der Landeskundevermittlung im DaF-Unterricht! (15)

ODER

Q. 1 Sie wollen in Klasse 9 Modalverben einführen. Schreiben Sie die Regel dieser Grammatik-einheit und machen Sie eine Lehrskizze für einen 40 minütigen Unterricht! (5)

Q. 2 - Schreiben Sie über PREI der folgenden Fragen! (15)

- A. Schreiben Sie einen Brief an Ihren Freund / Ihre Freundin. Sie haben letzte Woche eine Reise gemacht. Beschreiben Sie die Reise.
- B. Sie machen eine Party. Was alles brauchen Sie? Was alles machen Sie?
- C. Schreiben Sie ein Telefongespräch! Sie haben morgen einen Termin bei einem Kollegen. Sie können aber leider nicht gehen, denn Sie sind krank. Legen Sie einen anderen Termin fest!
- D. Schreiben Sie über das Thema: „Mein Haus“
- E. Ein Deutscher besucht Ihre Schule. Sie wollen gerne mit ihm unterhalten. Welche Fragen stellen Sie an ihn?

Q.3 -

Beantworten Sie. (10)

1. Peter fährt am Wochenende nach Hamburg. (Partizip Perfekt)
2. Leise sprechen (Du-Form Imperativ)
3. Karen sucht einen anderen Job. Sie verdient schon gut. (Verbinden Sie die Sätze!)
4. Frau Weber ist sehr dick. Es wäre gut, ... (Diät machen) (KII)
5. Ich möchte gern mit den klein- Kindern im Garten spielen. (Adjektivdeklination)
6. Tisch, Stuhl, Bett : _____ (Wie heißt das richtige Wort?)
7. aufmachen x _____ (Gegenteil)
8. Die Alpen sind ein _____ in Deutschland. (Flüsse / Gebirge / See)
9. Cola : trinken ; Suppe : _____ ?
10. Rock - Mantel - Uhr - Kleid (was passt nicht ?)

Q.4. Wozu nutzt Fremdsprachenlernen ? Warum wird in Pune so viel Deutsch gelernt ? (15)

ODER

Q4. Wie sieht ein idealer Paf-Unterricht aus ?
Was alles soll von der Lehrperson berücksichtigt werden ? Welche Rolle spielen die Lerner dabei ? (15)

Q.5 - Schreiben Sie über EINE der folgenden Fragen! (15)

Q.5. Erläutern Sie die Kommunikative Methode des Daf-Unterrichts!

ODER

Q.5. Erläutern Sie die unterschiedlichen Unterrichtsmaterialien, die im Daf- / Fremdsprachenunterricht benutzt werden. Geben Sie passende Beispiele! (15)

Q.6 - Schreiben Sie über ZWEI der folgenden Themen! (10)

1. Einsatz von Medien im Daf-Unterricht
2. Kreatives Schreiben im Daf-Unterricht
3. Lernspiele im Daf-Unterricht
4. Frontales Unterrichten - Ja oder Nein? Begründen Sie!

Total No. of Questions : 6]

GERMAN
(English Version)

[Max. Marks :80

Q1) Explain the importance of teaching culture studies in German lecture! [15]

OR

You want to introduce Modal Auxillaries in class 9!. Write down the rules of this grammar topic and design a lecture plan for a 40 minute lecture.

Q2) Answer any three of the following questions! [15]

- a) Write a letter to your friend and describe to him/her about a trip, that you recently took.
- b) You have organised a party. What all things wil you need? What all preparations do you need to do?
- c) Write a telephonic conversation! Yor have an appointment with your colleague. Unfortunately you won't be able to go for the meeting as you are not well. Make / Plan / Schedule a new appointment!
- d) Write an essay on : 'My house'.
- e) You are going to have a German guest in your school. You would like to converse with him / her. Make a list of questions you would like to ask him / her.

Q3) Do as directed! [10]

- a) Peter fährt am Wochenende nach Hamburg.
(Partizip Perfekt)
- b) Leise sprechen.
(Du form Imperativ)
- c) Karen Möchte einen anderen Job. Sie verdient schon gut.
(Verbinden Sie!)
- d) Frau Weber ist sehr dick. Es wäre gut,
(Diät Machen) (KII)

- e) Ich Möchte gern mit den klein _____ kindern im Garten spielen.
(Adjektivdeklinaton)
- f) Tisch, Stuhl, Bett : _____
(wie heipt das richtige wart!)
- g) aufmachen × _____
(Gegenteil)
- h) Die Alpen Sind ein _____ in Deutschland.
(Fluss, Gebirge, See)
- i) Cola : trinken ; suppe : _____ ?
- j) Rock - Mantel - Uhr - Kleid
(was parst nicht?)

Q4) What are the advantages of learning foreign languages? Why is there such a huge demand for learning German in Pune? **[15]**

OR

How should an ideal German lecture be like? What all should be taken care of by the teacher? What is expected from the students?

Q5) Describe the communicative method of teaching and learning German as a foreign language! **[15]**

OR

Write about different types of teaching material used in a German lecture!

Q6) Answer two of the following questions! **[10]**

- a) Use of media in classroom.
- b) Creative writing in German lecture
- c) Using the technique of 'educational games'.
- d) Frontal teaching - yes or no? Justify.

Q.1] Qu'est-ce que l'adjectif ? Expliquez ses types et les particularités des adjectifs français. (15)
en français.

OU

Q.1] Discutez en détail les règles de mettre un adjectif ou un attribut à la forme féminine. (15)

Q.2] Répondez aux questions suivantes en français (en 150-175 mots) (Trois au choix) (15)

1. Écrivez un paragraphe qui imaginaire qui consisterait les mots des moyens de transport.

2. Écrivez une lettre à votre ami français en décrivant votre université.

3. Quelles sont les étapes pour aborder et mener une activité de la compréhension orale ? Proposez quelques ressources pour la compréhension orale.

4. Écrivez une phrase en utilisant les synonymes des adjectifs suivants

1. heureux . 2. Joli 3. Indispensable .

4. De grande valeur . 5) Vrai

5. Écrivez un dialogue entre vous et vos amis pour la préparation d'une fête. (1)

Q.3] Faites selon les consignes. (10)

A] Mettez les articles corrects dans les phrases suivantes. (4)

1. Dans mon bureau, il y a ___ fille sincère.
2. On trouve ___ belle description ___ endroits, exotiques dans ___ romans de Guy de Maupassant.

B] Complétez les phrases avec les prépositions correctes. (2)

1. Il a mis son sac ___ terre.
2. Le soleil se lève ___ l'est.

C] Formez les adverbes à partir des adjectifs suivants (2)

1. précise.
2. franc.

D] Complétez les phrases par les mots corrects (2)
E [celle-ci, les siennes, qui]

1. Je trouve cette chemise-là un peu démodée. c'est pourquoi, j'ai choisi _____.
2. Mes notes sont mauvaises cette fois-ci. _____, comment sont-elles?

Q.4] Discuss the ~~au~~ importance ~~and~~ of audio-visual mediums in the French class. How to use any one of the materials (film, radio etc) in the French class? (15)
OR

Q.4] Discuss the nature, objectives and ~~its~~ place of French in Indian Education System. (15)

Q. 5] Discuss in detail different forms or methods to evaluate writing skills of students in French language class. (15)

OR .

Q. 5] How would you encourage students to read extracurricular texts? Describe in detail one such activity. State the types of authentic documents. (15)

Q. 6] Write short notes. (Any Two). [10]

1. What are the resources to improve pronunciation of French?
2. Monolingual dictionary :- its advantages and difficulties.
3. Use of radio and newspaper in French language class.
4. 'Situation based dialogues' in French language class.

Total No. of Questions : 6]

FRENCH
(English Version)

[Max. Marks :80

Q1) What is the adjective? Explain its types and peculiarities in French language.[15]

OR

Discuss in detail the rules to make an adjective or an attribute feminin.

Q2) Answer the following questions in French (in 150-175 words) (any three) :
[15]

- a) Write a paragraph (imaginary) which has the words regarding mode of transport.
- b) Write a letter to your French Friend in which you would describe your university.
- c) What is the procedure to take up and conduct an oral comprehension activity? State some resources for the oral comprehension activity.
- d) Write a sentence using synonyms of the following adjectives.
 - i) Heureux
 - ii) Joli
 - iii) Indispensable
 - iv) De grande valeur
 - v) Vrai
- e) Write a dialogue between you and your friends regarding the preparation for a festival.

Q3) Faites selon les consignes.

- a) Mettez tes articles corrects dans les phrases suivantes. [4]
 - i) Dans mon bureau, il y a _____ fille sincère.
 - ii) On trouve _____ belle description _____ endroits, exotiques dans _____ romans de Guy de Maupassant.
- b) Complétez les phrases avec les prépositions correctes. [2]
 - i) Il a mis son sac _____ terre.
 - ii) Le soleil se lève _____ l'est

- c) Formez les adverbes à partir des adjectifs suivants. [2]
i) Précise
ii) Franc
- d) Complétez les phrases par les mots corrects [2]
(celle-ci, lestiennes, qui)
i) Je trouve cette chemise-là un peu démodée.
c'est pourquoi, j'ai choisi _____.
ii) Mes notes sont mauvaises cette fois-ci.
_____, comment sont - elles?

Q4) Discuss the importance of audio-visual mediums in the French class. How to use any one of the materials (film, radio etc.) in the French class? [15]

OR

Discuss the nature, objectives and place of French in Indian Education system.

Q5) Discuss in detail different forms or methods to evaluate writing skills of students in French language class. [15]

OR

How would you encourage students to read extracurricular texts? Describe in detail one such activity. State the types of authentic documents.

Q6) Write short notes. (any two) : [10]

- a) What are the resources to improve pronunciation of French.
b) Monolingual dictionary : - its advantages and difficulties.
c) Use of radio and newspaper in French language class.
d) Situation based dialogues' in French language class.

問題 1 A. つぎの さくぶんを かきなさい。 (10Marks)

わたしの ともだち

問題 1 B. 次の 手紙を 書きなさい。 (5Marks)

いなかのともだちとりょうこうに行きます。お父さんのきょうかを手紙でもらう

OR

問題 1 A. つぎの さくぶんを かきなさい。 (10Marks)

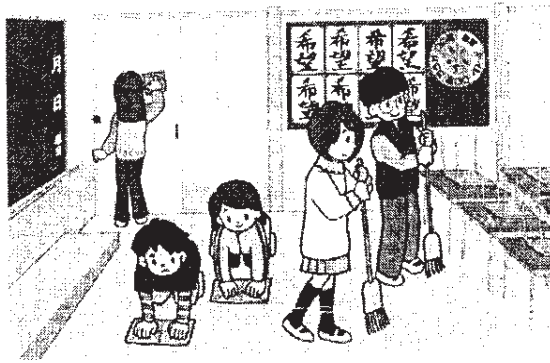
わたしの国インド

問題 1 B. 次の 手紙を 書きなさい。 (5Marks)

大学のてんらんかいの ことを りょうしんに 手紙で つたえてください。

問題 2 つぎの しつもんにこたえなさい。 (Any 3) (15 Marks)

1. 日本のしんかんせんについてともだちとの かいわを つくってください。
2. 下の えを みて、せつめい しなさい。

3. つぎの にほんごの ぶんを えいごに しなさい。

a) きょう、じゅぎょうが おわってから、ともだちに あいます。

b) 林さんは まいばん 十時 ごろ うちへ かえります。

c) マリアさんは ホッチキスが ありますか。

d) この まるくてあおい くすりを 一日に 3かい のんで ください。

e) 田中さんは たぶん あした こない でしょう。

4. つぎの えいごの 文を 日本語に なおしなさい。 .

a) I always drink two glasses of water before eating meals.

b) Please do not come to the music concert tomorrow.

c) I will get on the bus at Shinjuku and get off the bus at Akihabara.

d) My younger sister is the cutest in my family.

e) Who was the lady who was here a short while ago?

5. じこしょうかいをかきなさい。

もんだい 3 : (10 marks)

つぎのぶんをよんで てぎとうな こたえを えらびなさい。

Read the following sentences carefully and choose the correct answer and write it on the blank line.

1) 田中： _____ 。

山田： どういたしまして。

1. おめでとうございます
2. おだいに
3. おねがいします
4. ありがとうございます

2) _____ で 2かいへ 上がります。

1. オートバイ
2. バイク
3. エレベーター
4. オートメーション

3) ゆきが たくさんあるところでは スポーツは _____ です。

1. サッカー
2. スキー
3. ゴルフ
4. ピンポン

4) 日本の きたにある ほっかいどうは _____ ところ です。

1. さむい
2. あたたかい
3. あつい

5) 雪子さん： あら！ かわいい おじょうさん ですね。 おいくつ ですか。

京子さん： _____ です。

1. ひとり
2. いっさい
3. いち
4. いっさつ

6) わたしは 父と 二人で えいがを見に 行きますから
きっぷを _____ きました。

1. 1まい
2. 2まい
3. 3まい
4. 4まい

7) そぼの しゅじんの むすめの いもうとの むすこは
わたしの _____ です。

1. おじ
2. おば
3. いとこ
4. しゅじん

8) このビルには ゆうめいな がかの えが たくさんあります。
ここは _____ です。

1. びょういん
2. としょかん
3. ゆうびんきょく
4. びじゅつかん

9) 母は _____ です。
かいしゃへは 行きません。いえで りょうりや そうじを します。

1. そふ
2. すふ
3. しゅふ
4. しゅうふ

10) わたしは 毎日 3時間 _____ べんきょうを します。

1. ごろ
2. ぐらい

Q.4 Explain Importance of Japanese Language as Foreign Language in school curriculum. 15

OR

Q.4 Explain the objectives of Japanese Language as foreign Language in curriculum. 15

Q.5 Explain any 2 important resources of learning Japanese as foreign language. 15

OR

Q.5 How can we take Topic based activities in the class for Essay writing? Please explain in detailed with examples. 15

Q.6 . Write Short Notes (Any 2)

10

- a)What are the Grammar translation Method for Japanese Language?
- b)How to use reading practice effectively in Japanese for Basic learners?
- c) How will you make Japanese vocabulary practice for daily class?
- d) How will you make Evaluation test for Japanese language?

Instructions to the Candidates :-

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate full marks.*
- 3) *For 15 marks questions, write answer in about 400-425 words and 5 marks questions, write answer in about 150 words.*

- Q1)** a) Define dimensions of a physical quantity. Write uses of dimensional analysis. [5]
- b) Explain determination of dimensions of a physical quantity with suitable example. [10]

OR

- a) A metal ball is pushed by applying a force of 6N. Find the workdone by this force as a metal ball is displaced through 30 cm along the direction of the push. [5]
- b) Define work. Explain types of work with suitable examples. [10]

- Q2)** Answer the following questions. (any three) : [15]

- a) Define displacement and velocity. Write their S.I. units.
- b) Explain principle of conservation of momentum.
- c) What is banking of roads? Why is it necessary?
- d) Draw labelled circuit diagram using the symbols for an electric cell, key, electric bulb and conducting wires.
- e) Give scientific reason-'Wires carrying electricity should not be touched bare footed'.

- Q3)** Choose the correct alternative and write the answer in complete sentence.[10]

- a) S.I. units consist of how many fundamental units?
i) 7	ii) 8
iii) 6	iv) 5

- b) Which of the following is a scalar quantity'?
- i) Force
 - ii) Momentum
 - iii) Density
 - iv) Velocity
- c) When the work done by the force is said to be zero?
- i) When the displacement is perpendicular to the direction of the applied force.
 - ii) When the velocity is perpendicular to the direction of the applied force.
 - iii) When the acceleration is perpendicular to the direction of the applied force.
 - iv) When the momentum is perpendicular to the direction of the applied force.
- d) What is the type of motion that repeats itself after equal interval of time?
- i) Translational
 - ii) Periodic
 - iii) Parallel
 - iv) Transverse
- e) What is the fullform of SONAR?
- i) Speed Navigation and Ranging
 - ii) Standard Navigation and Ranging
 - iii) Sound Navigation and Ranging
 - iv) Sound Navigation and Radar
- f) What is used to make an electric door-bell?
- i) Sound
 - ii) Electricity
 - iii) Magnets
 - iv) Electromagnet
- g) Which law is represented by the statement - 'To every action, there is an equal, opposite and instantaneous reaction'.
- i) Newton's first law of motion
 - ii) Newton's second law of motion
 - iii) Newton's third law of motion
 - iv) Newton's law of gravitation
- h) What is retardation?
- i) Positive acceleration
 - ii) Negative acceleration
 - iii) Null acceleration
 - iv) Equal acceleration

- सूचना : 1) सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे.
 2) प्रश्नांच्या उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.
 3) 15 गुणांच्या प्रश्नाचे उत्तर सुमारे 400-425 शब्दांत लिहा आणि 5 गुणांच्या प्रश्नाचे उत्तर 150 शब्दांत लिहा.

प्रश्न 1) अ) भौतिक राशींच्या परिमाणांची व्याख्या लिहा. परिमाणीय विश्लेषणाचे (Dimensional Analysis) उपयोग लिहा. [5]

ब) भौतिक राशींची परिमाणे ठरविण्याची पध्दती सोदाहरण स्पष्ट करा. [10]

किंवा

अ) धातूचा गोळा 6N बल प्रयुक्त करून ढकलला. गोळ्याचे ढकललेल्या दिशेने 30cm विस्थापन झाले असता प्रयुक्त बलाद्वारे झालेले कार्य काढा. [5]

ब) कार्याची व्याख्या लिहा. कार्याचे प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा. [10]

प्रश्न 2) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (कोणत्याही तीन) [15]

अ) विस्थापन आणि वेग यांच्या व्याख्या लिहून त्यांचे S.I. पध्दतीनुसार एकक लिहा.

ब) संवेग अक्षय्यतेचे तत्त्व स्पष्ट करा.

क) बँकिंग ऑफ रोड (Banking of Road) म्हणजे काय? ते का आवश्यक आहे?

ड) विद्युत घट, कळ, विद्युत बलब आणि वाहक तारा यांची चिन्हे वापरून नामनिर्देशित परिपथ आकृती काढा.

इ) शास्त्रीय कारण द्या- 'विद्युत वाहक तारांना अनवाणी पायाने स्पर्श करू नये'.

प्रश्न 3) योग्य पर्याय निवडा आणि उत्तर पूर्ण वाक्यात लिहा. [10]

अ) S.I. पध्दतीनुसार असलेल्या एककांमध्ये किती मुलभूत एकके असतात?

i) 7 ii) 8

iii) 6 iv) 5

ब) खालीलपैकी कोणती अदिश राशी आहे?

i) बल ii) संवेग

iii) घनता iv) वेग

- क) बलाद्वारे झालेले कार्य शून्य केव्हा असते ?
- जेव्हा विस्थापन प्रयुक्त बलाच्या दिशेस लंब असते.
 - जेव्हा वेग प्रयुक्त बलाच्या दिशेस लंब असतो.
 - जेव्हा त्वरण प्रयुक्त बलाच्या दिशेस लंब असते
 - जेव्हा संवेग प्रयुक्त बलाच्या दिशेस लंब असतो.
- ड) समान कालांतराने पुनरावृत्ती होणाऱ्या गतीचा प्रकार कोणता ?
- स्थानांतर (Translational)
 - आंदोलित (Periodic)
 - समांतर (Parallel)
 - आडवी (Transverse)
- इ) सोनार (SONAR) चे विस्तारित रूप (full form) कोणता ?
- Speed Navigation and Ranging
 - Standard Navigation and Ranging
 - Sound Navigation and Ranging
 - Sound Navigation and Radar
- फ) दारावरची विद्युतघंटा तयार करण्यासाठी काय वापरतात ?
- ध्वनी
 - विद्युत
 - चुंबके
 - विद्युत चुंबक
- य) दिलेले विधान कोणता नियम दर्शविते- 'प्रत्येक क्रिया बलास समान परिमाणाचे एकाच वेळी घडणारे प्रतिक्रिया बल अस्तित्वात असते आणि त्यांच्या दिशा परस्पर विरुद्ध असतात'.
- न्यूटनचा गतिविषयक पहिला नियम
 - न्यूटनचा गतिविषयक दुसरा नियम
 - न्यूटनचा गतिविषयक तिसरा नियम
 - न्यूटनचा गुरुत्वाकर्षण नियम
- र) मंदन (Retardation) म्हणजे काय ?
- धन त्वरण
 - ऋण त्वरण
 - शून्य त्वरण
 - समान त्वरण
- ल) जर टक्कर (Collision) होण्यापूर्वी आणि नंतर गतिज ऊर्जा समान नसेल तर कोणत्या प्रकारची टक्कर दिसून येते ?
- अलवचिक (Inelastics)
 - लवचिक (Elastics)
 - जडत्वीय (Inertial)
 - अजडत्वीय (Non-inertial)

- व) चंद्राच्या, पृथ्वीभोवती फिरणाऱ्या कृत्रिम उपग्रहांच्या आणि सूर्याभोवती फिरणाऱ्या ग्रहांच्या गतीस कोणते आकर्षण बल कारणीभूत आहे?
- वास्तव (Real)
 - गुरुत्वाकर्षणीय (Gravitational)
 - अवास्तव (Pseudo)
 - विद्युत-चुंबकीय (Electro-Magnetic)

प्रश्न 4) उच्च माध्यमिक स्तरावरील भौतिकशास्त्र विषयाचे स्वरूप, व्याप्ती आणि महत्त्व स्पष्ट करा. [15]

किंवा

माध्यमिक स्तरावरील भौतिकशास्त्र विषयाची उद्दिष्ट्ये लिहा. भौतिकशास्त्राचा इतर विषयांशी असलेला समवाय सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) खालील मुद्द्यांच्या आधारे भौतिकशास्त्र अध्यापनाची प्रयोगशाळा पध्दती स्पष्ट करा. [15]

- तत्त्व
- अंतर्भूत पायऱ्या आणि योग्य उदाहरण
- शिक्षकाची भूमिका
- गुण
- मर्यादा

किंवा

5E अध्ययन प्रतिमान म्हणजे काय? भौतिकशास्त्र अध्यापनाच्या 5E अध्ययन प्रतिमानाच्या पायऱ्या सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 6) टीपा लिहा. (कोणत्याही दोन) [10]

- भौतिकशास्त्र शिक्षकाच्या क्षमता
- भौतिकशास्त्र विषयाच्या पाठ्यपुस्तक विश्लेषणाचे फायदे
- भौतिकशास्त्र अध्यापनाच्या व्याख्यान-दिग्दर्शन पध्दतीचे गुण
- माध्यमिक स्तरावरील भौतिकशास्त्र विषयाच्या पाठ्यक्रमाची व्याप्ती

Instructions to the candidates :-

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Figures to the right indicate full marks.*
- 3) *Word limit for essay type questions is 400 to 450.*
- 4) *Word limit for short answer questions is 150-200.*

- Q1)** a) What are 'P' block elements? Write general electronic configuration of six families in 'P' block elements. [7]
- b) Differentiate between properties of diamond and graphite on the basis of their structure. [8]

OR

Explain alkane, alkene and alkyne with the help of suitable examples and following points : [15]

- a) General structure
- b) Physical and Chemical properties
- c) General uses

- Q2)** Short notes (any three) : [15]
- a) Distinguish between Soaps and Detergents.
 - b) State the properties of matter in liquid and gaseous states.
 - c) Write a brief note on first law of Thermodynamics.
 - d) Write notes on : (i) Evaporation (ii) Condensation
 - e) Explain Boyle's Law.

- Q3)** Select the appropriate answer and rewrite the statements. [10]
- a) Molecular formula of Benzene is _____
i) C_6H_6	ii) C_4H_4
iii) C_3H_6	iv) $C_{12}H_{12}$

- b) Long form of LPG is _____
- i) Liquefied Petroleum Gel
 - ii) Liquefied Petroleum Gas
 - iii) Liquefied Packed Gas
 - iv) Liquid Petrol Gas
- c) Modern Periodic table consists of following four blocks.
- i) a, b, c, d
 - ii) s, p, d, f
 - iii) s, q, d, f
 - iv) s, p, b, f
- d) Compounds obtained from minerals are termed as _____
- i) Organic
 - ii) Inorganic
 - iii) Saturated
 - iv) Unsaturated
- e) The long form of IUPAC is _____
- i) Indian Union of Pure and Applied Chemists
 - ii) Indian Union of Pure and Ancient Chemists
 - iii) International Union of Pure and Applied Chemistry
 - iv) Internation Union of Pure and Applied Chemists
- f) The physical state of a substance with lot of intermolecular space is _____
- i) Solid
 - ii) Gas
 - iii) Liquid
 - iv) Plasma
- g) The degree of hotness or coldness is measured in terms of _____
- i) temperature
 - ii) mass
 - iii) volume
 - iv) density
- h) Atom is the smallest particle of _____
- i) Mixture
 - ii) Compound
 - iii) Substance
 - iv) Element

- सूचना : 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.
 2) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे गुण दर्शवितात.
 3) 15 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा 400-425 शब्द आहे.
 4) 5 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा 150-200 शब्द आहे.

प्रश्न 1) अ) 'P - खंड' मूलद्रव्य म्हणजे काय? 'पी-खंड' घटकाच्या सहा परिवारातील सामान्य इलेक्ट्रॉनिक संरूपण लिहा. [7]

ब) हिरा व ग्राफाइटच्या संरचनेवर आधारित गुणधर्मांचा फरक स्पष्ट करा. [8]

किंवा

अल्केन, अल्किन व अल्काइन खालील मुद्यांच्या आधारे सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

अ) सामान्य संरचना

ब) भौतिक व रासायनिक गुणधर्म

क) साधारण उपयोग

प्रश्न 2) टिपा लिहा. (कोणतेही तीन) [15]

अ) साबण आणि अपमार्जके यातील फरक

ब) द्रव आणि वायू अवस्थेचे गुणधर्म स्पष्ट करा.

क) थर्मोडायनामिक्सचा पहिला नियम यावर टिप लिहा.

ड) टिपा द्या - (i) बाष्पीभवन (ii) संघनन

इ) बॉइल्सचा नियम-स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) योग्य पर्यायाची निवड करून विधान पुन्हा लिहा. [10]

अ) बेंझिनचे आण्विक सूत्र आहे.

i) C_6H_6

ii) C_4H_4

iii) C_3H_6

iv) $C_{12}H_{12}$

- ब) LPG चे विस्तारित रूप आहे.
- Liquified Petroleum Gel
 - Liquified Petroleum Gas
 - Liquified Packed Gas
 - Liquid Petrol Gas
- क) आधुनिक आवर्तन श्रेणीमध्ये खालील चार खंडांचा समावेश होतो.
- a, b, c, d
 - s, p, d, f
 - s, q, d, f
 - s, p, b, f
- ड) खनिजांपासून मिळणाऱ्या संयुगांना म्हणतात.
- सेंद्रिय
 - असेंद्रिय
 - कार्बनी
 - अकार्बनी
- इ) IUPAC चे विस्तारित रूप म्हणजे
- Indian Union of Pure and Applied Chemists
 - Indian Union of Pure and Ancient Chemists
 - International Union of Pure and Applied Chemistry
 - Internation Union of Pure and Applied Chemists
- फ) ज्या पदार्थांमध्ये भौतिक अवस्थेत आंतररेणू रिक्त जागा सर्वात जास्त असते त्या पदार्थास म्हणतात.
- स्थायू
 - वायू
 - द्रव
 - प्लाझमा
- य) उष्मांक (Hotness) व शितलांश (Coldness) ह्या स्वरूपात मोजली जाते.
- तापमान
 - वस्तुमान
 - आकारमान
 - घनता
- र) अणू हा चा सर्वात लहान कण आहे.
- मिश्रण
 - संयुग
 - पदार्थ
 - मूलद्रव्य

- Q1)** a) Distinguish between chordates and non-chordates. [5]
b) Explain the salient features of class Fishes. [5]
c) Explain the salient features of class amphibia. [5]

OR

- a) Describe the structure of human heart. [5]
b) Draw a neat labelled diagram of human heart. [5]
c) Write down the functions of human heart. [5]

Q2) Answer in short (any three) : [15]

- a) Explain the ways in which you can lead a healthy life.
b) Explain any five applications of Biotechnology.
c) Draw a neat labelled diagram of food pyramid.
d) Write the different ways of crop protection.
e) Distinguish between DNA & RNA.

Q3) Rewrite the sentences using appropriate option. [10]

- a) Presence of rhizoids in place of true roots is a characteristics of
i) Gymnosperms ii) Bryophytes
iii) Pteridophytes iv) Angiosperms
- b) Prokaryotic cells are characteristic of
i) Animals ii) Plants
iii) Fungi iv) Bacteria
- c) Yeast reproduces by following method
i) Fragmentation ii) Budding
iii) Vegetative propogation iv) Sexual reproduction

- d) Which of the following shows characteristic feature of parallel venation.
- i) Monocotyledons
 - ii) Dicotyledons
 - iii) Pteridophytes
 - iv) Bryophytes
- e) Large, fleshy and edible fruiting bodies are produced by which of the following?
- i) Yeast
 - ii) Bacteria
 - iii) Some fungi
 - iv) Algae
- f) Which of the following absorbs digested food?
- i) Stomach
 - ii) Pancreas
 - iii) Blood
 - iv) Villi
- g) Which of the following takes the blood to the lungs for oxygenation?
- i) Pulmonary artery
 - ii) Aorta
 - iii) Superior venacava
 - iv) Inferior Venacava
- h) Double helical structure of DNA was proposed by whom?
- i) Wilkins
 - ii) Watson & Crick
 - iii) J.B. Summer
 - iv) William Kuhne
- i) Which of the following causes Diarrhoea?
- i) Bacteria
 - ii) Virus
 - iii) Parasite
 - iv) All of these
- j) Which of the following is not a poultry bird?
- i) Pigeon
 - ii) Chicken
 - iii) Fowl
 - iv) Duck

Q4) What is correlation? What are the types of correlation? Explain correlation of Biology with any four subjects. **[15]**

OR

Explain the concept of Text-book analysis. Discuss the criteria which will you consider for analyzing the text book of Biology.

Q5) What is project method? As a teacher how will you use project method for teaching Biology. Explain with suitable example. **[15]**

OR

How will you use Inquiry Training Model for teaching Biology? Explain with suitable example.

Q6) Answer in short (any two) : **[10]**

- a) Explain briefly planning and organization of Biology laboratory.
- b) Explain briefly role of any five learning resources in Biology.
- c) Explain any five objective of teaching biology at higher secondary level.
- d) Explain the methods of construction of curriculum.

- प्रश्न 1) अ) पृष्ठवंशीय आणि अपृष्ठवंशीय प्राणी यांतील फरक स्पष्ट करा. [5]
 ब) मत्स्यवर्गाची वैशिष्ट्ये लिहा. [5]
 क) उभयचर वर्गाची वैशिष्ट्ये लिहा. [5]
- किंवा
- अ) मानवी हृदयाची रचना स्पष्ट करा. [5]
 ब) मानवी हृदयाची रचना दर्शविणारी सुबक नामनिर्देशित आकृती काढा. [5]
 क) मानवी हृदयाची कार्ये लिहा. [5]
- प्रश्न 2) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही तीन) [15]
 अ) सुदृढ आरोग्याचा राजमार्ग स्पष्ट करा.
 ब) जैवतंत्रज्ञानाचे पाच उपयोग लिहा.
 क) अन्नस्तूपाची (Food Pyramid) नामनिर्देशित आकृती काढा.
 ड) पीकसंरक्षणाचे विविध मार्ग लिहा.
 इ) डी. एन. ए. आणि आर. एन. ए. यांतील फरक स्पष्ट करा.
- प्रश्न 3) योग्य पर्याय निवडून वाक्य पुन्हा लिहा. [10]
 अ) खऱ्या मुळांऐवजी मुलाभ असणे हे कोणाचे वैशिष्ट्ये आहे?
 i) अनावृत्तबीजी ii) ब्रायोफायटा
 iii) टेरीडोफायटा iv) आवृत्तबीजी
 ब) आदिकेंद्रकीपेशी हे कोणाचे वैशिष्ट्ये आहे?
 i) प्राणी ii) वनस्पती
 iii) कवक iv) जीवाणू
 क) किण्वाचे प्रजनन कोणत्या पध्दतीने होते?
 i) खंडीभवन ii) कलिकायन
 iii) शाकीय प्रजनन iv) लैंगिक प्रजनन

- ड) समांतर शिराविन्यास हे कोणाचे वैशिष्ट्ये आहे?
- i) एकबीजपत्री ii) द्विबीजपत्री
iii) टेरिडोफाईटस् iv) ब्रायोफाईटस्
- इ) मोठे, मांसल आणि खाण्यायोग्य फळधारी अंगे कोण निर्माण करते?
- i) किण्व ii) जीवाणू
iii) काही कवक iv) शैवाल
- फ) पचन झालेल्या अनाचे शोषण कोठे होते?
- i) जठर ii) स्वादुपिंड
iii) रक्त iv) उद्वर्ध
- य) रक्ताचे ऑक्सिडीकरण करण्यासाठी कोणती रक्तवाहिनी रक्त फुफ्फुसाकडे नेते?
- i) फुफ्फुसधमनी ii) महाधमनी
iii) उर्ध्वमहाशीर iv) अधोमहाशीर
- र) डबल हेलिकल डी. एन. ए. रचना कोणी मांडली?
- i) विल्कन्स ii) वॉटसन आणि क्रीक
iii) जे. बी. समनर iv) विल्यम कोहेन
- ल) खालीलपैकी कशामुळे अतिसार होतो?
- i) जीवाणू ii) विषाणू
iii) परजीवी iv) वरील सर्व
- व) खालीलपैकी कोणता पक्षी कुक्कुट पालन पक्षी नाही?
- i) कबुतर ii) कोंबडीचे पिल्लू
iii) अंडी देणारा पक्षी iv) बदक

प्रश्न 4) समवाय म्हणजे काय? समवायाचे प्रकार कोणते? जीवशास्त्राचा कोणत्याही चार विषयांशी समवाय स्पष्ट करा. [15]

किंवा

पाठ्यपुस्तक विश्लेषणाची संकल्पना स्पष्ट करा. जीवशास्त्राच्या पाठ्यपुस्तकाचे विश्लेषण करतांना तुम्ही कोणते निकष लक्षात घ्याल?

प्रश्न 5) प्रकल्प पध्दती म्हणजे काय? जीवशास्त्राचे अध्यापन करतांना प्रकल्प पध्दती कशी वापराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

जीवशास्त्राचे अध्यापन करतांना पृच्छा प्रशिक्षण प्रतिमानाचा वापर कसा कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 6) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन) [10]

- अ) जीवशास्त्र प्रयोगशाळेचे नियोजन आणि संघटन स्पष्ट करा.
- ब) जीवशास्त्रातील अध्ययन स्रोत थोडक्यात स्पष्ट करा.
- क) उच्च माध्यमिक स्तरावरील जीवशास्त्र अध्यापनाची पाच उद्दिष्टे स्पष्ट करा.
- ड) अभ्यासक्रम रचनेच्या पध्दती स्पष्ट करा.

Q1) Define nutrients. Give the classification of proteins and explain its functions and deficiency diseases in detail. **[15]**

OR

State the importance of consumer education in the field of textiles and describe the factors affecting consumption of textiles.

Q2) Write short notes on any three. **[15]**

- a) Important skills of early childhood. (2-6 years)
- b) Tools used in time management.
- c) Teeth development in babyhood.
- d) Steps involved in planning a budget.
- e) Weaning the baby.

Q3) A) Choose the correct alternative. **[5]**

- i) Fructose is a _____ carbohydrate.
 - a) Monosaccharide
 - b) Disaccharide
 - c) Polysaccharide
- ii) _____ is an iodine deficiency disorder.
 - a) Goiter
 - b) Anaemia
 - c) Rickets
- iii) Weft yarns are _____ fibers in a weave.
 - a) Lengthwise
 - b) Crosswise
 - c) Worsted
- iv) Vitamin _____ is known as sunshine vitamin.
 - a) A
 - b) B
 - c) D

v) One gram of fat gives _____ Kcal of energy.

a) two

b) four

c) nine

B) Match the following :

[5]

A

B

i) Transverse birth

a) Scaly surfaced fibers

ii) Wool fibers

b) The strongest fibers

iii) Nylon

c) Complete protein

iv) Egg

d) Incomplete protein

v) Sprouts

e) Buttocks/legs appear first

f) Head appear first

Q4) What is the nature, scope & importance of Home Science at higher secondary level? Write in detail. [15]

OR

Explain the objectives of teaching Home science at higher secondary level and analyse the Home Science textbook.

Q5) Discuss various teaching methods of teaching Home Science that are teacher centered. [15]

OR

Describe in detail about the planning, organizing and maintaining a textile lab for Home Science.

Q6) Write short answers for any two.

[10]

a) Syllabus of Home Science at Higher Secondary level.

b) Interrelationship between Home science and other disciplines.

c) Planning for a food laboratory for Home Science.

d) Learning resources in Home Science.

प्रश्न 1) पोषक तत्वे म्हणजे काय? प्रथिनांचे कार्य, स्रोत, वर्गीकरण व कमतरता याबद्दल विस्ताराने लिहा. [15]

किंवा

वस्त्रशास्त्राच्या दृष्टीने ग्राहकाचे महत्त्व काय आहे ते स्पष्ट करा आणि वस्त्रनिवडीस कारणीभूत असणारे घटक कोणते ते विषद करा.

प्रश्न 2) खालीलपैकी कोणत्याही तीन मुद्यांवर टिपा लिहा. [15]

- 2-6 वर्षांच्या मुलामधील विकसित कौशल्ये.
- वेळ व्यवस्थापनातील विविध पध्दती/कल्पना.
- बाळाच्या दुधाच्या दातांचा विकास.
- बजेट बनवण्यासाठी आवश्यक मुद्दे.
- बाळाचे स्तनपान थांबवण्याची प्रक्रिया.

प्रश्न 3) अ) योग्य पर्याय निवडून रिकाम्या जागा भरा. [5]

- फ्रुक्टोज हे एक आहे.
 - एकशर्करा
 - द्विशर्करा
 - बहुशर्करा
- हा एक आयोडिनच्या कमतरतेमुळे होणारा रोग आहे.
 - गलगंड
 - रक्तक्षय
 - मुडदुस
- आडवे धागे हे कपड्याच्या असतात.
 - रुंदीमध्ये
 - उंचीमध्ये
 - टोकाशी
- जीवनसत्व हे सुर्यप्रकाशातून मिळते.
 - अ
 - क
 - ड
- एक ग्रॅम स्निग्ध पदार्थ कॅलरीज देतात.
 - दोन
 - चार
 - नऊ

ब) जोड्या जुळवा.

[5]

(अ)

(ब)

i) आडवं बाळजन्म

अ) खडबडीत धागे

ii) लोकर धागे

ब) सर्वात मजबुत धागे

iii) नायलॉन

क) संपूर्ण प्रथिने

iv) अंडी

ड) अपूर्ण प्रथिने

v) मोड आलेले कडधान्य

इ) पाय आधी बाहेर येतात

फ) डोके आधी बाहेर येते

प्रश्न 4) उच्च माध्यमिक स्तरावरील ग्रहविज्ञान शाखेचे महत्त्व, व्याप्ती आणि स्वरूप याबद्दल विस्ताराने लिहा. [15]

किंवा

उच्च माध्यमिक स्तरावरील गृहविज्ञान विषयाचे उद्दिष्टे स्पष्ट करा आणि गृहविज्ञान पाठ्यपुस्तकाचे विश्लेषण करा.

प्रश्न 5) गृहविज्ञान शाखेच्या शिक्षणासाठी वापरात येणाऱ्या विविध पध्दतीवर विस्ताराने लिहा. (शिक्षक-प्रेरित पध्दती) [15]

किंवा

गृहविज्ञान शाखेतील वस्त्रशास्त्र विभागाच्या प्रयोगशाळेचे नियोजन, संघटन, व्यवस्थापन कसे कराल ?

प्रश्न 6) कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे द्या. [10]

अ) उच्च माध्यमिक स्तरावरील गृहविज्ञान पाठ्यक्रमाची माहिती लिहा.

ब) गृहविज्ञान व इतर शाखांमधील परस्परसंबंध

क) 'अन्न आणि पोषण' प्रयोगशाळेचे नियोजन कसे कराल ?

ड) गृहविज्ञानातील अध्ययन संसाधनाची थोडक्यात माहिती द्या.

Q1) What are the different types of Itinerant retailers? Explain the main characteristics of each type of these retailers, with examples. [15]

OR

What are the forms of Business organisation? Explain merits and demerits of Joint Hindu Family Business.

Q2) Answer any three of the following : [15]

- a) Write the meaning and importance of 'Standardisation and Grading'.
- b) Explain the importance of Advertisement in modern commercial world.
- c) Explain various methods of 'Branding'.
- d) Write the meaning and objectives of 'Management'.
- e) Explain any five principles of Management given by Henry Fayol.

Q3) A) State whether the following statements are 'true' or 'false'. Correct the false statements and rewrite the sentence. [5]

- i) Departmental stores came into existence before the Industrial Revolution.
- ii) Chain stores are called as multiple stores in U.K. (England)
- iii) A super market deals in all types of goods.
- iv) A super market needs of big premises and central location.
- v) Chain stores offer various facilities and conveniences to customers.

B) Match the pairs : [5]

Group 'A'	Group 'B'
a) Private company	i) More than 51% capital by Government
b) Lower level of management	ii) Decides the policies
c) Medium level of management	iii) Maximum fifty members
d) Government company	iv) Link between workers and management
e) Higher level of management	v) Evaluation of the work and reporting

Q4) Explain the meaning and nature of commerce. Explain the importance of commerce in daily life, with examples. [15]

OR

Explain the concept of correlation and state the types of correlation. Write the correlation of commerce subject with any two school subjects, in detail.

Q5) Explain the 'Project method' of commerce teaching with the help of following points. [15]

a) Meaning	b) Steps of Project method
c) Merits	d) Demerits and Limitations.

OR

Explain the qualities of a good commerce teacher. As a commerce teacher how will you do the effective use of audio-visual learning resources? Explain with examples.

Q6) Answer any two of the following : [10]

- a) Explain the objectives of commerce education with examples.
- b) Explain the limitations of 'Problem Solving Method'.
- c) Explain the use of 'Question-Answer Technique' in the teaching of commerce.
- d) Write a short note on 'Field Visit'.

प्रश्न 1) फिरत्या किरकोळ विक्रेत्यांचे विविध प्रकार कोणते? ह्या प्रत्येक प्रकारच्या किरकोळ विक्रेत्यांची प्रमुख वैशिष्ट्ये सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

व्यवसाय संघटनांचे प्रकार कोणते? 'संयुक्त हिंदु कुटुंबसंस्था व्यवसाय' या व्यवसाय संघटनेचे गुण व दोष स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) खालीलपैकी कोणत्याही तीन प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [15]

- 'प्रमाणीकरण व प्रतवारी' याचा अर्थ व महत्व लिहा.
- जाहिरातीचे आधुनिक व्यापारी जगतातील महत्व स्पष्ट करा.
- मुद्रीकरण/चिन्हांकनाच्या विविध पद्धती स्पष्ट करा.
- व्यवस्थापनाचा अर्थ व उद्दिष्ट्ये लिहा.
- हेन्री फेयॉल यांनी दिलेल्या व्यवस्थापनाच्या तत्वांपैकी कोणतीही पाच तत्वे स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) अ) खालील विधाने चूक की बरोबर ते सांगा. चूकीची विधाने दुरुस्त करून वाक्य पुन्हा लिहा. [5]

- विभागीय वस्तु भांडारे औद्योगिक क्रांतीपूर्वी अस्तित्वात आली.
- साखळी दुकाने ही यु. के. (इंग्लंड) मध्ये बहुविध दुकाने म्हणून संबोधली जातात.
- सुपर मार्केट मध्ये सर्व प्रकारच्या वस्तूंची विक्री केली जाते.
- सुपर मार्केटसाठी प्रशस्त वास्तू आणि मध्यवर्ती ठिकाणाची आवश्यकता असते.
- साखळी दुकाने ग्राहकाला विविध सोयी व सुविधा पुरवतात.

ब) जोड्या जुळवा. [5]

'अ' गट

'ब' गट

अ) खाजगी कंपनी	i) 51% पेक्षा अधिक सरकारी भांडवल
क) कनिष्ठ स्तर व्यवस्थापन	ii) धोरणे ठरवते
क) मध्यम स्तर व्यवस्थापन	iii) जास्तीत जास्त पन्नास सभासद
ड) सरकारी कंपनी	iv) कर्मचारी व व्यवस्थापनातील दुवा जोडते
इ) उच्च स्तर व्यवस्थापन	v) कामाचे मूल्यमापन व अहवाल पाठवणे

प्रश्न 4) वाणिज्याचा अर्थ व स्वरूप स्पष्ट करा. वाणिज्याचे दैनंदिन जीवनातील महत्व सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

‘समवाय’ ही संकल्पना स्पष्ट करून समवायाचे प्रकार विशद करा. वाणिज्य विषयाचा कोणत्याही दोन शालेय विषयांशी असणारा समवाय सविस्तर लिहा.

प्रश्न 5) वाणिज्य अध्यापनाची ‘प्रकल्प पद्धती’ खालील मुद्यांच्या आधारे स्पष्ट करा. [15]

अ) अर्थ	ब) प्रकल्प पद्धतीच्या पायऱ्या
क) गुण	ड) दोष व मर्यादा

किंवा

चांगल्या वाणिज्य शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये स्पष्ट करा. वाणिज्य शिक्षक या नात्याने दृक-श्राव्य अध्ययन स्रोतांचा प्रभावी वापर आपण कसा कराल? ते सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 6) खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंची उत्तरे लिहा. [10]

- अ) वाणिज्य शिक्षणाची उद्दिष्टे सोदाहरण स्पष्ट करा.
- ब) समस्या निराकरण पद्धतीच्या मर्यादा स्पष्ट करा.
- क) वाणिज्य अध्यापनात प्रश्नोत्तर तंत्राचा वापर सोदाहरण स्पष्ट करा.
- ड) ‘क्षेत्र भेट’ यावर थोडक्यात टीप लिहा.

Q1) What is psychology? Explain any five branches of psychology. **[15]**

OR

Explain observational and project method with the help of following points:

- a) Meaning and nature
- b) Merits
- c) Demerits

Q2) Write short notes on (any 3) : **[15]**

- a) Write the types of memory.
- b) Write techniques of stress management.
- c) Explain the causes of stress.
- d) Mention the factors affecting memory.
- e) Explain the types of motivation

Q3) A) Fill in the blanks by choosing the appropriate words from the brackets. **[5]**

- i) The formula of behavior is _____
(S - R, O - R, R - S, S - O - R)
- ii) Wrong perception is known as _____
(Delusion, Illusion, Hallucination, Perception)
- iii) Loss of memory is known as _____.
(Distortion, Retention, Forgetting, Decoding)
- iv) _____ is an inner force that drives individual to act.
(Emotion, Motivation, Forgetting, Decoding)
- v) Disproportionate and irrational fear of specific object, event and situation is known as _____
(Mania, Anxiety, Phobia, Fear)

B) Match the columns :-

[5]

Column 'A'

Column 'B'

a) Perception	i) Selective process
b) Attention	ii) Wrong interpretations
c) Sensation	iii) Meaningful sensation
d) Illusion	iv) Information from sense organs
e) Hallucination	v) Psychological perception in disorders

Q4) Explain the nature, steps, merits, limitation of experimental method in psychology with suitable example. [15]

OR

Explain the place and objectives of teaching psychology at the higher secondary school level.

Q5) Explain the concept, need and importance of learning resources. How will you use various learning resources to teach psychology more effectively? Explain with suitable examples. [15]

OR

Explain the concept of core elements. What are the core elements? How will you inculcate scientific temper among student.

Q6) Short notes on (any two) :

[10]

- Explain the concept of curriculum and syllabus.
- Explain the need of content analysis.
- Write advantages of observation method.
- Explain the importance of psychological tests.

प्रश्न 1) मानसशास्त्र म्हणजे काय? मानसशास्त्राच्या कोणत्याही पाच शाखा स्पष्ट करा. [15]

किंवा

निरीक्षण आणि प्रकल्प पध्दती पुढील मुद्यांच्या आधारे स्पष्ट करा.

अ) अर्थ व स्वरूप

ब) गुण

क) मर्यादा

प्रश्न 2) टिपा लिहा. (काणत्याही तीन) [15]

अ) स्मृतीचे प्रकार लिहा.

ब) ताण व्यवस्थापनाची तंत्रे लिहा.

क) ताणाची कारणे स्पष्ट करा.

ड) स्मृतीवर परिणाम करणारे घटक लिहा.

इ) प्रेरणेचे प्रकार स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) अ) योग्य शब्द निवडून खालील विधान पूर्ण करा. [5]

i) हे वर्तनाचे सूत्र आहे.

(S - R, O - R, R - S, S - O - R)

ii) अवबोधाचे चुकीचे अर्थविवरण म्हणजे

(भ्रम, भास, दृष्टीभ्रम, अवबोध)

iii) स्मृतीभ्रंश म्हणजे

(विरूपण, धारणा, विस्मरण, विसांकेतिकरण)

iv) व्यक्तीला कृतीप्रवण करण्यासाठी असणारी आंतरिक शक्ती म्हणजे

(भावना, प्रेरणा, विस्मरण, विसांकेतिकरण)

v) व्यक्तीला विशिष्ट वस्तू, घटना, प्रसंगापासून अप्रमाणात व अविवेक भिती वाटणे म्हणजे

(उन्माद, चिंता, भयगंड, भिती)

ब) जोड्या लावा.

[5]

‘अ’

‘ब’

अ) अवबोध

i) निवडक प्रक्रिया

ब) अवधान

ii) चुकीचे अर्थविवरण

क) संवेदना

iii) अर्थपूर्ण संवेदन

ड) भ्रम

iv) ज्ञानेन्द्रियाद्वारे माहिती

इ) विभ्रम

v) मानसशास्त्रीय संवेदनातील विकृती

प्रश्न 4) मानसशास्त्र अध्यापनाची प्रायोगिक पध्दतीचे स्वरूप पायऱ्या, गुण, मर्यादा सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

मानसशास्त्र अध्यापन विषयाचे उच्चमाध्यमिक स्तरावरील स्थान आणि अध्यापनाची उद्दिष्टे स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) अध्ययन साधनांची संकल्पना, गरज आणि महत्त्व स्पष्ट करा. मानसशास्त्राच्या अध्यापनात अध्ययन साधनांचा सुयोग्य वापर कसा कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

गाभाघटक संकल्पना स्पष्ट करा. गाभाघटक कोणते आहेत? मानसशास्त्र अध्यापनातून वैज्ञानिक दृष्टीकोन तुम्ही कसा रूजवाल?

प्रश्न 6) टिपा लिहा. (कोणत्याही दोन) [10]

अ) अभ्यासक्रम आणि पाठ्यक्रमांची संकल्पना स्पष्ट करा.

ब) आशय विश्लेषणाची गरज स्पष्ट करा.

क) निरीक्षण पध्दतीचे फायदे लिहा.

ड) मानसशास्त्रीय चाचण्यांचे महत्त्व स्पष्ट करा.

Q1) Explain the meaning and nature of philosophy. Write the characteristics of various branches of philosophy. [15]

OR

What is applied ethics? Explain the various types of applied ethics with example.

Q2) Write short answer on (any three) : [15]

- a) Difference between perception and inference with example.
- b) Differentiate between coherence and pragmatic theory of truth.
- c) Write a note on purpose of punishment.
- d) Write a note on intuition and its importance.
- e) Explain the concept of 'Perception' in Nyaya Darshana.

Q3) Fill in the blanks with suitable option. [10]

- a) The two kinds of inference are Swartha and _____
(Pararth, Manarth, Purusharth)
- b) The concept of 'Stith Pragya' (स्थित प्रज्ञ) is given in _____
(Nyaya Darshan, Vaisheshik Darshan, Bhagvad Gita)
- c) Epistemology is the study of _____
(Knowledge, Logic, Laws)
- d) _____ is the father of traditional logic.
(Aristotle, Socrates, Plato)
- e) Charvaka Metaphysics rejects _____ as an element.
(Water, Earth, Ether)
- f) The main source of philosophic questioning is _____
(doubt, wonder, knowledge)

प्रश्न 1) तत्त्वज्ञानाचा अर्थ व स्वरूप स्पष्ट करा. तत्त्वज्ञानाच्या विविध शाखांची वैशिष्ट्ये लिहा. [15]

किंवा

उपयोजित नितीशास्त्र म्हणजे काय? उपयोजित नितीशास्त्राचे विविध प्रकार उदाहरणासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही तीन) [15]

अ) 'प्रत्यक्ष' आणि 'अनुमान' यातील फरक उदाहरणासहित स्पष्ट करा.

ब) सत्त्वत्वाचा 'अनुरूपता' सिद्धांत व 'फलप्रामाण्यवाद' सिद्धांत यांतील फरक लिहा.

क) 'शिक्षेचे हेतू' यावर टिप लिहा.

ड) अंतःप्रज्ञा व तिचे महत्त्व यावर टिप लिहा.

इ) न्यायदर्शन मधील 'प्रत्यक्ष' ही संकल्पना स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) योग्य पर्याय निवडून विधाने पूर्ण करा. [10]

अ) अनुमानाचे स्वार्थ व हे दोन प्रकार आहेत.

(पदार्थ, मनार्थ, पुरुषार्थ)

ब) 'स्थितप्रज्ञ' ही संकल्पना मध्ये दिलेली आहे.

(न्यायदर्शन, वैशेषिक दर्शन, भगवद्गीता)

क) 'ज्ञानमिमांसा' ही चा अभ्यास करते.

(ज्ञान, तर्क, नियम)

ड) पारंपरिक तर्कशास्त्राचा जनक आहे.

(अॅरिस्टॉटल, सॉक्रेटिस, प्लेटो)

इ) चार्वाक वस्तुमिमांसा या मूलतत्वाला मानत नाही.

(पाणी, पृथ्वी, आकाश)

फ) तत्त्वज्ञानातील प्रश्नांचा मूख्यस्रोत आहे.

(संशय, कुतूहल, ज्ञान)

य) 'मानवी मन कोऱ्या पाटीप्रमाणे आहे' हे गृहीत धरतो.

(लॉक, कान्ट, ह्यूम)

Q1) "Sociology is a science". Discuss. **[15]**

OR

Explain the structure of sociology. Discuss the uses of sociology.

Q2) Write short notes on (any three) : **[15]**

- a) Social interaction.
- b) Functions of religion
- c) Child labour
- d) Characteristics of rural community.
- e) Differentiate between caste & class.

Q3) A) Fill in the blanks by choosing the most appropriate word from the bracket: **[5]**

- i) _____ is known as the father of Indian Sociology.
(Dr. Srinivas, Dr. Mazundar, Dr. Ghurye, Dr. Mukharjee)
- ii) A general term that stands for an idea or object that is expressed is called _____.
(Name, Concept, Word, Sentence)
- iii) Membership to Associations is _____.
(Compulsory, Voluntary, Necessary, Permanent)
- iv) The term _____ is used to refer to alterations in the pattern of social structure.
(Social reform, social progress, social change, social evolution)
- v) The father is the head of the household in the _____ family system.
(Matriarchal, Modern, Nuclear, Patriarchal)

B) Match the columns : - [5]

Column - A

Column - B

i) Ascribed status	a) Trade union
ii) Achieved status	b) Charles Cooley
iii) Secondary group	c) Role
iv) Primary group	d) Territorial
v) Community	e) Doctor
	f) Role conflict
	g) Caste system

Q4) Discuss the relationship between sociology and education. [15]

OR

Discuss the place of sociology in Higher Secondary Curriculum. Explain the objectives of teaching sociology at Higher secondary level.

Q5) Explain the various sources of data collection in sociology. [15]

OR

Discuss the project and lecture method of teaching sociology with their advantages & disadvantages.

Q6) Write short notes on (any two) : [10]

- Relation of sociology with Anthropology & History.
- Importance of life-skills in sociology.
- Importance of survey method in teaching sociology.
- Qualities of good sociology teacher

- प्रश्न 1) 'समाजशास्त्र एक विज्ञान आहे' चर्चा करा. [15]
किंवा
समाजशास्त्राची संरचना स्पष्ट करा. समाजशास्त्राची उपयोगितेची चर्चा करा.
- प्रश्न 2) टीपा लिहा. (कोणत्याही तीन) [15]
अ) सामाजिक आंतरक्रिया
ब) धर्माची कार्ये
क) बालमजूर : एक सामाजिक समस्या
ड) ग्रामीण समुदायाची वैशिष्ट्ये
इ) जाती आणि वर्ग यांमधील अंतर
- प्रश्न 3) अ) योग्य पर्याय निवडून रिकाम्या जागा भरा. [5]
i) ह्यांना समाजशास्त्राचे जनक म्हणून ओळखले जाते.
(डॉ. श्रीनिवास, डॉ. मजूमदार, डॉ. जी. एस. घुर्ये, डॉ. मुखर्जी)
ii) कल्पना किंवा उद्दिष्ट स्पष्ट करण्याकरिता ही सामान्य संज्ञा वापरली जाते.
(नाव, संकल्पना, शब्द, वाक्य)
iii) मंडळाचे सभासदत्व हे असते.
(अनिवार्य, ऐच्छिक, आवश्यक, स्थायी)
iv) 'सामाजिक संरचनेतील बदल' ह्या शब्दाकरिता ही संज्ञा वापरली जाते.
(सामाजिक सुधारणा, सामाजिक प्रगती, सामाजिक परिवर्तन, सामाजिक उत्क्रांती)
v) ह्या कुटुंब पध्दतीत पिता हा कुटुंबाचा प्रमुख असतो.
(मातृसत्ताक, आधुनिक, केंद्रीय, पितृसत्ताक)

ब) स्तंभ अ आणि ब मधील जोड्या लावा. [5]

स्तंभ - अ	स्तंभ - ब
i) अर्पित दर्जा	अ) मजूर संघटना
ii) अर्जित दर्जा	ब) चार्ल्स कुले
iii) दुय्यम समूह	क) भुमिका
iv) प्राथमिक समूह	ड) प्रादेशिक
v) समुदाय	इ) डॉक्टर
	फ) भुमिक-संघर्ष
	य) जाती व्यवस्था

प्रश्न 4) समाजशास्त्र आणि शिक्षण यांमधील संबंध विशद करा. [15]

किंवा

उच्च माध्यमिक अभ्यासक्रमात समाजशास्त्राचे स्थान स्पष्ट करा व उच्च माध्यमिक स्तरावर समाजशास्त्र अध्यापनाची उद्दिष्टे स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) समाजशास्त्रातील माहिती संकलनाचे विविध स्रोत स्पष्ट करा. [15]

किंवा

समाजशास्त्र अध्यापनातील प्रकल्प पध्दती व व्याख्यान पध्दतीची फायदे व तोटे ह्या आधारे तुलना करा.

प्रश्न 6) टीपा लिहा. (कोणत्याही दोन) [10]

- अ) समाजशास्त्राचा मानववंशशास्त्र व इतिहासाशी समवाय
- ब) समाजशास्त्रातील जीवन कौशल्यांचे महत्व
- क) समाजशास्त्रात सर्वेक्षण पध्दतीचे महत्व
- ड) चांगल्या समाजशास्त्र शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये

Q1) Explain the principles and objectives of United Nations (UN). **[15]**

OR

Explain the structure, powers and functions of the Economic and social council of UN.

Q2) Write short answers (any three) : **[15]**

- a) What is Quo-warranto?
- b) Explain the role of speaker of loksabha.
- c) Explain National Emergency.
- d) Explain the role of Dalit Panthar.
- e) Explain the importance of Narmada Bachao Andolan.

Q3) A) Fill in the blanks using correct alternative. **[5]**

- i) There was control of _____ during unipolar system.
 - a) USA
 - b) USSR
 - c) Germany
 - d) France
- ii) There are _____ permanent members of the security council.
 - a) 5
 - b) 10
 - c) 15
 - d) 3
- iii) On 10th Dec. 1948 United Nations declared universal _____ rights declaration.
 - a) Human
 - b) Economic
 - c) National
 - d) Political
- iv) From Maharashtra _____ members are sent to Rajya Sabha.
 - a) 19
 - b) 25
 - c) 288
 - d) 78
- v) In the disputes arising in federal set up in India _____ acts as an umpire.
 - a) High court
 - b) Supreme court
 - c) Subordinate court
 - d) Consumer court

B) Match the following : - [5]

Gr. - A

Gr. - B

i) General Assembly	a) Indian National Congress
ii) Chipko Movement	b) Telugu Desam
iii) Media	c) V. P. Singh
iv) State level party	d) Executive body of UN
v) National party	e) Sunderlal Bahuguna
	f) Exposes cases of injustice

Q4) Explain nature and scope of political science. Explain the place of political science at Higher Secondary Curriculum. [15]

OR

What are the objectives of political science at Higher Secondary level? Explain what efforts will you do to achieve these objectives as a teacher.

Q5) Which method will you use for teaching Political Science at Higher Secondary level. Explain your answer with reasons and appropriate examples. [15]

OR

Explain the need and importance of content analysis. Explain the factors of content analysis with the help of any one content of higher secondary level.

Q6) Write answers in brief (any two) : [10]

- Write the qualities of a political science teacher.
- Explain the use of structure of subject.
- Explain educational implication of Discussion method.
- What efforts will you do to inculcate values 'Patriotism' and 'Dignity of Labour'?

प्रश्न 1) संयुक्त राष्ट्रसंघटनेची तत्त्वे व उद्दिष्टे स्पष्ट करा. [15]

किंवा

संयुक्त राष्ट्रसंघटनेच्या सामाजिक व आर्थिक मंडळाची रचना अधिकार व कार्ये स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) संक्षिप्त उत्तरे लिहा. (कोणतेही तीन) [15]

- अ) अधिकारपृच्छा म्हणजे काय?
 ब) लोकसभेच्या सभापतीची भूमिका स्पष्ट करा.
 क) राष्ट्रीय आणीबाणी म्हणजे काय? ते स्पष्ट करा.
 ड) दलित पँथरची भूमिका स्पष्ट करा.
 इ) नर्मदा बचाव आंदोलनाचे महत्त्व स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) अ) योग्य पर्याय निवडून गाळलेल्या जागा भरा. [5]

i) एकध्रुवीय पद्धतीत चे वर्चस्व सर्व जगात होते.

- अ) अमेरिका ब) सोव्हिएत युनियन
 क) जर्मनी ड) फ्रान्स

ii) सुरक्षा समितीचे देश कायम सभासद आहेत.

- अ) 5 ब) 10
 क) 15 ड) 3

iii) 10 डिसेंबर 1948 रोजी संयुक्त राष्ट्रसंघटनेने सार्वत्रिक हक्कांचा जाहीरनामा जाहीर केला.

- अ) मानवी ब) आर्थिक
 क) राष्ट्रीय ड) राजकीय

iv) महाराष्ट्रातून सभासद राज्यसभेवर पाठविले जातात.

- अ) 19 ब) 25
 क) 288 ड) 78

v) भारतात संघराज्यात उद्भवणाऱ्या वादांमध्ये पंचाची भूमिका बजावते.

- अ) उच्च न्यायालय ब) सर्वोच्च न्यायालय
 क) दुय्यम न्यायालय ड) ग्राहक न्यायालय

ब) जोड्या लावा.

[5]

गट - अ

गट - ब

i) आमसभा	अ) भारतीय राष्ट्रीय काँग्रेस
ii) चिपको आंदोलन	ब) तेलुगु देशम
iii) प्रसारमाध्यमे	क) व्ही. पी. सिंग
iv) राज्यस्तरीय पक्ष	ड) संयुक्त राष्ट्रसंघटनेचे कार्यकारी अंग
v) राष्ट्रीय पक्ष	इ) सुंदरलाल बहुगुणा
	फ) अन्यायविषयक प्रकरणे उघडकीस आणणे

प्रश्न 4) राज्यशास्त्राचे स्वरूप व व्याप्ती स्पष्ट करा. राज्यशास्त्र विषयाचे उच्च माध्यमिक स्तरावरील अभ्यासक्रमातील स्थान स्पष्ट करा. [15]

किंवा

राज्यशास्त्र विषयाची उच्च माध्यमिक स्तरावरील उद्दिष्टे कोणती? ती उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी शिक्षक म्हणून तुम्ही कोणते प्रयत्न कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) उच्च माध्यमिक स्तरावर राज्यशास्त्राचे अध्यापन करताना तुम्ही कोणत्या पध्दतीचा वापर कराल ते सकारण व सोदाहरण स्पष्ट करा. [15]

किंवा

आशयविश्लेषणाची गरज व महत्त्व स्पष्ट करा. आशयविश्लेषण करताना कोणकोणत्या बाबींचा विचार करावा लागतो ते उच्च माध्यमिक स्तरावरील एका घटकाद्वारे स्पष्ट करा.

प्रश्न 6) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन) [10]

- राज्यशास्त्र विषय शिक्षकाच्या अंगी असणारी गुणवैशिष्ट्ये लिहा.
- राज्यशास्त्र विषय संरचनेचा उपयोग स्पष्ट करा.
- चर्चा पध्दतीचे शैक्षणिक उपयोजन स्पष्ट करा.
- राष्ट्रभक्ती व श्रमप्रतिष्ठा ही मूल्ये जोपासण्यासाठी तुम्ही कोणते प्रयत्न कराल?

Q1) Explain the modern view of proposition. Write the difference between [15]

- a) Proposition and sentence with example.
- b) Functional and Non-functional compound truth propositions with example.

OR

What is Deductive Proof? Explain the types of Deductive proof with a proper argument and construction.

Q2) Write short answer on (any three) : [15]

- a) Ostensive definition and extensive definition with example.
- b) Construct and explain the Venn Diagram for the following :
 - i) Some Actresses are singers.
 - ii) All dancers are artists.
- c) Four fold classification of proposition.
- d) Limitation of observation as a Ground of Induction.
- e) Nature of Definition.

Q3) Fill in the blanks with suitable option given. [10]

- i) The truth value of a proposition is _____
(indefinite, definite, infinite)
- ii) $p \supset q$ is _____ proposition.
(implicative, disjunctive, conjunctive)
- iii) _____ is not the condition of decision procedure.
(Reliability, Naturality, Finiteness)
- iv) Either England or America Exploded the first bomb. The form of this argument is _____.
($p \supset q$, $p \cdot q$, $p \vee q$)
- v) Truth table method can be used as testing the _____ of arguments.
(Validity, Reliability, Objectivity)

- vi) When we deny a contingency, we get _____
(tautology, contradiction, none of these)
- vii) Reductio ad absurdum is a principle for _____
(truth table, contradictions, deductive proof)
- viii) The subject and the predicate are called _____
(quantity, variable, terms)
- ix) The complement of the class is the class of all objects which ____ it.
(belong to, do not belong to, contradict to)
- x) Contradictory opposition is a relation between two proposition which differ in (quality, quantity, quality and quantity)

Q4) Explain the place and importance of logic subject with example. What are the objectives of teaching - learning of logic and what role of a teacher can play in acquiring these objectives. **[15]**

OR

What is self learning method? Explain its Advantages and limitations with example. How will you help students in using this method of learning?

Q5) Explain the concept of curriculum and syllabus with example. Differentiate between curriculum and syllabus with example. **[15]**

OR

What are the learning resources? Differentiate between traditional and technology based learning resources. According to you which learning resource is more useful for teaching-learning of logic subject.

Q6) Write short answers on (any two) : **[10]**

- a) Structure of logic.
- b) Chronological method of construction of curriculum with example.
- c) Limitations of Deductive method.
- d) Need of learning resources.

सूचना :- संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.

- प्रश्न 1) विधानासंबंधीचे आधुनिक मत सांगा व खालील फरक स्पष्ट करा. [15]
- अ) विधान आणि वाक्य (उदाहरणासह)
- ब) सत्यता फलनात्मक व सत्यता अफलनात्मक संयुक्त विधान (सोदाहरण)
- किंवा
- निगमनात्मक सिद्धता पद्धती म्हणजे काय? त्याचे प्रकार उदाहरण देऊन स्पष्ट करा.
- प्रश्न 2) कोणत्याही तीनांवर टीपा लिहा. [15]
- अ) निर्देशात्मक व उदाहरणात्मक व्याख्या.
- ब) खालील विधानांच्या व्हेन आकृती काढून स्पष्ट करा.
- i) काही अभिनेत्री गायिका असतात.
- ii) सर्व नर्तक कलाकार असतात.
- क) विधानांचे चार प्रकारचे वर्गीकरण.
- ड) निरीक्षणाच्या मर्यादा.
- इ) व्याख्येचे स्वरूप.
- प्रश्न 3) कंसातील योग्य पर्याया निवडून गाळलेल्या जागा भरा. [10]
- i) विधानाचे सत्यतामूल्य असते.
(अनिर्धारित, निर्धारित, असीम)
- ii) $p \supset q$ हे विधान आहे.
(प्रभावशील, अव्यवहार्य, संयोजन)
- iii) ही निर्णय पद्धतीसाठीची अट नाही.
(नैसर्गिकता, सीमीतता, विश्वसनीयता)
- iv) 'पहिला बॉम्ब इंग्लंडने किंवा अमेरिकेने फोडला'. ह्या विधानाचा आकार आहे.
($p \supset q, p \cdot q, p \vee q$)
- v) सत्यता कोष्टक पद्धतीचा वापर युक्तिवादांच्या तपासण्यासाठी होतो.
(वैधता, निष्पक्षता, विश्वसनीयता)
- vi) सत्यासत्य विधानाचा निषेध केल्यास विधान मिळते.
(सर्वतः सत्य, सर्वतः असत्य)

- vii) विपरीत विपर्यायाचे तत्त्व साठी वापरले जाते.
(सत्यता कोष्टक, व्याघात, नैगमनिक सिद्धता)
- viii) विषय आणि विधेय ह्यांना म्हणतात.
(संख्या, चरे, पदे)
- ix) पूरक संच हा मूक संचामधे समाविष्ट सर्व वस्तूंचा संच होय.
(असलेल्या, नसलेल्या, याच्याशी विरोधाभासी)
- x) व्याघात विरोध हा अशा विधानांमधील संबंध आहे ज्यांच्यात फरक आहे.
(संख्यात्मक, गुणात्मक, संख्यात्मक व गुणात्मक)

प्रश्न 4) तर्कशास्त्राचे स्थान व महत्त्व उदाहरणातून स्पष्ट करा. तर्कशास्त्राच्या अध्ययन-अध्यापनाची उद्दिष्टे कोणती आणि ती प्राप्त करण्यासाठी शिक्षकाने काय करायला हवे ते सांगा. [15]

किंवा

स्वयं अध्ययन पद्धती म्हणजे काय? त्याचे फायदे व मर्यादा सोदाहरण स्पष्ट करा. ह्या पद्धतीचा वापर तुम्ही विद्यार्थ्यांसाठी कसा कराल?

प्रश्न 5) अभ्यासक्रम व पाठ्यक्रम ह्या संकल्पना सोदाहरण स्पष्ट करून त्यांच्यातील फरक उदाहरणासह स्पष्ट करा. [15]

किंवा

अध्ययनाचे स्रोत कोणते? पारंपारिक आणि तंत्रज्ञानावर आधारित अध्ययन स्रोतांमधील फरक करून तुमच्या मते कोणते स्रोत जास्त उपयुक्त आहेत ते सांगा.

प्रश्न 6) थोडक्यात उत्तरे द्या. (कोणतेही दोन) [10]

- अ) तर्कशास्त्राची संरचना
- ब) अभ्यासक्रम रचनेची कालनिहाय पद्धत सोदाहरण सांगा.
- क) नैगमनिक पद्धतीच्या मर्यादा
- ड) अध्ययन स्रोतांची आवश्यकता

Total No. of Questions : 6] PHYSICAL EDUCATION

[Max. Marks :80

Q1) Write meaning and concept of education and describe how it is related to physical education. **[15]**

OR

"The strengthening of moral conduct is an important function of physical education". - Explain.

Q2) Answer in short (any three) : **[15]**

- a) Physical education in Germany.
- b) Contribution of P. T. Usha is sports.
- c) Opportunities in physical education.
- d) Physical education in India-British Period.
- e) Objectives of olympic movement.

Q3) Answer in one sentence (attempt all) **[10]**

- a) Define physical activity.
- b) What is sports sociology?
- c) What is adapted physical education?
- d) Describe 'Turnplatz'.
- e) Define wellness.
- f) List factors of Health related physical fitness.
- g) List any four physical fitness tests.
- h) Indian sports - list (any 4)
- i) List any 2 issues related to gender in physical education & sports.
- j) Write four disciples of physical education.

Q4) Explain structure of physical education.

[15]

OR

Describe content of curriculum in physical education.

Q5) Explain types of learning resources in physical education and write its importance.

[15]

OR

Explain any 3 methods of teaching physical education.

Q6) Answer in short (any two) :

[10]

- a) Core elements in physical education.
- b) Values through physical education.
- c) Project method of teaching physical education.
- d) Qualities of physical education.

प्रश्न 1) शिक्षणाचा अर्थ व संकल्पना लिहा. शिक्षण व शारीरिक शिक्षण संबंध स्पष्ट करा. [15]

किंवा

‘शारीरिक शिक्षणाच्या माध्यमातून नीतिमत्ता बळकट करणे हे एक महत्त्वाचे कार्य आहे.’ स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) थोडक्यात उत्तर लिहा. (कोणतेही तीन) [15]

- अ) जर्मनीतील शारीरिक शिक्षण.
- ब) पी. टी. उषांचे खेळातील योगदान.
- क) शारीरिक शिक्षणातील संधी.
- ड) ब्रिटीश काळातील शारीरिक शिक्षण.
- इ) ऑलम्पिक चळवळीचे उद्दिष्टे

प्रश्न 3) एका वाक्यात उत्तर द्या. [10]

- अ) शारीरिक कृतीची व्याख्या द्या.
- ब) क्रीडा समाजशास्त्र म्हणजे काय ?
- क) समायोजित शारीरिक शिक्षण म्हणजे काय ?
- ड) टर्नप्लाझ (turnplatz) स्पष्ट करा.
- इ) निरामयतेची व्याख्या द्या.
- फ) आरोग्यधिष्ठित शारीरिक तंदुरूस्ती घटकांची यादी करा.
- य) कोणत्याही चार शारीरिक तंदुरूस्ती कसोट्यांची यादी करा.
- र) भारतीय खेळांची यादी द्या. (कोणतेही चार)
- ल) शारीरिक शिक्षण व खेळातील लिंगाशी संबंधीत कोणत्याही दोन समस्या लिहा.
- व) शारीरिक शिक्षणातील चार विषय लिहा.

प्रश्न 4) शारीरिक शिक्षणाची संरचना स्पष्ट करा. [15]

किंवा

शारीरिक शिक्षण अभ्यासक्रमातील आशय स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) शारीरिक शिक्षण अध्ययनातील स्रोतांचे प्रकार व त्यांचे महत्व स्पष्ट करा. [15]

किंवा

शारीरिक शिक्षण अध्यापनाच्या कोणत्याही तीन पध्दती स्पष्ट करा.

प्रश्न 6) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन) [10]

अ) शारीरिक शिक्षणातील मुख्य गाभाघटक

ब) शारीरिक शिक्षणाद्वारे मूल्यांचे जतन

क) शारीरिक शिक्षण अध्यापनातील प्रकल्प पध्दत

ड) शारीरिक शिक्षणाचा दर्जा

Q1) Give meaning, definition & characteristics of Yoga. Write its need & importance. [15]

OR

Explain schools of yoga in detail.

Q2) Write in short (any three) : [15]

- a) Write Benefits & misconception of Pranayama.
- b) Explain different Bandha in Yoga.
- c) Explain yoga mudra.
- d) Write advantages of bhastrika & bhramari pranayam.
- e) Write steps of suryanamaskara with breathing techniques in it.

Q3) Select the correct option [10]

- a) In which Bandha, Throat is locked
 - i) Moola
 - ii) Uddiyana
 - iii) Jalandhara
 - iv) All above
- b) Which of the following asana is done in seating position.
 - i) Trikonasan
 - ii) Pawan muktasan
 - iii) Panchimotanasan
 - iv) Warrior pose
- c) What is the serial number of 'Pratyahar' in Astanga Yoga?
 - i) First
 - ii) Fifth
 - iii) Fourth
 - iv) Sixth
- d) Which kind of yoga is related to mental?
 - i) Hath Yoga
 - ii) Raja Yoga
 - iii) Vedanta Yoga
 - iv) Bhakti Yoga
- e) According to yoga phylosophy, in which step of life non-attachment is described?
 - i) Sanyas
 - ii) Bhrahmacharya
 - iii) Grahasthashram
 - iv) Vanaprasthashram

Q6) Answer in short (any two) :

[10]

- a) Dimensions of yoga.
- b) Mantrasadhana & tuning the personality with mantras.
- c) 'Relation of yoga with education'. Explain.
- d) Write administration of yoga class in school.

प्रश्न 1) योग चा अर्थ, व्याख्या व गुणवैशिष्ट्ये लिहा. योग ची गरज व महत्त्व लिहा. [15]

किंवा

योग शाखा सविस्तरपणे स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही तीन) [15]

अ) प्राणायामाचे फायदे व गैरसमज लिहा.

ब) योग मधील विविध बंध स्पष्ट करा.

क) योग मुद्रा स्पष्ट करा.

ड) भस्त्रीका व भ्रामरी प्राणायामाचे फायदे लिहा.

इ) सुर्यनमस्कारातील स्थिती व श्वसन पद्धती लिहा.

प्रश्न 3) योग्य पर्याय निवडा. [10]

अ) कोणत्या बंधामध्ये घसा बद्ध केला जातो?

i) मुल

ii) उद्दियान

iii) जालंधर

iv) वरीलपैकी सर्व

ब) खालीलपैकी कोणते आसन बैठ्या पद्धतीने केले जाते?

i) त्रिकोणासन

ii) पवनमुक्तासन

iii) पश्चिमोतानासन

iv) वॉरिअर पोज

क) प्रत्याहार अष्टांग योग चा कितवा भाग आहे?

i) पहिला

ii) पाचवा

iii) चौथा

iv) सहावा

ड) मानसिकतेशी कोणता योग संबंधीत आहे?

i) हठ योग

ii) राज योग

iii) वेदांत योग

iv) भक्ती योग

इ) योगाच्या तत्वज्ञानानुसार आयुष्यातील कोणता टप्पा 'ओठ नसने' हे दर्शवितो.

i) संन्यास

ii) ब्रह्मचारी

iii) गृहस्थाश्रम

iv) वानप्रस्थाश्रम

प्रश्न 6) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन)

[10]

- अ) योग ची परिमाणे
- ब) मंत्रसाधना म्हणजे काय? मंत्रसाधने मुळे व्यक्तिमत्त्वातील बदल सांगा.
- क) योगचा शैक्षणिक विषयांशी असलेला संबंध स्पष्ट करा.
- ड) शाळेतील योग वर्गाचे नियोजन लिहा.

Total No. of Questions : 6]

MUSIC

[Max. Marks :80

Q1) Review the development of music by the work done by Sharangdeo and Bharatmuni. Explain the contribution of Pt. Vyankatmaki to music. [15]

OR

Explain the types of instruments in Indian music with examples.

Q2) Answer any three : [15]

- Explain the concept of light music.
- Write the information about Ravendra Sangeet.
- What is "Saptak"? Write its poorvanga, uttaranga and types.
- Write down the classical information of any one Raaga of the following :
 - Yaman
 - Bageshri
- Explain the cultural relationship of music.

Q3) A) Match the pairs. [5]

A	B
a) Stringed instrument	i) Kirana
b) Taal	ii) Basari
c) Wivid instrument	iii) Dadra
d) Gharana	iv) Satar
e) Powada	v) Sargam
	vi) Folk music

B) Fill in the blanks : [5]

- In trital, there are _____ matras totally.
(03, 12, 16)
- Mrudangam is _____ instrument.
(Wind, Percussian, Stringed)
- Pt. Bhatkhande explained theory of _____ "Thats" to classify "Ragas".
(05, 10, 07)

- iv) Ascending order of vowels is called as _____
(Aaroah, Alankar, Avaroh)
- v) _____ was the royal singer of Akbar's Darbar.
(Taansen, Birbal, Bharatmuni)

Q4) Explain in detail the gurukul method of music teaching. **[15]**

OR

What is meant by resources? Explain the nature of traditional & technology based resources of music teaching with the help of examples.

Q5) How is the place of music in secondary education? Explain in detail importance of music in secondary education. **[15]**

OR

Explain the characteristics of music teacher. Explain the role of music teacher in developing interest of music among students.

Q6) Write short notes on any two **[10]**

- a) Functions of music teacher.
- b) Schools & Gharanas of music.
- c) Modern method - merits & demerits.
- d) Mass media devices-uses.

प्रश्न 1) शारङ्गादेव, भरतमुनी यांच्या कार्याद्वारे संगीतशास्त्राच्या विकसनाचा थोडक्यात आढावा घेऊन पं. व्यंकटमखि यांचे संगीतशास्त्र विषयक योगदान स्पष्ट करा. [15]

किंवा

भारतीय संगीतातील वाद्यांचे प्रकार या विषयी सोदाहरण विवेचन करा.

प्रश्न 2) थोडक्यात उत्तरे लिहा. (एकूण तीन) [15]

अ) सुगम संगीत ही संकल्पना स्पष्ट करा.

ब) रविंद्र संगीत या विषयी माहिती द्या.

क) सप्तक म्हणजे काय? सप्तकाचे पूर्वांग-उत्तरांग व प्रकार लिहा.

ड) यमन किंवा बागेश्री या पैकी कोणत्याही एका रागाची शास्त्रीय माहिती लिहा.

इ) संगीताचा सांस्कृतिक संबंध स्पष्ट करा.

प्रश्न 3) अ) जोड्या लावा. [5]

अ

ब

अ) तंतुवाद्य

i) किराणा

ब) ताल

ii) बासरी

क) सुशिरवाद्य

iii) दादरा

ड) घराणे

iv) सतार

इ) पोवाडा

v) सरगम

vi) लोकसंगीत

ब) रिकाम्या जागा भरा. [5]

i) त्रितालाच्या एकूण मात्रा असतात.

(3, 12, 16)

ii) मृदंगे हे वाद्य आहे.

(सुशिर, अवनद्ध, तंतु)

iii) राग वर्गिकरणासाठी पं. भातखंडे यांनी थाटांचा सिध्दांत मांडला.

(पाच, दहा, सात)

- iv) स्वरांच्या चढत्या क्रमाला म्हणतात.
(आरोह, अलंकार, अवरोह)
- v) हे अकबराच्या दरबारातील राजगायक होते.
(तानसेन, बिरबल, भरतमुनि)

प्रश्न 4) संगीत अध्यापनाची गुरूकुल पध्दती सविस्तर स्पष्ट करा. [15]

किंवा

संसाधने म्हणजे काय? संगीत अध्यापनाची पारंपरिक व तंत्रज्ञानाधिष्ठित संसाधनांचे स्वरूप उदाहरणासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 5) माध्यमिक शिक्षणातील संगीताचे स्थान कशा प्रकारचे आहे? माध्यमिक शिक्षणातील संगीताचे महत्त्व सविस्तर स्पष्ट करा. [15]

किंवा

संगीत विषय शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये स्पष्ट करा. संगीत विषयाची अभिरूची विद्यार्थ्यांमध्ये विकसित करण्यासाठी संगीत शिक्षकाची भूमिका स्पष्ट करा.

प्रश्न 6) खालीलपैकी दोहोंवर टीपा लिहा. [10]

- अ) संगीत शिक्षकाची कार्ये
ब) संगीतातील घराणी व संप्रदाय
क) आधुनिक पध्दती - गुण व मर्यादा
ड) समूह संपर्क साधने-उपयोग

Q1) Explain the significance of following values in life : **[15]**

- a) Truth
- b) Empathy
- c) Inclusiveness

suggest co-curricular activities to inculcate these values among students.

OR

What is value system? Explain the role of culture in value education.

Q2) Solve any three : **[15]**

- a) What is the meaning of values?
- b) What is the concept of Holistic living?
- c) What are the types of values?
- d) Explain the role of value education to face the problem of untouchability.
- e) What is the concept of Drug addiction? Suggest two remedies.

Q3) A) Write down the meaning of following social Evils in one sentence. **[5]**

- i) Corruption
- ii) Dowry
- iii) Domestic violence
- iv) Atrocities against women
- v) Terrorism

B) Answer the following questions in one sentence. **[5]**

- i) What is forgiveness?
- ii) What is Time, Task and Resource Management.
- iii) What is commitment?
- iv) What is the significance of positive thinking?
- v) Write down any one purpose of value Education.

Q4) Explain following methods of teaching values in detail. **[15]**

- a) Lecture
- b) Library method
- c) Seminar

OR

Explain the objectives of teaching values in school curriculum in detail.

Q5) Explain the nature of curriculum and syllabus of values. **[15]**

OR

Explain core elements and values in National Policy of Education with examples.

Q6) Solve any two : **[10]**

- a) How is the library method useful for value education?
- b) Explain the place of values in school curriculum.
- c) Explain the structure of values.
- d) What is the nature of content analysis of values?

प्रश्न 1) पुढील मूल्यांचे जीवनातील महत्त्व स्पष्ट करा. [15]

- अ) सत्य
- ब) समानाभूति
- क) सर्वसमावेशकता

ही मूल्ये विद्यार्थ्यांमध्ये रूजविण्यासाठी अभ्यासानुवर्ती उपक्रम सूचवा.

किंवा

मूल्य प्रणाली म्हणजे काय? मूल्यशिक्षणातील संस्कृतीची भूमिका स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) कोणतेही तीन प्रश्न सोडवा. [15]

- अ) मूल्यांचा अर्थ काय आहे?
- ब) 'समष्टिवादी जीवन' ही संकल्पना काय आहे?
- क) मूल्यांचे प्रकार कोणते आहेत?
- ड) अस्पृश्यतेच्या समस्येला सामोरे जाण्यासाठी मूल्यशिक्षणाची भूमिका स्पष्ट करा.
- इ) मादक पदार्थांची व्यसनाधीनता म्हणजे काय? त्यावर दोन उपाय सूचवा.

प्रश्न 3) अ) खालील सामाजिक समस्यांचे अर्थ एका वाक्यात लिहा. [5]

- i) भ्रष्टाचार
- ii) हुंडा
- iii) घरगुती हिंसाचार
- iv) महिलांवरील अत्याचार
- v) आतंकवाद

ब) खालील प्रश्नांची उत्तरे एका वाक्यात लिहा. [5]

- i) 'क्षमाशीलता' म्हणजे काय?
- ii) 'वेळ, कार्य व संसाधनांचे व्यवस्थापन' म्हणजे काय?
- iii) 'बांधिलकी' म्हणजे काय?
- iv) सकारात्मक विचारशीलतेचे महत्त्व काय आहे?
- v) मूल्य शिक्षणाचा कोणताही एक हेतु लिहा.

- प्रश्न 4) मूल्याध्यापनाच्या खालील पद्धती सविस्तर स्पष्ट करा. [15]
- अ) व्याख्यान
 - ब) ग्रंथालय पद्धती
 - क) सेमीनार (परिसंवाद)

किंवा

शालेय अभ्यासक्रमातील मूल्याध्यापनाची उद्दिष्टे सविस्तर स्पष्ट करा.

- प्रश्न 5) मूल्यांच्या अभ्यासक्रम व पाठ्यक्रमाचे स्वरूप स्पष्ट करा. [15]
- किंवा

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणातील गाभाभूत घटक व मूल्ये सोदाहरण स्पष्ट करा.

- प्रश्न 6) कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा. [10]
- अ) मूल्यशिक्षणासाठी ग्रंथालय पद्धती कशी उपयुक्त आहे?
 - ब) शालेय अभ्यासक्रमातील मूल्यांचे स्थान स्पष्ट करा.
 - क) मूल्यांची संरचना स्पष्ट करा.
 - ड) मूल्यांच्या आशय विश्लेषणाचे स्वरूप काय आहे?

